

Erja Heikkinen ja Katja Karjalainen

KANSAINVÄLINEN PERHE- JA JÄÄMISTÖOIKEUS

Opinnäytetyö

Kajaanin ammattikorkeakoulu

Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala

Liiketalouden koulutusohjelma

Syksy 2012

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Erja Heikkinen, Katja Karjalainen	
Työn nimi Kansainvälinen perhe- ja jäämistöoikeus	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot Taloushallinto ja juridiikka, Oikeudelliset opinnot	Ohjaaja(t) Matti Haataja Toimeksiantaja -
Aika Syksy 2012	Sivumäärä ja liitteet 72
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia kansainväliseen yksityisoikeuteen kuuluvaa kansainvälistä avioliitto- ja jäämistöoikeutta. Tarkoituksena oli tutkia, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään asia ja minkä valtion lakia sovelletaan perhesuhteisiin ja jäämistöön, kun näihin liittyy kansainvälisiä kytköksiä. Lisäksi tutkittiin kansainvälisten tapausten tunnustamista ja täytäntöönpanokelpoisuutta Suomessa.</p> <p>Työssä käsiteltiin ensin kansainvälisen yksityisoikeuden pääpiirteitä ja niihin liittyviä käsitteitä ja sopimuksia. Kansainvälinen yksityisoikeus keskittyy muun muassa yksityishenkilöiden välisiin suhteisiin. Kansainvälisestä perheoikeudesta käsiteltiin ensin avioliittoon ja rekisteröityyn parisuhteeseen liittyvät yleiset säännökset Suomessa parisuhteen solmimiseen, sen vaikutuksiin ja purkautumiseen. Jäämistöoikeudesta käsiteltiin perintökaaren yleiset säännökset Suomessa. Yleisten säännösten jälkeen käsiteltiin perhe- ja jäämistöoikeuden kansainvälistä puolta. Työn ulkopuolelle rajattiin kansainväliseen lapsioikeuteen liittyvät asiat.</p> <p>Opinnäytetyö on laadultaan kvalitatiivinen tutkimus. Teoriatausta muodostuu voimassaolevasta lainsäädännöstä, hallituksen esityksistä, kansainvälisistä sopimuksista, viranomaislähteistä ja alan kirjallisuudesta. Tutkimuksesta selvisi, että perhe- ja jäämistöoikeutta koskevat lainsäädännöt eri valtioiden välillä vaihtelevat suuresti. Tämän vuoksi lainsäätäjät ovat pyrkineet luomaan kansainvälisiä sopimuksia, joilla lainsäädäntöjä pyritään yhtenäistämään. Tällä vältytään kohtuuttomilta ratkaisuilta, kun kyse on esimerkiksi osituksesta tai perinnönjaosta kansainvälisissä tapauksissa. Ulkomailla annettu ratkaisu tulee yleensä tunnustaa ja täytäntöönpanna myös Suomessa. Perhe- ja jäämistöoikeuden lainsäädäntöä pyritään kehittämään kokoajan ja Suomenkin avioliittolakiin ja perintökaaren on lisätty kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset.</p> <p>Tutkimuksesta on hyötyä sellaisille henkilöille tai tahoille, joilla itsellään on samankaltainen elämäntilanne tai jotka haluavat perehtyä kansainväliseen perhe- ja jäämistöoikeuteen.</p>	
Kieli	Suomi
Asiasanat	Kansainvälinen yksityisoikeus, Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus
Säilytyspaikka	☒ Verkkokirjasto Theseus ☐ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Erja Heikkinen, Katja Karjalainen	
Title International Family and Estate law	
Optional Professional Studies Financial Administration and Law	Instructor(s) Matti Haataja
	Commissioned by -
Date Autumn 2012	Total Number of Pages and Appendices 72
<p>The purpose of this thesis was to research international family and estate law which are parts of private international law. The ultimate aim was to determine which state's court of justice has the jurisdiction to process a case, as well as which state law is applied to family and estate law cases when international connections are involved. The thesis also studied whether a case can be recognized and is enforceable in Finland.</p> <p>Firstly, the main features, terms and international conventions of private international law were examined. Private international law has emphasis on relations between natural and legal persons. Concerning international family law general regulations for marriage were discussed, including registered partnership in Finland. The regulations concerned entering into matrimony and registering partnership, their effects, dissolution of marriage and registered partnership were also discussed. Sections on estate law focus on general regulations of the Code of Inheritance in Finland. Lastly, international parts of family and estate law were examined. Subjects concerning international child law were not discussed in this thesis.</p> <p>The research method is qualitative. The theory was gathered from valid legislation, government proposals, international conventions, public authority sources and literature.</p> <p>The thesis showed that the family and estate laws in different states varied widely from each other. In these cases legislators create international conventions to unify legislations between states. Harmonization can prevent giving unjust adjudications in international cases, for example, in division of the property of the spouses or division of inheritance. Generally, adjudication given abroad has to be recognized and enforced in Finland. Family and estate law needs to be updated regularly. Presently, regulations of private international law are included in the Finnish Marriage Act and Code of Inheritance.</p> <p>This thesis will benefit an individual or party in similar situations or someone interested in international family and estate law.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	Private international law, International family law, international inheritance law
Deposited at	☒ Electronic library Theseus ☐ Library of Kajaani University of Applied Sciences

”Marriage: A legal or religious ceremony
by which two persons of the opposite sex
solemnly agree to harass and spy on each other for ninety-nine years,
or until death do them join.”

-Elbert Hubbard-

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KANSAINVÄLISEN YKSITYISOIKEUDEN PERUSTEET	3
2.1 Käsitteet	4
2.2 Kansainvälinen toimivalta, päätöksenteko ja asianosaisten sopimusvapaus	8
2.3 Kansainväliset sopimukset	11
2.4 Kansainvälisen yksityisoikeuden ongelmat ja niiden torjuntatavat	16
3 KANSAINVÄLINEN AVIOLIITTO-OIKEUS	18
3.1 Avioliiton solmiminen, tunnustaminen ja esteiden tutkiminen	19
3.2 Rekisteröity parisuhde ja sukupuolineutraali avioliitto	24
3.3 Puolisoiden varallisuussuhteet	26
3.4 Henkilökohtaiset oikeusvaikutukset	33
3.5 Parisuhteen purkautuminen	37
4 KANSAINVÄLINEN JÄÄMISTÖOIKEUS	44
4.1 Suomen perintökaari pääpiirteissään	44
4.2 Sovellettava laki ja lainvalinta	49
4.3 Kansainvälinen toimivalta jäämistöoikeudessa	54
4.4 Pesänselvitys ja perinnönjako	55
4.5 Testamentti kansainvälisessä jäämistöoikeudessa	58
4.6 Erityistilanteita	61
4.7 Kansainvälisen jäämistöoikeuden tulevaisuus Euroopan unionissa	63
5 POHDINTA	65
LÄHTEET	70

SYMBOLILUETTELO

AL	Avoliittolaki
Art.	Artikla
EIF	Encyclopædia Iuridica Fennica
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
LA	Lakialoite
OK	Oikeudenkäymiskaari
PK	Perintökaari
RPL	Laki rekisteröidystä parisuhteesta
VNa	Valtioneuvoston asetus

1 JOHDANTO

Maahanmuuton lisääntyessä myös perhesuhteet ovat kansainvälistyneet, kun eri valtioiden kansalaiset ovat tulleet yhteen perustaen perheitä. Tämä perheiden kansainvälistyminen on tuonut myös oikeudellisia kysymyksiä siitä, minkä valtion lakia noudatetaan esimerkiksi silloin, kun kahden eri kansalaisuuden omaavaa henkilöä avioituvat keskenään. Kansainvälinen yksityisoikeus antaa vastaukset siihen, kuinka kussakin yksityishenkilöiden välisissä ongelmis- sa tulisi toimia, olipa kyse sitten kansainvälisestä kaupasta, työsopimuksesta tai perhe- ja pe- rintöasioista. Opinnäytetyössä kuitenkin keskitytään vain perhe- ja perintöoikeutta koskeviin kysymyksiin.

Opinnäytetyön aihe on erittäin ajankohtainen ja aiempia tutkimuksia aiheesta on hyvin vä- hän. Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään kansainvälisen perhe- ja jäämistöoikeudellisen jutun sekä selvittää, minkä valti- on lakia käsittelyssä tulisi noudattaa. Lisäksi tutkittiin, ovatko ulkomaiset päätökset tunnus- tettavissa ja täytäntöön pantavissa Suomessa tai muissa valtioissa. Opinnäytetyön painopiste on avioliittoa, rekisteröityä parisuhdetta ja jäämistöä koskevissa asioissa. Ulkopuolelle on ra- jattu kansainvälistä lapsioikeutta koskevat asiat, perintöverotus sekä osituksen, pesänselvityk- sen ja perinnönjaon toimituksen sisältö.

Työn alussa perehdytään kansainvälisen yksityisoikeuden oppeihin ja käydään läpi sen sisäl- töä, kansainvälisiä sopimuksia sekä tärkeimpiä käsitteitä. Nimestään huolimatta kansainväli- nen yksityisoikeus ei ole kansainvälisesti voimassa olevaa oikeutta vaan kansallista oikeutta. Perhe- ja jäämistöoikeuden osa-alueissa perehdytään etenkin avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja perintökaaren säännöksiin. Laeista tuodaan esille yleiset säännökset, jonka jälkeen syvennytään lakien kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluviin säännöksiin. Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia säännöksiä sovelletaan kuitenkin vasta silloin, kun kansainvälisiä sopimuksia ei ole.

Kansainvälisessä avioliitto-oikeudessa käsittelyssä ovat parisuhteen solmiminen, parisuhteen oikeudelliset vaikutukset ja parisuhteen purkautuminen. Kansainvälisessä jäämistöoikeudessa käytiin läpi perimystä Suomessa, lesken asemaa, testamenttia sekä pesänselvityksen ja perinnönjaon yleisiä periaatteita.

Lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten lisäksi teoria on muodostunut alan kirjallisuudesta, hallituksen esityksistä ja viranomaisten sivustoilta. Kirjallisuutta aiheesta oli hyvin vähän, joten tärkeimpänä lähteenä oli ajantasainen lainsäädäntö.

Opinnäytetyön lopputuloksen on tarkoitus antaa selkeä kuva siitä, minkä valtion tuomioistuimien on toimivaltainen tai minkä valtion lakia kuhunkin tapaukseen sovelletaan ja millä perusteilla. Lisäksi työstä voi löytää opastusta siihen, kuinka henkilö voi itse vaikuttaa asiansa käsittelyyn, esimerkiksi sovellettavan lain valintaan.

2 KANSAINVÄLISEN YKSITYISOIKEUDEN PERUSTEET

Kansainvälistä yksityisoikeutta ovat tapaukset, joissa on kytkentöjä ulkomaille. Suppeasti ajattuna kansainvälinen yksityisoikeus olisi lähinnä lainvalintasäännöksiä (ts. sovellettava laki), mutta laajempaan määritelmään katsotaan myös kansainvälinen prosessioikeus. Kansainvälinen prosessioikeus pitää sisällään ohjeistuksia eri valtioiden tuomioistuinten toimivaltakysymyksiin sekä tuomioistuinten antamien tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta eri oikeusjärjestelmissä. (Mikkola 2004, 7.) Tällainen laaja ajattelu ei kuitenkaan päde esimerkiksi kaikkiin Euroopan unionin (EU) jäsenmaihin, vaan muun muassa Saksan ja Portugalin oikeudessa kansainvälinen yksityisoikeus sisältää vain lainvalintasäännökset (Euroopan komissio 2012b, kansainvälinen yksityisoikeus).

Kansainvälinen yksityisoikeus terminä on varsin harhaanjohtava, koska kyseinen oikeudenala ei sisällä kansainvälisesti voimassa olevia normeja eli sääntöjä, vaan se on osa jokaisen valtion omaa kansallista oikeutta. Kansainvälisessä oikeudessa käsitellään pääasiassa valtioiden ja kansainvälisten järjestöjen välisiä oikeussuhteita, kun taas kansainvälisessä yksityisoikeudessa tutkitaan luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden välisiä suhteita. (Mikkola 2004, 7.)

Kansainväliset yksityisoikeuden säännökset eivät varsinaisesti anna ohjeistuksia siitä, kuinka jokin juttu pitäisi ratkaista, vaan siitä, minkä valtion lakia tulisi noudattaa ja minkä valtion tuomioistuin on asiassa toimivaltainen. Siinä tapauksessa, että oikeusjärjestelmän tulisi noudattaa vieraan valtion säännöksiä, sen tulee noudattaa niitä samalla tavoin kuin tehtäisiin kyseisen valtion oikeusjärjestelmässä. Esimerkkinä kerrottakoon tilanne, jossa Suomen tuomioistuin joutuisi asiassa soveltamaan Saksan lakeja. Tällöin tuomioistuimen tulisi näiden vieraiden lakien perusteella saada aikaan samanlainen tuomio, kuin mitä asiasta annettaisiin, jos se käsiteltäisiin Saksan tuomioistuimessa. (Mikkola 2009, 8.)

Onkin katsottu, että kansainvälinen yksityisoikeus on varsin läheisessä yhteydessä oikeusvertailuun, jossa perehdytään oman ja vieraiden valtioiden oikeusjärjestelmiin ja kulttuureihin sekä pyritään tuomaan tietoa niiden yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista (Mikkola 2009, 8).

Kansainvälisessä yksityisoikeudessa oikeuslähteiden löytäminen voi olla paikoin varsin hankalaa, koska säädännällisen oikeuden määrä sillä alueella on vähäinen. Siksi lähteitä voi joutua etsimään muun muassa oikeuskäytännöstä, joka taas on Suomen osalta hyvin ongelmallista, koska täällä oikeuskäytäntöä on ollut hyvin vähän. Erityisiä ongelmia tämä vähäisyys

tuo sille, joka haluaa saada toisessa valtiossa annetun tuomion tunnustettua ja täytäntöönpan-
tua Suomessa. Tällaisen mahdollistaminen Suomessa on tarvinnut käytännössä vastavuoroi-
sen valtiosopimuksen, koska asiaa koskevia säännöksiä ei ole. (Mikkola 2009, 8-9.)

Poikkeuksena ovat kuitenkin olleet ratkaisut perheoikeudellista asemaa koskevilla asioilla.
Ulkomailla tuomittu avioero tunnustetaan myös täällä, vaikka säädöksiä ei siihen olisi, koska
se voisi johtaa asianosaisia ajatellen kohtuuttomiin tilanteisiin. (Mikkola 2009, 9.)

2.1 Käsitteet

Liittymä

Liittymä on yksi tärkeimpiä kansainvälisen yksityisoikeuden käsitteitä. Liittymällä viitataan
oikeussuhteen tunnusmerkkeihin (tosiseikkoihin), joiden avulla sovellettava laki valitaan ja
joiden avulla sovelletaan aineellisia normeja eli oikeuksia ja velvollisuuksia. Liittymiä voivat
olla esimerkiksi kotipaikka, asuinpaikka, työn tai perheen sijaintivaltio. (Mikkola 2009, 22.)

Asuinpaikka- ja kotipaikkaliittymä

Kansainvälisessä yksityisoikeudessa asuinpaikalla tarkoitetaan sitä valtiota, jossa henkilö asuu,
johon hänellä on tärkeimmät liittymät ja, jossa hänen elämänsä keskitetysti pyörii. Kotipai-
kaksi taas katsotaan sellainen valtio, johon henkilö on asettunut asumaan pysyväisluonteises-
ti. Henkilön tarkoitukset erottavat kotipaikan asuinpaikasta. Asuinpaikasta katsotaan vain
ulkoisia merkkejä, kuten osoitetta. Kotipaikka ei vaihdu, vaikka henkilö muuttaisi toiseen
valtioon, jos muutto ei ole pysyväisluonteinen. Asuinpaikka yleensä vaihtuu muuton yhtey-
dessä. (EIF 1998, 24, 509-511.)

Liittymäsääntö/lainvalintasääntö

Liittymäsääntö eli lainvalintasääntö on sääntö, jonka pohjalta valitaan sovellettava laki sellai-
sessa konkreettisessa tapauksessa, jossa löytyy liittymiä yhtä useampaan valtioon. Kansainvä-
lisen yksityisoikeuden säännöksistä selviää, millaisia liittymien tulee olla, jotta niiden perus-
teella voidaan valita sovellettava laki. Liittymäesimerkkejä ovat henkilön kotipaikka ja sopi-
muksen tekopaikka. Lainvalintasäännöistä voidaan erotella viittausosa ja liittymäosa. Viit-
tausosalla määritetään, mihin asioihin lainvalintasääntöä sovelletaan (esimerkiksi irtaimen

omaisuuden kauppa). Ennen lainvalintasäännön soveltamista on kuitenkin selvitettävä kuuluuko asia viittausosan alaisuuteen. Tätä selvitystä kutsutaan luonnehtimiseksi eli kvalifikaatioksi. Liittymäosa kertoo, minkä valtion lakia tulee noudattaa (esimerkiksi puolisoille avioliiton solmimisen jälkeen muodostuneen kotipaikan laki). (Mikkola 2009, 22-23.) Liittymäosasta voidaan vielä eritellä liittymäkohta eli -peruste, jonka mukaan määräytyy sovellettava laki. Liittymäperusteita voivat olla muun muassa osapuolen kansalaisuus ja kiinteistön sijaintivaltio.

Lainvalintasäännöt on jaettavissa kaksipuolisiin ja yksipuolisiin sekä kiinteisiin ja joustaviin. Kaksipuolisella lainvalintasäännöllä voidaan päätyä soveltamaan joko kotimaista tai ulkomaista oikeutta, kun taas yksipuolinen lainvalintasääntö mahdollistaa vain kotimaisen lain soveltamisen. Kiinteä lainvalintasääntö sisältää vain yhden liittymäkohdan, jonka mukaan määräytyy vain jonkin tietyn valtion oikeusjärjestyksen soveltaminen. Kiinteitä lainvalintasääntöjä on erityisesti kansainvälisessä perheoikeudessa. Joustavissa lainvalintasäännöissä huomioidaan liittymiä useampiin eri oikeusjärjestyksiin ja valinta niiden välillä tehdään tapauskohtaisesti. (Haavisto 2004, 414.)

Kvalifikaatio ja esikysymys

Kvalifikaatio eli luonnehdinta tehdään yleensä tuomioistuimen lain, *lex forin*, mukaan. Luonnehtiminen *lex forin* mukaan on katsottu olevan luonnollista, koska tällöin luonnehtimisella tulkitaan tuomioistuinmaan lain lainvalintasääntöjä. Esimerkiksi irtaimen esineen kaupassa sovellettava laki voi olla selvä, mutta ensiksi on selvitettävä, katsotaanko esine irtaimeksi vai kiinteäksi omaisuudeksi. Eri oikeusjärjestyksistä riippuen irtaimen tai kiinteän omaisuuden merkitys voi vaihdella. Esimerkiksi Espanjassa lomahuoneistot katsotaan kiinteäksi omaisuudeksi, kun Suomessa ne ovat irtainta omaisuutta. (Haavisto 2004, 428; Mikkola 2009, 23.)

Kansainvälisen perhe-, perintö- ja lapsioikeuden alalla kvalifikaatioon liittyy myös *esikysymys*. Esikysymys ei ole jutun pääasia, josta ratkaisu tullaan tekemään, vaan esikysymyksen selvittäminen on edellytys pääasian ratkaisulle. Esimerkiksi perintöasiassa esikysymys voisi olla avioliiton voimassaolo, joka vaikuttaa ratkaisuun. Esikysymyksen selvittämisen ongelmaksi voi muodostua se, sovelletaanko siihen *lex forin* vai *lex causaen* mukaisia lainvalintasäännöksiä. (Haavisto 2004, 428.)

Statuutti

Statuutilla tarkoitetaan oikeusjärjestystä, jota sovelletaan tiettyihin asiaryhmiin liittymäsääntöjen perusteella. Statuutit voidaan jakaa muun muassa esine-, velvoite- ja henkilöstatuuttiin. Esinestatuutin (*lex rei sitae*) alaisuuteen kuuluvat kiinteät ja irtaimet esineet. *Lex rei sitae* -säännöstä puhutaan silloin, kun sovellettava oikeusjärjestys määräytyy esineen sijaintipaikan mukaan. Poikkeuksena *lex rei sitae*en käyttöön on jäämistöön kuuluvien esineiden sijainti. Näihin sovelletaan yleensä perintöstatuuttia. Velvoitestatuutin alaisuuteen kuuluvat sopimukset sekä muut velvoiteoikeuteen kuuluvat asiat. Henkilöstatuutin alaisuuteen kuuluvat oikeus- ja oikeustoimikelpoisuus, nimi- ja holhousoikeus, lapsioikeus, avioliitto-oikeus, perintö- ja testamenttioikeus sekä kuolleeksijulistaminen. Henkilöllä voidaan tarkoittaa niin luonnollista henkilöä kuin oikeushenkilöä. Oikeushenkilöitä ovat muun muassa yritykset, yhteisöt ja valtiot. (EIF 1998, 92-94, 254, 800; Klami & Kuisma 2000, 87.)

Lex fori ja Lex causae

Lex forilla tarkoitetaan sen valtion oikeusjärjestystä, jonka tuomioistuimessa asiaa käsitellään. Yleisesti puhutaankin tuomioistuimen laista. Lex fori sisältää menettelyä koskevat eli prosessioikeudelliset säännökset, aineelliset säännökset ja liittymäsäännöt. Lex causae on oikeusjärjestys, jota sovelletaan liittymäsääntöjen perusteella yksittäisessä tapauksessa. Lex causae sisältää yleensä vain aineelliset säännökset ja se voi olla sama tai eri kuin lex fori. Lex causaen rinnalla sovelletaan usein välittömästi sovellettavia säännöksiä. (EIF 1998, 581-582; Mikkola 2009, 24-25.)

Ordre public ja välittömästi sovellettavat säännökset

Ordre public eli ehdottomuusperiaatetta noudatetaan, kun lainvalintasääntöjen määräämän ulkomaisen oikeusjärjestyksen soveltaminen johtaisi kotimaisen oikeusjärjestyksen vastaiseen tulokseen. Tuomioitakaan ei saa tunnustaa ja panna täytäntöön, jos tuomioon antamiseen käytetty menettely tai sen sisältö on kotimaisen oikeusjärjestyksen vastainen. Tämä on niin sanottu negatiivinen ehdottomuusperiaate. Ehdottomuusperiaatetta voidaan noudattaa esimerkiksi tilanteissa, joissa vieraan valtion oikeusjärjestyksen soveltaminen asettaisi osapuolen epätasa-arvoon sukupuolen tai rodun vuoksi. (EIF 1998, 674; Haavisto 2004, 433-434; Tammilehto 2012, 206.)

Niin sanottua positiivista ehdottomuusperiaatetta, nykyisin *välittömästi sovellettavia säännöksiä*, sovelletaan, vaikkei ne välttämättä kuuluisikaan sen valtion oikeusjärjestykseen, johon lainvalintasäännökset osoittavat. Esimerkiksi aviopuolison kuollessa puoliso saa pitää hallinnassaan Suomessa sijaitsevaa yhteistä kotia, vaikka lainvalintasääntöjen mukaan perinnönjakoon tulisi noudattaa vieraan valtion lakia. Tämä periaate on laajasti hyväksytty ja sitä käytetään lähes kaikilla oikeuden aloilla, mutta sitä käytetään syvästi harkiten. Välittömästi sovellettavat säännökset eivät itsessään ole lainvalintasäännöksiä, eivätkä ne myöskään ole yleisesti käytettäviä kansallisia säännöksiä, vaan ne on säädetty kansainvälisiä oikeustapauksia ajatellen kohtuullisen ratkaisun saamiseksi tilanteissa, joissa joudutaan soveltamaan vieraan valtion lakia. (EIF 1998, 674; Haavisto 2004, 433-434; Tammilehto 2012, 206.)

Oikeusvertailu

Oikeusvertailu on oikeudellinen tapa, jossa vertaillaan kahden tai useamman eri valtion oikeusjärjestystä, niiden tiettyjen osien yhtäläisyyksiä ja eroja. Oikeusvertailu kansainvälisessä yksityisoikeudessa on varsin luontevaa, sillä kansainvälisessä yksityisoikeudessa selvitetään usein vieraiden valtioiden lain sisältöä. Vaikeaksi oikeusvertailun tekee etenkin eri valtioissa käytetty oikeuden kieli, jotka poikkeavat toisistaan. Käsitteiden merkitykset voivat vaihdella valtiosta toiseen, vaikka nimitys olisi sama. Toisaalta taas samoille käsitteille voi olla eri nimityksiä valtiosta riippuen. (Mikkola 2009, 25-26.)

Oikeusvertailuun yhdistetään lojaalisuusperiaate, jota noudatetaan silloin, kun päädytään soveltamaan vieraan valtion lakia. Lojaalisuusperiaatteen mukaan vieraan valtion lakia tulisi soveltaa samalla tavoin, kuin sitä sovellettaisiin kyseisessä maassa samoja oikeuslähteitä käyttäen. Asian käsittelyssä on päädyttävä samaan ratkaisuun, kuin mihin päädyttäisiin, jos asiaa käsiteltäisiin vieraassa valtiossa. (Mikkola 2009, 25-26.)

Lis pendens

Lis pendens eli vireilläolovaikutuksella tutkitaan aiemmin ulkomailla aloitetun oikeudenkäynnin merkitystä Suomessa tapahtuvaan oikeudenkäyntiin. Yleensä asian vireilläolo vieraan valtion tuomioistuimessa ei estä suomalaista oikeudenkäyntiä, toisin sanoen lis pendens -vaikutusta ei tule. Aiemmin Suomessa suhtauduttiin ulkomaisen tuomion tunnustamiseen ja täytäntöönpanoon jyrkästi, mutta Brysselin yleissopimuksen tultua voimaan tämä muuttui. Brysselin yleissopimuksen mukaan sama asia ei voi olla vireillä useassa eri tuomioistuimessa. (EIF 1998, 978-979; Haavisto 2004, 427.)

Renvoi

Renvoi eli viittausperiaate voidaan jakaa takaisinviittaukseen eli palauttamiseen ja edelleenviittaukseen. Ongelma renvoin noudattamisesta syntyy tilanteissa, joissa lainvalintasäännöt viittaavat vieraan valtion laissa sekä aineellisiin sääntöihin että lainvalintasääntöihin. Takaisinviittauksella tarkoitetaan tilannetta, jossa esimerkiksi Suomen lainvalintasäännöt osoittavat, että olisi noudatettava vieraan valtion lakia ja vieraan valtion lainvalintasäännöt osoittavat, että tulisi noudattaa Suomen lakia. Edelleenviittauksessa vieraan valtion lainvalintasäännöt osoittavat, että tulisi noudattaa kolmannen valtion lakia. Viittausperiaatteen hyväksymisessä on monenlaisia kantoja, puolesta ja vastaan. Palauttamisen hyväksyminen tuo mahdollisuuden soveltaa kotimaan lakia. Viittausperiaatetta ei haluttaisi hyväksyä sen vuoksi, että lainvalintasäännöt on tarkoitettu tyhjentäviksi siitä, mitä lakia noudatetaan. Jonkin muun kuin tarkoitettun lainvalintasäännön soveltaminen voisi olla vastaan kansallisen lainsäätäjän tavoitteita. Suomessa renvoita ei ole yleisesti hyväksytty. (Haavisto 2004, 428-429; EIF 1998, 737-738.)

2.2 Kansainvälinen toimivalta, päätöksenteko ja asianosaisten sopimusvapaus

Kansainvälisellä toimivallalla tarkoitetaan eri maiden mahdollisuutta tutkia kansainvälinen asia. Kansainvälisen asiasta tekee se, kun asianosaiset ovat eri valtioiden kansalaisia tai asuvat eri maissa. Säännöksen avulla voidaan määritellä, minkä valtion tuomioistuimien on missäkin asiassa toimivaltainen. (Euroopan komissio 2012a, sanasto)

Vaikka säännökset olisivat puutteelliset, eikä niiden avulla selviä toimivaltaisuus, ei se kuitenkaan tarkoita sitä etteikö esimerkiksi Suomen tuomioistuimien voisi ottaa asiaa käsiteltäväkseen, jos kyseessä on perusteltu yksittäistapaus. Säännösten puuttuessa Suomessa sovelletaan oikeudenkäymiskaaren (OK) 10 luvun forum- eli tuomioistuinsäännöksiä toimivaltaa tutkittaessa. (Mikkola 2009, 10.)

On tärkeää, että muissa valtioissa annetut päätökset voitaisiin tunnustaa ja täytäntöönpanna myös Suomessa, jotta osapuolten oikeusturva säilyisi. Tällä välttyttäisiin asian uudelleenkäsittelyltä, mikä taas nopeuttaa asian etenemistä ja pienentää kustannuksia (prosessiekonomia). (Mikkola 2009, 11.)

Kansainvälisesti sopimuksilla (konventioilla) on pyritty helpottamaan toimivalta-, tunnustamis- ja täytäntöönpanokysymyksiä ja näin tuoda mahdollisuus sulkea pois heikot liittymät ja vastaajan kannalta exorbitantit eli kohtuuttomat toimivaltaperusteet. Tunnetuimmat säännökset ovat Euroopan neuvoston antama asetus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, toiselta nimeltään Bryssel I (N:o 44/2001), tuomioistuimen toimivaltaa sekä tuomioiden täytäntöönpanoa yksityisoikeuden alalla koskeva Luganon sopimus, Haagin yleissopimus sekä Pohjoismaiden välinen sopimus yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta (SopS 56/1977). (Mikkola 2009, 11.)

Koska kansainvälinen toimivalta ja täytäntöönpano liittyvät varsin läheisesti toisiinsa, pyritään näistä molemmista asioista sopimaan konventioissa. Tällaisia valtiosopimuksia nimitetään kaksoiskonventioiksi tai sekasopimuksiksi. Ei olisi kovin järkevää sopia toimivallasta, jos ei ole ensin varmistettu, että tuomioistuimen tuomio tunnustettaisiin myös muissa valtioissa. Sopimuksissa tunnustamista ei kuitenkaan ole tehty automaattiseksi, vaan niihin on laitettu pykälä, joiden perusteella jokin valtio voi jossain tietyssä asiassa torjua tunnustamisen. (Mikkola 2009, 15.)

Myös asianosaisilla voi olla mahdollisuus vaikuttaa asiansa käsittelyyn sopimuksin. Nämä sopimukset voivat koskea lainvalintaa tietyissä tilanteissa ja rajatusti. He eivät kuitenkaan voi tehdä viranomaisia sitovia sopimuksia tuomion tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Tätä lainvalintaa nimitetään yleisesti lakiviittaukseksi ja se on hyväksytty monissa oikeusjärjestelmissä. Lakiviittauksella tarkoitetaan sopimusta tai yksipuolista tahdonilmaisua, jolla määrätään sovellettava oikeusjärjestys. Lakiviittauksien salliminen karsii epävarmuutta sovellettavasta laista kansainvälisissä asioissa ja toisaalta se tuo lisäkysymyksen siitä, kuinka paljon kansainvälisiä liittymiä tulisi olla, jotta lakiviittaus voidaan hyväksyä. Oma lainsäädäntömme ei anna vastausta tähän tilanteeseen, joten kansainvälisyyden määrä tulee harkita tapauskohtaisesti. (Mikkola 2009, 16.)

Suomessa kansainvälisessä avioliitto- ja jäämistöoikeudessa mahdollisuutta käyttää lakiviittauksia on jopa laajennettu. Lakia asianosaiset eivät kuitenkaan voi täysin vapaasti valita, vaan lainsäätäjällä on antanut tilanteisiin tietyt vaihtoehdot. Asianosaiset voivat tehdä myös prorogaatiosopimuksen oikeuspaikasta silloin, kun asialla on yhteyksiä kahteen tai useampaan valtioon ja, jos asia on dispositiivinen eli sovittavissa oleva. Toisaalta tällainen sopimus myös

estää ottamasta juttua käsittelyyn muussa kuin sovitussa tuomioistuimessa (derogaatiovaikutus), mutta sekin on sovittavissa oleva asia. (Mikkola 2009, 17.)

Suomen tuomioistuimen kansainvälisen toimivaltaisuuden tutkia kansainvälisluontoinen asia määrittää oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 25 §. Suomen tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan asian, jossa osapuolena on luonnollinen henkilö, oikeushenkilö tai valtio ja joilla on riittävät kytkökset Suomeen. Riittäviä kytköksiä ovat muun muassa kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka Suomessa, toimipaikka tai toimipaikan ja pääasiallisen hallinnon sijainti Suomessa. Nämä ovat niin sanottuja valinnaisia oikeuspaikkoja. (OK 10:1-4 §.) Suomen tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan perhe- ja perintöoikeudelliset asiat Suomessa, jos jommalla kummalla puolisoilla, elatusasioissa lapsella, edunvalvottavalla, lapseksiottajalla tai vainajalla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka Suomessa. Mikäli osapuolet ovat tehneet prorogaatiosopimuksen eli oikeuspaikkasopimuksen Suomesta, on Suomen tuomioistuin toimivaltainen. Prorogaatiosopimusta ei kuitenkaan voi tehdä perhe- ja jäämistöoikeudellisista, kuten avioeroon tai elatukseen liittyvistä ei sovittavissa olevista asioista. Näitä kutsutaan ehdottomiksi oikeuspaikoiksi. (OK 10:11-17 §, 19 §.) Valinnaisia ja ehdottomia oikeuspaikkoja ovat usein vastaajan koti- tai asuinpaikka.

Suomen tuomioistuin voi olla toimivaltainen myös toissijaisten oikeuspaikkojen perusteella. Tällaisia paikkoja ovat muun muassa osapuolen viimeksi ollut asuinpaikka tai kotipaikka tai paikka, jossa kuolinpesän omaisuus sijaitsee. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vastaajalla ei ole asuin- ja kotipaikkaa Suomessa, vaan toimivaltaisuuden perusteena käytetään kantajan koti- tai asuinpaikkaa. (OK 10:18 §.)

Ennen kuin Suomen tuomioistuin voidaan katsoa toimivaltaiseksi, tulee Suomen tuomioistuimen oma-aloitteisesti tutkia, onko Suomen tuomioistuin toimivaltainen tutkimaan asiaa. Suomen tuomioistuimen tulee jättää asia tutkimatta, jos katsotaan, että asian ratkaisemisella Suomen tuomioistuimessa ei ole oikeudellista merkitystä osapuolille tai asian tutkiminen on tarkoituksenmukaisempaa vieraan valtion tuomioistuimessa liittymien, näytön, asianosaisille aiheutuvien kustannuksien tai muiden olosuhteiden vuoksi. (OK 10:25-26 §.)

Tilanteissa, joissa vieraan valtion lainsäädäntö tai tuomioistuimen menettely on ristiriidassa Suomen oikeusjärjestyksen kanssa, Suomen tuomioistuin voi noudattaa *ordre public* -periaatetta antaen itselleen toimivallan tutkia asia. (OK 10:25.3 §.)

Ristiriidan voi aiheuttaa menettely, jossa asianosainen ei ole tasa-arvoisessa asemassa tulla kuulluksi tai ajaa asiaansa vieraan maan tuomioistuimessa ulkomaalaistaustan tai sukupuolen vuoksi. Tällainen toiminta on syrjivää ja Suomen lainsäädännön sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) vastaista. Vieraan valtion lainsäädäntö on ristiriidassa Suomen oikeusjärjestyksen kanssa esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa osapuoli voi joutua velkavankeuteen, jos hän ei kykene maksamaan velkaansa. Ihmisoikeussopimuksen neljännen lisäpöytäkirjan 1. artiklassa kielletään vapaudenriisto vain sen vuoksi, ettei henkilö pysty suorittamaan sopimuksen mukaista velvoitetta. (EIS, 4. lisäpöytäkirja)

Oikeudenkäymiskaaren 10 luvun säännöksiä noudatetaan vain, jos Euroopan yhteisön lainsäädäntö, Suomea sitovat kansainväliset sopimukset tai muut lait eivät muuta määrää (OK 10:27 §).

2.3 Kansainväliset sopimukset

Ei haittaa vaikka Suomen kansallisessa lainsäädännössä ei ole juurikaan kansainvälistä toimivaltaa koskevia säännöksiä. Suomi on sitoutunut kansainvälisiin yleissopimuksiin, joista löytyy säännökset kansainväliselle toimivallalle, tuomioiden tunnustamiselle sekä täytäntöönpanolle. Tärkeimpiä kansainvälisiä sopimuksia ovat Brysselin yleissopimus (Bryssel I), Luganon sopimus sekä Pohjoismaiden välinen sopimus avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevissa kansainvälisissä asioissa. Bryssel I –sopimusta on täydennetty Bryssel II- ja viimeisimpänä Bryssel IIa -asetuksella. (Haavisto 2004, 424.)

Brysselin yleissopimus on yksi EU:n jäsenvaltioita koskeva yleissopimus, joka tehtiin vuonna 1968. Liittyessään EU:hun Suomi veloitettiin allekirjoittamaan tämä sopimus. Bryssel I –sopimus, nykyisin neuvoston asetus N:o 44/2001, sisältää säännökset tuomioistuimen toimivallasta, tuomioiden tunnustamisesta sekä täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla. (Haavisto 2004, 424-425.) Asetuksen mukaan missä tahansa EU:n jäsenvaltiossa annettu tuomio on pääasiassa tunnustettava ja täytäntöön pantava muissa EU:n jäsenvaltioissa. Yleissääntönä on, että sen EU-maan tuomioistuin on toimivaltainen, jossa vastaajalla on kotipaikka, riippumatta siitä, mitä kansalaisuutta vastaaja on. Jos vastaajan kotipaikka on jossain muussa EU-maassa, kuin siinä maassa, jossa juttu on vireillä, tulee tuomioistuimen soveltaa kyseisen EU-maan lakia.

Yleissäännöstä poiketen, erityisissä tapauksissa kanne voidaan nostaa jossain toisessa EU-maan tuomioistuimessa, vaikka vastaajan kotipaikka ei olisikaan kyseisessä maassa. Tällaisia erityistapauksia ovat esimerkiksi elatusvelvollisuusasiat, joissa kanne voidaan nostaa sen maan tuomioistuimessa, jossa elatusapuun oikeutettu asuu. Bryssel I -asetus sallii prorogaa-tiosopimukset. Tunnustamisen ja täytäntöönpanon yleissäännön mukaan tuomio on tunnustettava muissa EU-maissa ilman lisämenettelyjä. Poikkeuksena on kuitenkin tilanteet, joissa tuomion tunnustaminen ja täytäntöönpano olisi selkeästi vastaan sen maan oikeusjärjestyksestä, jossa tunnustamista haetaan (*ordre public*). Tuomio voidaan jättää tunnustamatta sellaisissakin tilanteissa, joissa vastaaja ei ole saanut haastehakemusta tiedoksi hyvissä ajoin, tuomion tunnustaminen olisi ristiriidassa toisessa EU-maassa tai EU:n ulkopuolisessa maassa annetun tuomion kanssa samasta asiasta samojen asianosaisten kanssa tai, jos tuomio on ristiriidassa sellaisen tuomion kanssa, joka on annettu samojen asianosaisten välillä samasta asiasta siinä EU-maassa, missä tunnustamista pyydetään. (Euroopan unioni 2011, Bryssel I.)

Tunnustamista voidaan lykätä, jos tuomioon on haettu muutosta virallisilla muutoksenhakukeinoilla siinä maassa, missä tuomio on annettu. Asianosaiset voivat hakea täytäntöönpanokelpoisuutta toisessa EU-maassa, ja jos se myönnetään tulee tuomio panna täytäntöön. Neuvoston asetuksen määräyksiä ei kuitenkaan sovelleta perheoikeudellisiin asioihin, vaan niitä varten tuli voimaan vuonna 2001 erillinen Bryssel II -asetus, jota on tarkennettu vuonna 2004 voimaan tulleella Bryssel Iia -asetuksella. (Euroopan unioni 2011, Bryssel I.) Jäämistöoikeudellisiin asioihin ei ole voimassa olevaa neuvoston asetusta.

Kansainvälisen perheoikeuden kannalta on pidetty tärkeänä kuitenkin sitä, että Bryssel I-asetus sisältää säännökset tuomioistuinten toimivallasta, tuomion tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta elatusasioissa. Näin EU:n jäsenvaltioissa on voimassa yhtenevät säännökset tällä osa-alueella. (Mikkola 2009, 53.) EU-maista ainoa jäsenmaa, jossa asetusta ei noudatettu, oli Tanska. Tanska on kuitenkin tehnyt sopimuksen EU:n kanssa Bryssel I -asetuksen soveltamisesta ja se astui voimaan 1.7.2006. (2006/325/EY.)

Brysselin yleissopimusta on rinnastettu **Luganon sopimukseen**, joka tehtiin vuonna 1988. Kun Brysselin sopimus oli EU:n jäsenvaltioiden välinen sopimus, Luganon sopimus on Euroopan yhteisön (EY), nykyisin Euroopan unionin, ja Euroopan vapaakauppaliiton (EFTA) jäsenmaiden välinen sopimus. Suomi kuului EFTA:an vuosien 1961-1995 välisenä aikana. Nykyisellään EFTA:n jäsenmaita ovat enää Islanti, Norja, Liechtenstein ja Sveitsi. Luganon

sopimus tuli voimaan Suomessa vuonna 1993. (Euroopan unioni. Euroslangi; Euroopan komissio 2004, Tuomioistuinten toimivalta; EIF 1998, 580-590.)

Luganon sopimus sisältää säännökset, Brysselin sopimuksen tavoin, tuomioistuinten toimivallasta ja tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla. Sisällöltään nämä kaksi sopimusta eivät juurikaan poikkea toisistaan. Koska, etenkin EU:n jäsenmaat ovat allekirjoittaneet molemmat sopimukset, tulee eteen kysymyksiä siitä, kumman sopimuksen säännöksiä noudatetaan. Tämän vuoksi Luganon sopimukseen lisättiin artikla 54b, joka sisältää säännökset sopimuksien soveltamisesta. Muutamia poikkeuksia lukuunottamatta Luganon sopimuksen sijaan sovelletaan Brysselin sopimuksen säännöksiä. Luganon sopimusta sovelletaan aina, jos vastaajan kotipaikka on sopimusvaltiossa, joka ei ole EU:n jäsen tai jos tuomioistuimella on yksinomainen toimivalta Luganon sopimuksen 16. artiklan mukaisesti tai jos toimivaltaisuudesta on tehty prorogaatiosopimus 17. artiklan mukaan. Yksinomaisen toimivallan voi saada esineoikeudellisissa, yhtiö tai oikeushenkilöitä, rekistereitä ja täytäntöönpanoa koskeissa asioissa. Yksinomaiseen toimivaltaan vaikuttaa esimerkiksi kiinteistön, yhtiön tai rekisterin sijainti. (SopS 44/1993, 16-17, 21-22, 54_b art.)

Luganon sopimusta sovelletaan myös, jos kanne on nostettu kahdessa sopimusvaltiossa, joista toinen on EU:n jäsen ja toinen ei, ja kanteet ovat joko samasta asiasta tai liittyvät läheisesti toisiinsa. Tuomioistuinten, joissa kanne on nostettu myöhemmin, on keskeytettävä asian käsittely siihen asti, kunnes selviää onko ensimmäinen tuomioistuin toimivaltainen tai ainakin käsittelyn vireilläolon ajaksi ensimmäisessä tuomioistuimessa. Mikäli ensimmäinen tuomioistuin on toimivaltainen, muiden tuomioistuinten on jätettävä asia tutkimatta. Toisiinsa liittyvien kanteiden käsittely voidaan keskeyttää asianosaisen pyynnöstä toisessa tuomioistuimessa. Koska toisiinsa läheisesti liittyvien kanteiden käsittely eri tuomioistuimissa voisi johtaa ristiriitaisiin tuomioihin, tutkitaan onko kanteiden yhdistäminen mahdollista. Lisäksi selvitetään, onko se tuomioistuin, jossa ensimmäinen kanne nostettiin, toimivaltainen tutkimaan molemmat kanteet. Kun kyse on tuomion tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sellaisessa valtiossa, joka ei ole EU:n jäsen, noudatetaan aina Luganon sopimusta. Tunnustaminen ja täytäntöönpano voidaan kuitenkin evätä tämän sopimuksen perusteella, jos tuomion antaneen tuomioistuimen toimivaltaperuste on vastoin Luganon sopimusta ja tunnustamista ja täytäntöönpanoa haetaan asianosaista vastaan, jonka kotipaikka ei ole EU:n jäsenvaltiossa. (SopS 44/1993, 16-17, 21-22, 54_b art.)

Neuvoston asetukseen N:o 1347/2000 eli **Bryssel II -asetukseen** on sisällytetty säännökset tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja lasten huoltoa koskevissa asioissa. Säännöksiä sovelletaan avioeroa, asumuseroa, avioliiton pätemättömyyttä ja lapsen huoltoa koskeviin asioihin. Bryssel II -asetus on ollut ensimmäinen säädös avioliitto-oikeuden alueella, joka vaikuttaa lähes koko Euroopan unioniin Tanskaa lukuunottamatta. Tanska ei ole tehnyt erillistä sopimusta asetuksen soveltamisesta. Bryssel II -asetuksella korvattiin sen soveltamisalaan kuuluvia kansallisia säännöksiä ja jäsenvaltioiden välisiä sopimuksia, mutta elatusasioihin sovelletaan edelleen Bryssel I -asetuksen säännöksiä. Bryssel II -asetus sai paljon kritiikkiä sen kapean soveltamisalan takia. Tästä syystä laadittiin Ranskan aloitteesta laajempi ja yksityiskohtaisempi Bryssel IIA -asetus. (Mikkola 2009, 38-39, 51.)

Tärkeimpiä lisäyksiä Bryssel IIA:han ovat säännökset vanhempainvastuuta ja lapsen tapaamisoikeutta koskevista asioista ja asetuksella täydennetään myös Haagin lapsikaappauskonvention säännöksiä. Bryssel IIA -asetus ei kuitenkaan sisällä lainvalintasäännöksiä. (Mikkola 2009, 51 ; Euroopan unioni 2012, Bryssel II.)

Vanhempainvastuuseen katsotaan kuuluvan tapaamisoikeus ja lapsen huolto-oikeus, holho-us, edunvalvonta ja sen järjestäminen, lapsen sijoitus sijaisperheeseen tai hoitolaitokseen, lapsen omaisuuden käsittelyyn liittyvät suojelutoimenpiteet. Bryssel IIA -asetusta ei sovelleta seuraaviin asioihin; vanhemmuus, lapseksi ottaminen, lapsen nimiasiat, vajaavaltaisuuden lakkauttaminen, alaikäisen perintö- ja trust, eli omaisuusjärjestelyasiat sekä lasten tekemien rikosten seuraukset. Tätä asetusta ei myöskään sovelleta samaa sukupuolta olevien parisuh-teisiin: rekisteröityyn parisuhteeseen ja sukupuolineutraaliin avioliittoon. (EY 2201/2003, 1 art.)

Haagin konferensseissa on luotu useita kansainvälisesti voimassa olevia sopimuksia, mutta kansainvälisen perhe- ja jäämistöoikeuden kannalta tärkeimpiä sopimuksia ovat Suomen allekirjoittamat ulkomaisten avio- ja asumuserojen tunnustamisesta vuonna 1970 tehty Haagin yleissopimus sekä yleissopimus testamenttimääräysten muotoa koskevista lakiristiriidoista. Molemmat sopimukset ovat voimassa niissä valtioissa, jotka ovat allekirjoittaneet kyseiset sopimukset. (SopS 77/1976; SopS 36/1977.)

Pohjoismaat ovat solmineet näiden laajemmalla voimassa olevien sopimusten lisäksi Suomen, Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin välisiä perhe- ja jäämistöoikeutta koskevia sopi-

muksia. Näistä tärkeimmät sopimukset ovat Pohjoismaiden välinen vuonna 1931 tehty sopimus avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevissa kansainvälisyksityisoikeudellisissa asioissa, **avioliittokonventio** (SopS 20/1931) ja Pohjoismaiden välinen vuonna 1934 tehty sopimus perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskevissa asioissa, **perintökönventio** (SopS 21/1935). (Mikkola 2009, 48.)

Avioliittokonventio sisältää säännökset tuomioistuimien toimivallasta ja tuomioiden tunnustamisesta silloin, kun molemmat osapuolet ovat jonkun sopimusvaltion kansalaisia ja asia koskee heidän välistä avioliittoa, lapseksiottamista, yhteisen lapsen huoltoa tai elatusapua. (HE 67/2001, 3.)

Vaikka Bryssel II -asetus korvasi kansalliset ja valtioiden väliset sopimukset, Suomi on saanut Ruotsin ohella oikeuden ilmoittaa Pohjoismaisen avioliittokonvention soveltamisesta tietyillä edellytyksillä Suomen ja Ruotsin välisiin suhteisiin Bryssel II -asetuksen sijaan. Edellytyksiin kuuluu, että EU:n kansalaisia on kohdeltava tasa-arvoisesti riippumatta siitä, minkä maan kansalaisia he ovat. Tämän lisäksi Suomi ja Ruotsi saivat luvan tehdä uusia sopimuksia samalta soveltamisalalta, mutta niiden toimivaltaperusteet tulisi olla yhdenmukaiset Bryssel II -asetuksen kanssa. Suomen, Ruotsin, Tanskan, Norjan ja Islannin välisiin sopimuksiin noudatetaan aina avioliittokonventiota. Pohjoismaissa annetut tuomiot tulee pääsääntöisesti tunnustaa muissa Pohjoismaissa ilman erillistä vahvistusta. Pohjoismaa, jossa tunnustamista haetaan, ei myöskään saa tutkia annetun tuomion oikeellisuutta, jos asianosaisen kotipaikka on ollut jossakin sopimusvaltiossa tai hän on jonkin sopimusvaltion kansalainen. (SopS 20/1931, 22 art.; HE 67/2001, 4.)

Perintökönventiota sovelletaan, kun Pohjoismaan kansalainen kuolee jossakin sopimusvaltiosta. Kansalaisuusvaltion lakia noudatetaan perillisen tai testamentinsaajan sitä vaatiessa silloin, kun perittävä kuolee jossain muussa sopimusvaltiossa eikä tämä valtio ollut hänen kotipaikkansa viimeisen viiden elinvuoden ajan. Avioliittokonvention lainvalintasäännöksiä sovelletaan puolisoiden asuinpaikan mukaan kun taas perintökönventiossa perittävän kotipaikka on keskeisessä asemassa. Molemmissa konventioissa löytyy kuitenkin poikkeuksia lainvalintasäännöksiin. Esimerkiksi puolison oikeus vallita kiinteää omaisuutta ja perillisen oikeus periä kiinteistö määräytyy kiinteän omaisuuden ja kiinteistön sijaintivaltion lain mukaan. (HE 44/2001, 9-11.)

2.4 Kansainvälisen yksityisoikeuden ongelmat ja niiden torjuntatavat

Vaikka kansainvälinen yksityisoikeus tuo paljon positiivista, yleisissä keskusteluissa on ilmennyt myös joitakin negatiivisia ilmiöitä. Näistä suurimmiksi ongelmiksi on esitetty forum shopping, homeward trend ja kotikenttäetu. (Klami & Kuisma 2000, 23.)

Mahdollisuus nostaa kanne useissa eri tuomioistuimissa eri valtioissa on antanut kantajalle mahdollisuuden oikeuspaikkakeinotteluun (forum shopping). Oikeuspaikkakeinottelussa kantaja yrittää arvioida, minkä valtion tuomioistuin olisi hänen kannaltaan edullisin ja pyrkii saamaan asiansa vireille juuri kyseisessä tuomioistuimessa. Oikeuspaikkakeinottelulle on katsottu olevan kolme eri syytä:

- Mikä olisi paras mahdollinen laki sovellettavaksi (Lex Causae)?
- Onko asia täytäntöönpanokelpoinen muissa asian kannalta tärkeissä maissa?
- Missä valtiossa asian käsittely olisi prosessiekonomisesti katsottuna edullisin? (Mikkola 2009, 27-28; Klami & Kuisma 2000, 23.)

Koska lait ovat sopimuksista huolimatta erilaiset eri valtioissa, voi kantaja ajatella, että laittaisi kanteen vireille siihen valtioon, jonka lakien perusteella hän saisi paremman ratkaisun edukseen. Kantajan kotipaikassa nostettu kanne taas olisi kantajalle kustannuksia (prosessiekonomia) ajatellen edullisempi, kuin mitä se olisi ulkomailta tulevalle vastapuolelle. Tällainen tilanne voi vaikuttaa vastaajan mahdollisuuksiin valmistautua kunnolla käsittelyyn. Esimerkkinä tilanne, jossa kantaja on nostanut kanteen kaukaisessa maassa, johon todistajien ja muun näytön toimittaminen voi olla hankalaa ja esille voi tulla myös kielenkääntöongelmia. (Klami & Kuisma 2000, 23; Mikkola 2009, 28.)

Forum Shoppingia on pyritty torjumaan yhtenäistämällä lainsäädäntöä. Tuomioistuimet voivat torjua sitä siten, etteivät ota juttua käsiteltäväkseen, jos sillä ei ole asianmukaisia yhteyksiä kyseiseen valtioon. Oikeuspaikkakeinottelua voidaan torjua myös siten, että tuomioita, jotka on annettu sellaisissa valtioissa, johon asianosaisilla ei ole vahvoja liittymiä, voidaan jättää tunnustamatta ja täytäntöönpanematta muissa valtioissa. Valtioiden välisillä sopimuksilla tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä kansainvälisen yksityisoikeuden säännöksiä yhtenäistämällä eri valtioissa pyritään estämään oikeuspaikkakeinottelua. Kun säännökset ovat yhtenäiset, ei ole väliä missä oikeuspaikassa juttu käsitellään, koska sovellet-

tava laki on sama. On kuitenkin epäilty, että ilmiötä ei ehkä saada koskaan täysin karsittua pois prosessioikeudesta. (Mikkola 2009, 28-29.)

Homeward trend –tilanne on kyseessä, kun tuomioistuin pyrkii mahdollisimman usein päästä soveltamaan kotimaansa lakia. Tätä tilannetta kutsutaan myös lainvalinnalliseksi kotiinpäinvedoksi. Kotiinpäinvedon ajatellaan olevan monesti tahallista, vaikka niin ei kuitenkaan ole. Kotiinpäinvetoa voidaan tehdä myös mukavuudenhalusta, koska oman lainsäädännön tuntemus on vankemmalla pohjalla, mutta sitä voidaan tehdä myös tiedon puutteesta tai jopa sen vuoksi, ettei ulkomaisen liittymän olemassaoloa ole edes huomattu. (Klami & Kuisma 2000, 23; Mikkola 2009, 29-30.)

Lainvalinnallista kotiinpäinvetoa voidaan torjua ottamalla selvää vieraiden valtioiden säännöksistä. Tiedon saaminen ulkomaisista oikeuksista voi olla paikoin hankalaa, mutta sitäkin on pystytty vähentämään oikeustapaushakemistojen avulla. Kommunikoinnissa voi esiintyä edelleen ongelmia, kun eri oikeusjärjestelmien kokonaisuudet ja kielenkäyttö eroavat toisistaan. Esimerkiksi *common law* tarkoittaa useampaa eri asiaa riippuen oikeusjärjestelmästä. (Klami & Kuisma 2000, 25.)

Kolmanneksi syyksi väitetty kotikenttätetu on myöskin hyvin perusteltu. Etenkin heikon oikeuskulttuurin omistavissa maissa, kantajalla tai vastaajalla voi kotimaansa tuomioistuimessa olla paremmat mahdollisuudet voittaa juttunsa. Myös lahjonta voi näissä maissa olla mahdollista. (Klami & Kuisma 2000, 23-24.)

Toisenlaisina selityksinä on annettu muun muassa kulttuuriset yhteydet esimerkiksi tilanteessa, jossa asianosainen käy oikeutta vieraassa maassa ja tämä voi tuoda kommunikointiongelmia paikallisen asianajajan kanssa. Tällöin paikallinen asianosainen on edullisemmassa asemassa, koska hän ja hänen mahdolliset todistajansa tulevat paremmin ymmärretyksi omassa kotimaassaan. Tulkin käyttö kuulustelutilanteissa voi jopa viedä hieman uskottavuutta muualta tulevalta asianosaiselta. Kotikenttätiedun hyödyntämistä vähentää tuomioistuinten, oikeusavustajien ja asianajajien kansainvälistyminen. Ulkomaisen asianajajan käyttö ei silloin välttämättä ole ongelmallista, varsinkaan, jos osapuoli hankkii kotimaastansa oikeusavustajan, joka on perehtynyt kansainväliseen yksityisoikeuteen ja oikeustapauksiin. (Klami & Kuisma 2000, 24-25.)

3 KANSAINVÄLINEN AVIOLIITTO-OIKEUS

Suomessa kansainväliseen avioliitto- ja jäämistöoikeuteen kuuluvat lainvalintasäännökset, toimivaltasäännökset sekä säännökset ulkomailla annettujen ratkaisujen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta Suomessa. Tähän oikeuteen kuuluu myös viime vuosina monissa maissa laillistetut rekisteröidyt parisuhteet ja avioliitto samaa sukupuolta olevien henkilöiden välillä. Rekisteröity parisuhde on säädännöllisesti lähes samanlainen avioliiton kanssa ja antaa lähes samat oikeudet kuin avioliitossa oleville. Silti se tuo lisäkysymyksiä oikeudellisesti, koska kaikissa maissa samaa sukupuolta olevien liitot eivät ole laillisia, ja joissakin maissa jopa homoseksuaalisuus on rangaistavaa. Suomessa laki rekisteröidystä parisuhteesta astui voimaan 1.3.2002. (Mikkola 2009, 31.)

Koska kansainvälisessä avioliitto- ja jäämistöoikeudessa käsitellään samoja asioita kuin muusakin kansainvälisessä yksityisoikeudessa, erityissäännöksiä puuttuessa voidaan joutua noudattamaan kansainvälisen yksityisoikeuden yleisiä säännöksiä. (Mikkola 2009, 31.)

Jo pitkään on pyritty parantamaan lakiyhteistyötä Pohjoismaiden välillä etenkin varallisuusoi-
keuden ja avioliitto- ja perintöoikeuden osalta. Tätä yhteistyötä ovat parantaneet muunmuas-
sa hyvin samankaltaiset avioliittolait ja 1977 voimaan tullut Pohjoismaiden välinen sopimus
yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta.
Käytännössä tämä sopimus tarkoittaa sitä, että jos suomalainen pariskunta haluaa mennä
naimisiin jossain Pohjoismaista, avioliiton tunnustamiseen Suomessa riittää pelkkä rekiste-
röinti. Toisaalta esille nousee myös ongelmia, koska kolmessa Pohjoismaista, Ruotsissa, Nor-
jassa ja Islannissa, on hyväksytty sukupuolineutraali avioliitto ja samaa sukupuolta olevien
avioliitot Suomessa eivät ole laillisesti mahdollisia. (Mikkola 2009, 35-36.)

Favor matrimonii -periaatteen mukaan avioliitot, jotka on solmittu asianmukaisesti ulkomailla,
pitäisi katsoa Suomessa päteviksi, koska avioliiton katsominen mitättömäksi voi aiheuttaa
suuriakin ongelmia puolisoille. (Mikkola 2009, 82.)

3.1 Avioliiton solmiminen, tunnustaminen ja esteiden tutkiminen

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen mukaan kaikilla täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe kansallisten säännösten mukaisesti. Samaisen sopimuksen mukaan avioliiton solmiminen tulee tapahtua puolisoiden vapaasta tahdosta. Ihmisoikeussopimuksessa ei ole kuitenkaan mainintaa samaa sukupuolta olevien avioliitosta, joten sen mukaan samaa sukupuolta olevat eivät voisi keskenään solmia avioliittoa. Euroopan unionin peruskirja antaa samat oikeudet avioliiton solmimiseen kuin ihmisoikeussopimus, mutta siinä ei ole mainintaa puolisoiden sukupuolesta. Puolisoiden rotu, kansalaisuus tai uskonto ei voi olla este avioliiton solmimiselle. Tämä Suomen perustuslaissakin mainittu syrjäntäkielto mahdollistaa sen, että eri maan kansalaiset voivat solmia avioliiton ja rekisteröidä parisuhteen keskenään. (Mikkola 2009, 74-76; Sops 63/1999, 12 art.; Euroopan unionin perusoikeuskirja, 9 art.)

Suomen avioliittolain mukaan avioliiton voi solmia mies ja nainen. Henkilöt, jotka ovat keskenään sopineet solmivansa avioliiton, ovat kihloissa. Ennen kuin avioliitto voidaan solmia, tulee sen esteet tutkia. Avioliiton esteettömyys tutkitaan Suomessa Suomen lakien mukaisesti, jos ainakin toinen puoliso on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa. Jos kumpikaan henkilöistä ei ole Suomen kansalainen, eikä heillä ole asuinpaikkaa Suomessa, esteiden tutkintaan sovelletaan vieraan valtion lakia. Avioliitto voidaan kuitenkin solmia Suomessa Suomen viranomaisen edessä, jos esteitä avioliitolle ei ole ja avioliitto on sallittu Suomen lakien mukaisesti. Puolison, jonka maan lakien mukaan esteet tutkitaan, tulee toimittaa hyväksyttävä selvitys oikeudesta solmia avioliitto kotimaansa lainsäädännön mukaisesti. (Mikkola 2009, 74-76.)

Esteitä avioliitolle ovat vielä voimassa oleva avioliitto, alaikäisyys, sukulaisuussuhde etenevässä tai takenevässä polvessa tai adoption seurauksena, sisarus tai puolisisarus ja jos puoliso on toisen puolison sisaren tai veljen jälkeläinen (täti, setä, eno). Oikeusministeriö voi kuitenkin myöntää luvan erityisistä syistä avioliiton solmimiselle tapauksissa, joissa toinen tai molemmat puoliset ovat alaikäisiä, tai jossa toinen puoliso haluaa solmia avioliiton veljensä tai sisarensa jälkeläisen kanssa. Avioliittolain mukaan ottolapsisuhde kuului myös esteisiin, johon oikeusministeriö antoi poikkeuslupia, mutta tämä pykälä kumoutui 1.7.2012. (AL 234/1929, 4-9 §)

Näitä poikkeuslupia ei kuitenkaan myönnetä henkilöille, jotka haluavat solmia avioliiton Suomessa ja kumpikaan heistä ei ole Suomen kansalainen, eikä heillä ole kotipaikkaa Suomessa. (Mikkola 2009, 76.)

Monissa oikeusjärjestelmissä edellytetään edelleenkin, että esteet tutkitaan kansalaisuusvaltion lakien mukaisesti. Toisaalta, joissakin maissa kansainvälisen avioliitto-oikeuden säännökset uupuvat, joten avioesteet tutkitaan vihkimisvaltion lain mukaisesti. Tällaisia maita ovat esimerkiksi Tanska ja Norja. Kansalaisuusvaltion ja vihkimisvaltion lakien lisäksi esteet voidaan tutkia myös kotipaikan lakien mukaisesti. Se, milloin jokin valtio katsotaan kotipaikaksi, riippuu siitä, kuinka kauan henkilö on asunut kyseisessä valtiossa. Usein se on kuitenkin vähintään kaksi vuotta. (Mikkola 2009, 76-77.)

Avioliittolain 111 §:n mukaan Suomen kansalaisella, joka haluaa mennä naimisiin ulkomailla vieraan valtion viranomaisen edessä, on oikeus saada Suomen viranomaiselta todistus, että hänellä on oikeus solmia avioliitto Suomen lainsäädännön mukaisesti. Suomen viranomaisena ja avioesteiden tutkijana toimii maistraatti. Henkilöllä, joka ei ole Suomen kansalainen, on oikeus saada todistus avioesteistä, jos hänellä on kotipaikka Suomessa ja väestötietojärjestelmässä on saatavilla riittävät selvitykset hänen perhesuhteistaan. Mikäli riittäviä selvityksiä ei löydy, todistus voidaan antaa vain, jos kyseinen henkilö toimittaa muun luotettavan selvityksen perhesuhteistaan. (AL 111 §.)

Pohjoismaat ovat tehneet keskenään sopimuksen, avioliittokonvention, koskien avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta. Sopimuksen mukaan, mikäli kummallakaan henkilöllä ei ole kotipaikkaa Suomessa, avioesteet tutkitaan Pohjoismaan kansalaisen osalta kansalaisuusmaan lakien mukaan. Henkilö, joka ei ole Pohjoismaan kansalainen, voi kuitenkin vaatia esteiden tutkintaa hänen kansalaisuusmaansa lakien mukaisesti. Missä tahansa Pohjoismaissa annettu todistus avioesteiden tutkimisesta ja kuuluttamisesta on voimassa muissakin Pohjoismaissa todistuksen voimassaoloajan. (Mikkola 2009, 78; SopS 20/1931, 1-2 art.)

Vihkiminen

Vihkiminen pitää suorittaa Suomessa siviilivihkimisenä tai kirkollisena vihkimisenä todistajien läsnäollessa. Molempien puolisoitten tulee olla läsnä samaan aikaan ja heidän tulee ilmaista tahtonsa avioliittoon, jonka jälkeen vihkijä voi todeta heidät aviopuolisoiksi. Siviilivihkimisen muotomääräykset löytyvät avioliittoasetuksesta ja kirkollisen vihkimisen muotomääräykset määrää uskonnollinen yhdyskunta. (AL 14-16 §.) Jos vihkijä tietää jonkin asian, joka on

este avioliitolle tai tietää toisen puolison olevan kykenemätön ymmärtämään avioliiton tarkoitusta, vihkimistä ei saa toimittaa. Vihkimisen voi estää myös se, jos esteitä ei ole tutkittu tai jos esteiden tutkinnasta annettu todistus on yli neljä kuukautta vanha. Vihkiminen katsotaan mitättömäksi, jos kumpikaan puolisoista ei ollut läsnä, he eivät ole ilmaisseet tahtoaan avioliittoon tai, jos vihkijällä ei ole ollut vihkimisoikeutta. Tasavallan presidentti voi erittäin painavista syistä päättää, että mitättömäksi katsottu vihkiminen on pätevä. (AL 18-19 §.) Toimitetusta vihkimisestä tulee antaa pyynnöstä todistus puolisoille (Avioliittoasetus 10 §.).

Vihkimisoikeus on diplomaattisilla edustajilla ja papeilla, jotka ovat saaneet siihen erillisen luvan. Suomen ulkomaanedustuston virkamies voi saada vihkimisoikeuden ulkoasiainministeriöltä. Henkilö, joka saa toimittaa kirkollisen vihkimisen suomalaisessa uskonnollisessa yhteiskunnassa, voi saada vihkimisoikeuden vieraassa valtiossa opetusministeriöltä tai ulkoasiainministeriöltä. Nämä henkilöt voivat toimittaa puolisoiden vihkimisen vieraassa valtiossa, jos ainakin toinen puolisoista on Suomen kansalainen. Ulkoasiainministeriö voi myöntää luvan vieraan valtion diplomaattiselle virkamiehelle toimittaa vihkiminen Suomessa ulkomaalaisille puolisoille. Opetusministeriö tai ulkoasiainministeriö voi myöntää luvan ulkomaalaisen kirkollisen seurakunnan papeille. Lupa antaa mahdollisuuden toimittaa vihkiminen sen valtion lain muotomääräysten mukaisesti, jota vihkijä edustaa. Puolisoista ainakin toisen tulee olla sen valtion kansalainen, jonka lain muotomääräyksiä noudatetaan. (AL 112-113 §.) Vihkiminen tapahtuu sen valtion lain mukaan, johon vihkimisviranomaisen kuuluu.

Tunnustaminen

Ulkomailla solmitun avioliiton tunnustaminen Suomessa riippuu siitä, katsotaanko avioliiton tunnuspiirteiden täyttyvän parisuhteessa. Näitä tunnuspiirteitä verrataan Suomen lakiin. Länsimaissa avioliittokäsitys on eri oikeusjärjestelmissä samankaltainen, joten länsimaissa solmitut avioliitot on helpompi tunnustaa Suomessa. Moniavioisissa maissa solmittujen avioliittojen tunnustaminen Suomessa on ongelmallista, koska Suomen lakien mukaan henkilö voi olla avioliitossa vain yhden henkilön kanssa eikä avioliittoa voi olla voimassa samaan aikaan toisessa maassa. Muita ongelmia avioliiton Suomessa tunnustamiseen tuovat kansainvälisesti vaihtelevat avioliiton käsitteet, kuten vihkimättä syntyvä liitto (common law marriage), valtakirja-avioliitto (proxy marriage), vierailuavioliitto ja postuumi avioliitto. (Mikkola 2009, 80.)

Vihkimättä syntyvässä liitossa puoliset elävät avioliiton omaisesti ilman viranomaisen vahvistusta avioliitosta. Heillä voi olla esimerkiksi yhteinen sukunimi tai he voivat täyttää yhteisen veroilmoituksen. Tämä common law marriage on käytössä muun muassa Yhdysvaltojen useassa osavaltiossa ja Kanadassa. Suomessa tunnetaan avoliitto, jossa puoliset elävät avioliiton omaisesti, mutta esimerkiksi yhteisen sukunimen ottaminen ei ole mahdollista. (Mikkola 2009, 80-81.)

Valtakirja-avioliitossa puoliso valtuuttaa toisen henkilön solmimaan avioliiton puolestaan, jos hän ei jostain syystä itse kykene tulemaan paikalle. Tällainen avioliittomuoto hyväksytään edelleen esimerkiksi Yhdysvaltojen Coloradossa ja Meksicossa. Suomen lakien mukaan molempien puolisoitten on oltava itse paikalla vihkimisessä. (Mikkola 2009, 81.)

Vierailuavioliitto tunnetaan Indonesiassa. Siellä avioliiton solmimisen jälkeen mies säilyy äitinsä klaanin jäsenenä ja työskentelee joka päivä äitinsä ja sisarustensa kanssa ja vierailee vaimonsa luona vain iltaisin. (Mikkola 2009, 81.)

Postuumi avioliitto on solmittu kihlakumppanin kuoleman jälkeen. Vihkimättä syntynyt avioliitto, valtakirja-avioliitto ja postuumi avioliitto katsotaan tunnustettaviksi avioliitoiksi avioliittolain 116 §:n mukaan. Tällaiset avioliitot katsotaan päteviksi Suomessa, jos ne ovat päteviä siinä valtiossa, missä avioliitto on syntynyt tai siinä valtiossa, jossa jomman kumman kihlakumppanin kotipaikka on. Lisäksi on otettava huomioon puolisoitten yhteydet siihen valtioon, jossa avioliitto on syntynyt ja puolisoitten yhteiselämän kesto. (Mikkola 2009, 81-82, 84-85.)

Joissakin tapauksissa avioliittoja ei aina tunnusteta Suomessa. Tällöin voidaan käyttää ehdottomuus- eli ordre public –periaatetta, jolla vieraan valtion lain mukainen avioliitto jätetään täällä tunnustamatta. Haagin sopimus on ollut pohjana Suomen avioliittolain kansainvälisille säännöksille tunnustamisesta. Sopimuksen mukaan valtioilla on oikeus kieltäytyä ulkomaisen avioliiton tunnustamisesta seuraavin perustein:

- voimassa oleva avioliitto
- puoliset ovat sukua toisilleen suoraan takenevassa polvessa tai he ovat sisaruksia syntymän tai lapseksiottamisen kautta
- avioliittoa solmittaessa puoliso ei ole ollut avioliiton vähimmäisikäinen eikä ole saanut erityislupaa

- puoliso ei ole ollut henkisesti kypsä antamaan avioliitolle suostumusta
- puoliso ei ole antanut suostumusta avioliiton solmimiselle vapaaehtoisesti.

Suomen lainsäädäntöön näitä kieltäytymisperusteita ei ole otettu, joten avioliitto, joka on solmittu edeltävän luettelon mukaisesti, pitäisi pääsääntöisesti katsoa päteväksi Suomessa. Moniavioinenkin avioliitto siis pitää tunnustaa Suomessa, mutta se ei tarkoita sitä, että moniavioisuus hyväksyttäisiin täällä. Moniavioisen avioliiton tunnustamisella pyritään siihen, että elatusvelvollisuus puolisoa ja lasta kohtaan säilyisi sekä huoltajuus ja lapsen isyys tunnustetaan automaattisesti avioliiton myötä. Lainsäädäntö ei kuitenkaan anna henkilölle mahdollisuutta olla useammassa avioliitossa yhtäaikaan. Jos molemmilla puolisoilla on Suomessa kotipaikka ja toisella puolisoilla on voimassa useampia avioliittoja, avioliittolain 119 §:n mukaan virallisella syyttäjällä on velvollisuus ajaa kannetta Suomessa puolisoiden tuomitsemisesta avioeroon ilman harkinta-aikaa. (HE 44/2001, 49; AL 115-116 §, 119 §.)

Ordre public –periaatetta sovelletaan silloin, kun avioliitto on solmittu esimerkiksi sisarusten kesken tai jos toinen puoliso on selkeästi lapsi-ikäinen, esimerkiksi 9-vuotias. Ehdottomuusperiaatteen soveltamista tulisi kuitenkin katsoa tapauskohtaisesti. Jos avioliiton pätevyyttä tutkitaan vasta, kun aiemmin lapsi-ikäinen puoliso on jo täyttänyt 18-vuotta ja puoliset elävät avioliiton mukaista yhteiselämää, avioliittoa ei ole syytä katsoa pätemättömäksi. (HE 44/2001, 50.)

Ehdottomuusperiaatteen soveltamista tulee pohtia myös silloin, kun puoliso ei ole antanut suostumusta avioliittoon tai ei ole ymmärtänyt suostumuksen antamisen tarkoitusta. Tällaisten avioliittojen pätevyyttä arvioitaessa on otettava huomioon myös suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikä ja avioliittojen kirjaamista koskeva yleissopimus (SopS 50/1964), jonka Suomi on allekirjoittanut. Kyseisen sopimuksen 1. artiklan mukaan ”Mitään avioliittoa ei voida laillisesti solmia ilman molempien osapuolten täyttä ja vapaaehtoista suostumusta”. Kuitenkin näissäkin tapauksissa tulee ottaa huomioon puolisojen sen hetkinen elämäntilanne, kun avioliiton pätevyyttä aletaan tutkia. Avioliitto, johon puoliso ei ole alunperin antanut suostumusta, mutta on sen myöhemmin antanut vapaasta tahdostaan, ei voida katsoa pätemättömäksi. (HE 44/2001, 50.)

3.2 Rekisteröity parisuhde ja sukupuolineutraali avioliitto

Laki rekisteröidystä parisuhteesta sallii kahden samaa sukupuolta olevan 18-vuotiaan henkilön rekisteröidä parisuhteensa lähes avioliiton omaisesti. Parisuhteen rekisteröinnin esteitä ovat samat kuin mitä avioliittolaissakin mainitaan; voimassa oleva rekisteröity parisuhde ja läheiset sukulaisuussuhteet. Myös rekisteröidyn parisuhteen osalta oikeusministeriö voi antaa poikkeusluvan parisuhteen rekisteröintiin veljen tai sisaren jälkeläisen kanssa. Avioliittolaista poiketen alaikäisille, jotka haluavat rekisteröidä parisuhteensa, ei myönnetä poikkeuslupaa. (RPL 1-2 §.)

Toisin kuin avioliitossa, rekisteröidyssä parisuhteessa olevat eivät voi ottaa yhteistä sukunimeä, eivät voi yhdessä adoptoida parisuhteen ulkopuolelta, eikä heihin sovelleta isyyslain säännöksiä. Adoptointi perheen sisällä on kuitenkin mahdollinen. (RPL 9 §.)

Koska rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta pohjoismaisen avioliittokonvention (RPL 15 §) ja Bryssel IIa-asetuksen määräyksiä, laissa rekisteröidystä parisuhteesta 4. luvussa annetaan kansainväliseen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset. Sen mukaan parisuhde voidaan rekisteröidä Suomessa, jos ainakin toinen puolisoista on Suomen kansalainen tai molemmilla puolisoista on ollut asuinpaikka Suomessa heti rekisteröintiä edeltävän kahden vuoden ajan. Valtioneuvoston asetus antaa kuitenkin mahdollisuuden vieraan maan kansalaiselle rekisteröidä parisuhde Suomessa, jos kansalaisuusvaltion lainsäädännön oikeusvaikutukset vastaavat Suomen lainsäädäntöä rekisteröidyn parisuhteen osalta. (RPL 10 §.) Tällöin tämän kyseisen maan kansalaisuus voidaan rinnastaa Suomen kansalaisuuteen. Suomen kansalaisuuteen rinnastettavia kansalaisuuksia ovat Alankomaiden, Belgian, Espanjan, Etelä-Afrikan, Islannin, Kanada, Norjan, Ruotsin, Saksan, Sveitsin, Tanskan, Uuden-Seelannin ja Yhdistyneen Kuningaskunnan kansalaisuus. (VNa 2002/141.)

Oikeuteen rekisteröidä parisuhde Suomen viranomaisen edessä sovelletaan aina Suomen lain määräyksiä. (RPL 11 §.) Ennen kuin parisuhde voidaan rekisteröidä, esteet tutkitaan samoin kuin avioliiton esteet. (RPL 3 §.)

Vieraassa valtiossa rekisteröity parisuhde voidaan tunnustaa Suomessa, jos se on pätevä siinä valtiossa, missä parisuhde on rekisteröity. Lakiin ei ole kirjoitettu perusteita, jolla voitaisiin tunnustamisesta kieltäytyä, mutta *ordre public* –periaatteen mukaan vieraan valtion lain sään-

nös voidaan jättää huomiotta, jos se aiheuttaisi Suomen lakien vastaisen lopputuloksen. (AL 139.2 §.)

Ennen kuin rekisteröity parisuhde voidaan tunnustaa, täytyy suorittaa kvalifikaatio eli luonnehdinta. Jotta tunnustamiseen voitaisiin soveltaa rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain säännöksiä, on kvalifikaation kohteena olevan parisuhteen oltava kahden samaa sukupuolta olevan henkilön parisuhde, joka on merkitty viranomaisrekisteriin. Kvalifikaatiota vaikeuttaa se, että rekisteröityjen parisuhteiden muodot vaihtelevat suuresti eri valtioissa. (Mikkola 2009, 89.)

Kaikissa valtioissa rekisteröity parisuhde ei tuo avioliiton kaltaisia oikeusvaikutuksia. Esimerkiksi Belgiassa voidaan rekisteröidä yhteinen asuminen, ja rekisteröijät voivat olla samaa tai eri sukupuolta, eikä lähisukulaisuuskaan ole este rekisteröinnille. Yhteisasumisen rekisteröinnillä voidaan suojata muun muassa yhteistä kotia, ja molemmille osapuolille tulee oikeus omaisuuteen, joka on hankittu yhteisen asumisen aikana. Yhteiselämän rekisteröinti ei tuo kuitenkaan perintöoikeutta eikä elatusvelvollisuutta yhteiselämän päättymisen jälkeen. (Mikkola 2009, 90-91.)

Ranskassa yli 18-vuotiailla on mahdollisuus solmia PACS-sopimus (*pacte civil de solidarit, et du concubinage*) yhteisen elämän järjestämisestä. Henkilöt voivat olla samaa tai eri sukupuolta, mutta he eivät saa olla lähisukulaisia keskenään eivätkä he voi olla avioliitossa. PACS-sopimuksen tekemisen estää toinen voimassa oleva PACS-sopimus. Sopimus velvoittaa huolehtimaan yhteisestä taloudesta, heille muodostuu elatusvelvollisuus ja yhteisvastuu yhteiseen talouteen otetuista veloista. Sopimus oikeuttaa muun muassa verohelpotuksiin ja toisen osapuolen kuollessa saa toinen sopimuskomppani jäädä asumaan yhteiseen kotiin. PACS-sopimus ei tuo oikeutta adoptoida lasta yhdessä. Yhteisen asumisen rekisteröinti ja PACS-sopimus purkautuvat, jos jompikumpi osapuoli solmii avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen, kuolee tai muuten irtautuu sopimuksesta. (Mikkola 2009, 91; Notaires de France, 2010.)

Muissa maissa avioliiton omaiset rekisteröidyt parisuhteet voidaan tunnustaa Suomessa RPL 12 §:n nojalla. Yhteiselämän rekisteröinnin ja PACS-sopimuksen tunnustaminen Suomessa on hankalaa, koska Suomen lakien mukaisen rekisteröidyn parisuhteen oikeusvaikutukset ovat laajemmat. Toisaalta taas tällaiset sopimukset eivät muodosta estettä rekisteröidylle parisuhteelle Suomessa, koska sopimukset eivät muodosta estettä rekisteröidylle parisuhteelle siinä valtiossa, jossa sopimus on tehty. Kaikkialla maailman valtioissa ei ole säädöksiä rekiste-

röidystä parisuhteesta, joten esimerkiksi Suomessa rekisteröityä parisuhdetta ei tunnusteta tällaisessa valtiossa. Tämä aukko antaa mahdollisuuden rekisteröidä parisuhde sellaisessa valtiossa, jossa se on sallittu ja samanaikaisesti solmia avioliitto valtiossa, jossa rekisteröityä parisuhdetta tai sukupuolineutraalia avioliittoa ei välttämättä katsota avioesteeksi. (Mikkola 2009, 91-92.)

Rekisteröityjen parisuhteiden lisäksi joissakin oikeusjärjestelmissä samaa sukupuolta olevien avioliitot ovat sallittuja. Tätä avioliittolakia kutsutaan usein sukupuolineutraaliksi avioliittolaksi ja se on käytössä ainakin Ruotsissa, Norjassa, Alankomaissa, Espanjassa ja Etelä-Afrikassa. Israel hyväksyy muissa maissa solmitut avioliitot, mutta se ei salli samaa sukupuolta olevien solmia avioliittoa Israelissa. Suomessa sukupuolineutraalia avioliittolakia ei otettu hallitusohjelmaan mukaan, mutta eduskunnan eri puolueiden jäsenet ovat tehneet lakialoitteen syksyllä 2011 sen saamiseksi lainsäädäntöömme. Allekirjoitettu ja viimeistelty lakialoite on jätetty eduskunnalle helmikuussa 2012. (Lakialoite 2/2012.)

Muualla solmittuja sukupuolineutraaleja avioliittoja ei voida tunnustaa Suomessa sellaisenaan, vaan avioliitto katsottaisiin rekisteröidyksi parisuhteeksi ja se ei siten toisi samoja oikeusvaikutuksia, kuin mitä avioliitto tuo siellä maassa missä se on solmittu. Sukupuolineutraali avioliitto antaa samaa sukupuolta oleville pareille samat oikeudet kuin heteropareille yhteisestä sukunimestä perheen ulkopuoliseen adoptioon.

3.3 Puolisoiden varallisuussuhteet

Avioliiton varallisuusjärjestelmä on sääntöjen kokonaisuus, joka vaikuttaa puolisojen varallisuus oikeudelliseen asemaan avioyhteyden vuoksi. Varallisuussuhteet sisältävät suhteet puolisojen välillä sekä suhteet kolmansiin osapuoliin. Aviovarallisuusstatuutti on laki, jota sovelletaan puolisojen varallisuussuhteisiin. Aina ei ole selkeää, kuuluuko jokin asia henkilökohtaisten oikeussuhteiden vai varallisuussuhteiden alaisuuteen. Kysymyksen selvittäminen on tärkeää lainvalinnan kannalta ja selvittämisen helpottamiseksi avioliittolain 131 §:ään on sisällytetty luettelo asioista, joihin tulee soveltaa lakia aviopuolisoiden varallisuussuhteista. (Mikkola 2009, 92-93.)

Aviopuolisoiden varallisuussuhteisiin katsotaan kuuluvan ainakin puolisojen omaisuuden jako avioliiton aikana tai sen purkauduttua eli Suomessa ositus, avioliiton varallisuussuhteita

koskevat oikeustoimet, puolison oikeus määrätä omaisuudesta (vallintaoikeus) ja puolison vastuu aviopuolisoiden veloista. Varallisuussuhteisiin sovellettavan lain vaihtuessa omaisuuteen liittyvät oikeustoimet ovat päteviä, kun ne ovat tehty ennen sovellettavan lain vaihtumista. Vieraassa valtiossa tehdyt varallisuussuhteita koskevat oikeustoimet ovat päteviä, jos puoliset ovat sen valtion kansalaisia tai jos oikeustoimi on tehty muodoltaan sen valtion lain mukaisesti. (AL 131 §.) Avioliittokonvention mukaan oikeus pitää hallinnassaan jossakin Pohjoismaassa sijaitsevaa kiinteää omaisuutta määräytyy sen sijaintivaltion lakien mukaan. Sovellettavan lain vaihtuessa, omaisuuteen liittyvät oikeustoimet ovat samalla tavoin päteviä kuin avioliittolaissakin on määrätty.

Osituksesta säännöksen alaisuuteen kuuluvat osituksen toimittamisen sisältö ja toimittamisen edellytykset. Aviovarallisuusstatuutin mukainen osituksen toimittaminen vaihtelee valtioittain. Joissakin valtioissa ositus voidaan tehdä vasta avioliiton purkaututtua tai avioliiton vielä voimassa ollessa asumuserotuomion antamisen jälkeen. Avioliiton varallisuussuhteita koskevia oikeustoimia ovat muun muassa avioehtosopimuksen teko ja sopimuksen teko avioeron varalta. Näihin oikeustoimiin eivät kuulu sopimukset lakiviittauksista, joista on annettu omat säännökset. Puolison vastuuseen veloista ja oikeuteen määrätä omaisuudesta kuuluu sekä oma että puolison velka ja omaisuus. Esimerkiksi Ranskassa avioliiton solmimisen jälkeen hankittu omaisuus on automaattisesti yhteistä, mutta puolisoilla voi olla myös yksityistä omaisuutta ja he voivat tehdä avioehtosopimuksen varallisuussuhteista. (Mikkola 2009, 93-94.)

Puolisoiden välisten lahjojen oikeudelliset vaikutukset kuuluvat aviovarallisuusstatuutin alaan. Puolisoiden välisten lahjojen sitovuuteen kolmansiin osapuoliin sovelletaan yleisiä varallisuus oikeudellisia säännöksiä. Valtioissa, jossa avioyhteyden vuoksi omaisuus katsotaan kokonaan yhteiseksi, ei lahjojen antaminen käsitteenä ole mahdollista, vaan ne katsottaisiin silti yhteiseksi omaisuudeksi. (Mikkola 2009, 94.)

Vaikka avioliitto voidaan ymmärtää sopimuksena, se ei kuitenkaan rajoita puolisojen oikeutta tehdä keskinäisiä sopimuksia tai sopimuksia kolmansien osapuolien kanssa. Avioyhteys rajoittaa tätä sopimusvapautta avioliittolain tietyin säännöksin. Puolisot voivat vaikuttaa keskinäisiin aviovarallisuussuhteisiinsa tekemällä avioehtosopimuksen tai sopimuksen avioeron varalta, vaikka jälkimmäiseen ei ole säännöksiä oikeusjärjestyksessämme. (Mikkola 2009, 95-96.)

Avioliittolain 130 §:n mukaan aviopuolisoilla on oikeus sopia myös avioliiton varallisuussuhteisiin sovellettavasta laista (lakiviittaus). Sopimuksen tulee olla kirjallinen, jotta se katsotaan päteväksi ja se voidaan tehdä ennen avioliittoa tai avioliiton aikana. Lakiviittauksen tekoa on kuitenkin rajattu. Sopimukseen voidaan valita sen valtion laki, jossa toisella tai molemmilla puolisoilla on kotipaikka tai jonka kansalainen sopimusta tehtäessä puoliso on. Kotipaikan siirtyessä avioliiton aikana toiseen valtioon, voidaan määrätä sovellettavaksi sen valtion laki, jossa molemmilla puolisoilla oli viimeksi kotipaikka. Jos lakiviittaus sopimusta halutaan muuttaa tai perua, tulee se tehdä kirjallisesti ollakseen pätevä. (AL 130 §.)

Jos halutaan, että lakiviittaus sopimus on sitova myös kolmansiin osapuoliin nähden, on sopimus rekisteröitävä avioehtosopimuksen tavoin. Rekisteröintivaatimus on voimassa vain silloin, kun molemmilla puolisoilla on koti- ja asuinpaikka Suomessa. Puolisot voivat tehdä lakiviittaus sopimuksen jo ennen Suomeen tuloaan, mutta kolmansiin osapuoliin nähden se on sitova vasta, kun molemmille puolisoille on muodostunut asuin- ja kotipaikka Suomeen ja sopimuksen rekisteröinti on tehty tämän jälkeen. (Mikkola 2009, 134-135.) Sen sijaan sopimusta, joka koskee vain puolisoitten välisiä suhteita, ei tarvitse rekisteröidä ollakseen sitova. Koska tällaisella sopimuksella ei tarvitse olla todistajia, sopimuksen olemassaolo voi toisaalta olla vaikea todistaa. Lakiviittaus tulee olla selkeästi esillä sopimuksessa ja se voidaan sisällyttää esimerkiksi avioehtosopimukseen. Avioliittolaissa renvoin mahdollisuus on torjuttu siten, ettei lakiviittaus saa koskea vieraan valtion kansainväliseen yksityisoikeuteen kuuluvia lainvalintasäännöksiä, vaan kyseisen valtion aineellisoikeudellisia säännöksiä, tässä tapauksessa aviovarallisuutta koskevia säännöksiä (AL 139.1 §).

Euroopan valtioissa lakiviittaus on sallittu ainakin Espanjan, Italian, Itävallan, Ruotsin, Saksan ja Sveitsin oikeusjärjestyksissä. Eroavaisuuksia oikeusjärjestyksissä on lähinnä siinä, missä muodossa sovellettava laki valitaan ja milloin sopimus tulee tehdä. Kaikissa valtioissa sopimuksen tekeminen ei esimerkiksi ole enää mahdollista avioliiton aikana. Lakiviittauksen tekemiseen tarvitaan oikeusvertailua oikeusjärjestyksien eroavaisuuksista johtuen. (Mikkola 2009, 98.)

Aviovarallisuusjärjestelmiä on useita, mutta yleisimpiä niistä ovat aviovarallisuusjärjestelmä, jonka mukaan omaisuus on yhteistä (esimerkiksi Ranska ja Etelä-Afrikka), aviovarallisuusjärjestelmä, jossa omaisuus on erillistä (Englanti) ja aviovarallisuusjärjestelmä, jossa omaisuus on pääasiallisesti erillistä, mutta avioliiton purkauduttua omaisuus tasataan (ositus, erottelu) avioyhteyteen perustuen. Viimeisin aviovarallisuusjärjestelmä on voimassa ainakin Pohjois-

maissa ja Saksassa. Yhteistä näillä aviovarallisuusjärjestelmillä on se, että lakiviittauksen tekemiseen on annettu tiukat vaatimukset sen muodosta. (Mikkola 2009, 100.)

Jos puoliset eivät ole tehneet sopimusta lakiviittauksesta tai jos tehty sopimus on pätemätön väärän lakiviittauksen vuoksi, avioliittolain 129 § määrää varallisuussuhteisiin sovellettavan lain (Mikkola 2009, 113). Pääsääntöisesti avioliiton varallisuussuhteisiin sovelletaan avioliiton solmimisen jälkeen puolisoitten kotipaikaksi muodostuneen valtion lakia. Mikäli kotipaikkavaltio on vaihtunut avioliiton aikana ja puoliset ovat asuneet siellä vähintään viiden vuoden ajan, sovellettavaksi tulee sen valtion laki. Uuden kotipaikan lakia sovelletaan heti, jos puolisoilla on ollut siellä jo aiemmin kotipaikka tai jos molemmat ovat kyseisen valtion kansalaisia. Kotipaikkavaltion vaihtuessa sovellettava laki ei muutu, jos puoliset ovat tehneet lakiviittaus sopimuksen tai jos puolisolle on syntynyt oikeus vaatia ositus tehtäväksi avioeroasian, avioliiton purkautumisen tai asumuseron vireilläolon vuoksi ennen kuin uuden kotipaikkavaltion laki tulee sovellettavaksi. Puolisoiden yhteisen kotipaikkavaltion puuttuessa sovelletaan sen valtion lakia, johon molemmilla puolisoilla on läheisin yhteys. (AL 129 §.) Läheisiä yhteyksiä ovat muun muassa kansalaisuus, omaisuuden sijainti ja yhteiselämän vietto paikka (Mikkola 2009, 118).

Puolisoiden vaihtaessa kotipaikkaa jonkin ajan kuluessa vihkimisestä, sovelletaan sen valtion lakia, johon puoliset muuttivat, mikäli voidaan näyttää toteen, että tämä on ollut puolisoitten tarkoitus jo vihkimishetkellä. Tällaisissa tilanteissa kotipaikka muodostuu kyseiseen valtioon välittömästi. (Mikkola 2009, 115.)

Avioliittokonventiota sovellettaessa sovellettava laki katsotaan sen valtion mukaan, jonne puoliset asettuivat ensiksi asumaan avioliiton solmimisen jälkeen. Jos asuinvaltio muuttuu, puolisoitten tulee asua tässä uudessa asuinvaltiossa vähintään kahden vuoden ajan, jotta sen valtion laki tulee sovellettavaksi avioliiton varallisuussuhteisiin. Tämä ei edellytä sitä, että puoliset asuisivat yhdessä. Avioliittokonventio sallii nykyisin lakiviittauksen sovellettavasta laista. Pohjoismaista avioliittokonventiota ei sovelleta sellaisten puolisoitten varallisuussuhteisiin, jotka ovat muuttaneet Pohjoismaiden ulkopuolelle. (Mikkola 2009, 116-118; SopS 20/1931, 3-4 art.)

Suomessa avioliittoon mennessään puolisoitten omistusoikeus omaisuuteensa säilyy edelleen avioliiton aikana. Myöskin avioliiton aikana saatu omaisuus kuuluu sille puolisolle, joka sen on saanut. Samoin velat ja velkavastuu kuuluu yksin sille puolisolle, jonka nimissä velka on.

Puolisot voivat hankkia omaisuutta ja ottaa velkaa itsenäisesti ilman, että siihen tarvittaisiin toisen puolison lupaa. Elatusvelasta puolisot kuitenkin vastaavat yhdessä. Oikeusjärjestelmissä, joissa omaisuus katsotaan yhteiseksi myös omaisuutta koskevat oikeustoimet tulee yleensä tehdä yhdessä. Näissä oikeusjärjestelmissä puolisot vastaavat usein myös veloista yhdessä. Puolisoilla on mahdollisuus omistaa omaisuutta yksityisesti, mutta se omaisuus mikä voidaan katsoa yksityiseksi, riippuu oikeusjärjestelmistä. (Mikkola 2009, 132-133.) Suomessa avioliiton myötä toinen puoliso saa avio-oikeuden toisen omaisuuteen.

Vaikka avioyhteys tuo avio-oikeuden toisen puolison omaisuuteen, vallintaoikeus säilyy kuitenkin edelleen omaisuuden omistavalla puolisollla (AL 35-36 §). Vallintaoikeudella tarkoitetaan oikeutta hallita omaisuutta, tehdä siihen liittyviä oikeustoimia sekä oikeutta esiintyä kantajana tai vastaajana omaisuutta koskevissa jutuissa (AL 33 §, 36 §). Avioliitto ei varsinaisesti rajoita vallintaoikeutta, mutta avioliittolakiin on sisällytetty joitakin rajoituksia suojaamaan toista puolisoa ja perhettä. Tätä kutsutaan vallinnanrajoitusjärjestelmäksi. (Mikkola 2009, 122.) Ensinnäkin omistavan puolison tulee hoitaa avio-oikeuden alaista omaisuutta siten, ettei se tahallisesti vähentämällä aiheuta vahinkoa toiselle puolisolalle. Yhteisenä kotina käytettävää asuntoa ja sen irtaimistoa, puolison työvälineitä ja hänen tai lasten henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettua irtainta omaisuutta ei voi ilman toisen puolison kirjallista suostumusta luovuttaa tai myydä kolmannelle osapuolelle. (AL 37-39 §.) Vaikka avioliiton varallisuussuhteisiin muuten sovelletaan vieraan valtion lakia, Suomessa sijaitsevaan omaisuuteen sovelletaan Suomen avioliittolain vallinnanrajoitussäännöksiä. (AL 133 §.)

Vieraan valtion vallinnanrajoitussäännöksiä sovelletaan Suomen avioliittolain vallinnanrajoitussäännösten rinnalla, jos rajoitukset koskevat jotain muuta omaisuutta, kuin mistä edellä on kerrottu tai jos vieraan valtion vallinnanrajoitukset ovat tiukemmat kuin avioliittolaissa olevat vallinnanrajoitukset. Jos tällaisissa tilanteissa on myös kolmansia osapuolia, sovelletaan avioliittolain 135 §:n säännöksiä suhteista kolmansiin osapuoliin. Vieraan valtion säännöstä ei voi soveltaa kolmannen osapuolen vahingoksi, jos oikeustoimi koskee Suomessa sijaitsevaa kiinteää omaisuutta tai siihen kohdistuvaa käyttöoikeutta. Vieraan valtion säännöstä ei voi soveltaa myöskään silloin, kun puoliso teki oikeustoimen kolmannen osapuolen kanssa Suomessa eikä kolmas osapuoli tiennyt tai pitänytään tietää oikeustoimeen liittyvistä rajoituksista. Kolmannella on kuitenkin selonottovelvollisuus vieraan valtion säännöksistä, jos hänellä on syytä epäillä, että ne sisältävät oikeustoimia koskevia rajoituksia (Mikkola 2009, 133-134). Jos asiasta on tehty lakiviittaussopimus ja sitä ei ole rekisteröity, sopimusta ei voida käyttää kolmatta osapuolta vastaan.

Puolisot, joilla on Suomessa asuin- tai kotipaikka, mutta jotka tekivät avioehtosopimuksen ennen kuin saivat kotipaikan Suomesta, eivät voi käyttää avioehtosopimusta velkojaa vastaan, ellei sopimusta ole rekisteröity. Jos velkojan saatava on syntynyt ennen kuin sopimus on rekisteröity, sopimusta ei voida käyttää kyseistä velkojaa vastaan. (AL 135 §; Mikkola 2009, 122-123.)

Puolisot voivat tehdä keskenään oikeustoimia ja siten vaikuttaa varallisuussuhteisiinsa. Näitä oikeustoimia ovat avioeron varalta tehtävä sopimus ja avioehtosopimus. Avioehtosopimuksessa voidaan tietyin rajoituksin määrätä ositukseen kuuluva omaisuus ja osituksen ulkopuolelle jäävä omaisuus. Avioehdolla ei voida määrätä siitä, kuinka ositus tulisi tehdä ja kuinka puolisoiden velat huomioidaan osituksessa, vaan näistä asioista on tehtävä erillinen sopimus, jota kutsutaan avioeron varalta tehtäväksi sopimukseksi tai ositus sopimukseksi. Avioeron varalta tehtävälle sopimukselle ei ole säännöksiä, jotka määräisivät sen sisällöstä, muodosta tai tekoajasta. Sopimus voidaan tehdä ennen avioliittoa, sen aikana tai avioliiton purkauduttua. Avioeron varalta tehtävä sopimus on pätevä myös muissakin valtioissa, mutta esimerkiksi sen käytön laajuus ja muotovaatimukset voivat poiketa toisistaan. Joissakin valtioissa osituksen sisällöstä voidaan sopia jo avioehtosopimuksessa, joten avioeron varalta tehtävää sopimusta ei tarvitse tehdä enää erikseen. Esimerkiksi Englannissa avioeron varalta tehtävää sopimusta ei tunneta ja tuomioistuimella on usein viimeisin päätösvalta omaisuudesta. Puolisot voivat kuitenkin avioeron yhteydessä pyrkiä sopimaan omaisuuden jaosta. Näille sopimuksille on useita eri nimityksiä eri valtioissa, joten oikeusvertailua ajatellen olisi hyvä tarkastella sopimusten sisältöä niiden nimien sijaan. (Mikkola 2009, 126-128.)

Avioehtosopimuksella voidaan sopia siitä, että puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen mikä heillä on nyt tai mitä he saavat tulevaisuudessa. Avioehtosopimuksella voidaan sopia myös, että puolisoilla on avio-oikeus omaisuuteen, johon hänellä ei ole oikeutta aiemmin tehdyn avioehtosopimuksen perusteella. Avioliittolain 41 § ei salli sovittavan muunlaisista poikkeuksista. Korkein oikeus on tehnyt kuitenkin ennakkoratkaisun, joka on ristiriidassa kyseisen pykälän kanssa. KKO:2000:100 ennakkopäätöksessä avioehto, joka oli sidottu ositusperusteeseen, katsottiin päteväksi. Päätöksen mukaan avioliiton purkautuessa avioeron vuoksi kummallakaan puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen, mutta avioliiton purkautuessa toisen puolison kuoleman vuoksi leskellä on avio-oikeus kuolleen puolison omaisuuteen. (Mikkola 2009, 128.)

Suomessa avioehtosopimuksella voidaan sulkea avio-oikeus omaisuuteen pois joko molemilta puolisoilta tai vain toiselta puolisolta ja se voi koskea koko omaisuutta tai vain jotain tiettyä osaa omaisuudesta. Päteväksi avioehtosopimus katsotaan kun se on tehty kirjallisesti, sillä on kaksi esteetöntä todistajaa ja se on rekisteröity. Esteettömäksi todistajaksi voidaan valita henkilö, joka ei ole lähisukulainen, eikä entinen tai nykyinen puoliso ja on vähintään 15-vuotias. (Maistraatti, avioehtosopimus.) Avioehtosopimus astuu voimaan, kun se on rekisteröity (AL 44 §). Avioehtosopimuksen pätevyyttä ja tekemistä ei kuitenkaan valvota. Ranskassa avioehtosopimuksella voidaan sopia varsin laajasti, mutta sopimuksen tekemiseen on asetettu tiukat muotovaatimukset. Avioehto tehdään notaarin läsnäollessa ja notaari varmistaa, että molemmat puoliset ymmärtävät sopimuksen sisällön. Sopimuksen muuttaminen ei ole yhtä helppoa kuin Suomessa. Englannissa avioehtoja ei yleensä katsota sitoviksi. (Mikkola 2009, 129-132.)

Avioliittolain mukaan ositus voidaan tehdä, kun ositusperuste on syntynyt. Suomessa ositusperusteita ovat avioliiton purkautuminen puolison kuoleman vuoksi ja avioeron vireilletulo. Ositus voidaan toimittaa myös avioliiton aikana. Suomessa puoliset voivat asua yhdessä avioeron harkinta-aikana eikä asumuseroon enää tuomita, mutta vieraassa valtiossa annettu asumuseropäätös on katsottava Suomessa ositusperusteeksi. (Mikkola 2009, 136) Kun asumuseropäätös on annettu vieraassa valtiossa ja puolisoitten varallisuussuhteeseen tulee soveltaa Suomen lakia, ositus voidaan toimittaa. Puolisoilla ei ole enää avio-oikeutta omaisuuden asumuseroon tuomitsemisen jälkeen, elleivät he ole palanneet yhteiselämään. (Mikkola 2009, 136; AL 136 §.)

Ositus voidaan toimittaa Suomessa Suomen lakien mukaisesti sopimus- tai toimitusosituksena, vaikka varallisuussuhteisiin sovelletaan vieraan valtion lakia. Ositus koskee kaikkea omaisuutta sen sijainnista riippumatta, elleivät puoliset sovi toisin (universaaliperiaate). (AL 137 §.) Omaisuuden erottelu toimitetaan samoin säännöksiin kuin ositus (AL 138 §). Suomen lain säännökset eivät ole suoraan sovellettavia säännöksiä, vaan kyse on alueellisuusperiaatteesta, jonka mukaan prosessikysymyksiin sovelletaan kansallista lakia vaikka aineellisiin kysymyksiin sovellettaisiin vieraan valtion lakia. On kuitenkin otettava huomioon, jos omaisuutta on useammassa eri valtiossa ja ositus toimitetaan Suomessa, että täällä tehtyjä päätöksiä voi olla vaikea saada täytäntönpantaviksi vieraissa valtioissa. Ositusta ei voida jakaa tehtäväksi useaan eri valtioon, koska se voisi johtaa puolisoitten kannalta kohtuuttomiin tilanteisiin, kun ei ole takeita siitä, että ositus tapahtuu oikeudenmukaisesti. (Mikkola 2009, 138.)

Mikäli todetaan, ettei puoliso voi saada määräysvaltaa ulkomailla sijaitsevaan omaisuuteen täytäntöönpanovaikeuksien vuoksi, voidaan osituksessa pesänjakajan toimesta määrätä toinen puoliso antamaan tasinkona Suomessa sijaitsevaa omaisuutta ulkomailla sijaitsevan omaisuuden sijasta. Näin voidaan määrätä, vaikka varallisuussuhteisiin sovellettavan lain mukaan tasinkoa antava puoliso voisi itse päättää, mitä omaisuutta toiselle puolisolle annetaan. (Mikkola 2009 138; AL 137 §.) Ongelmatilanne muodostuu silloin, kun tasinkoa antavan puolison omaisuus sijaitsee suurimmaksi osaksi ulkomailla, eikä toiselle puolisollla ole mahdollista saada tätä tasinkona annettua omaisuutta hallintaansa. Tällaisissa tilanteissa voi olla mahdollista, että pesänjakaja muodostaisi velkasuhteen puolisoitten välille, koska tasinkoa ei voida antaa. (Mikkola 2009, 139.)

Suomen tuomioistuimien on toimivaltainen tutkimaan varallisuussuhteita koskevan asian, jos vastaajalla on asuin- tai kotipaikka Suomessa, kantajan koti- tai asuinpaikka on Suomessa ja varallisuussuhteisiin sovelletaan Suomen lakia, puolisoitten viimeisin yhteinen koti- tai asuinpaikka oli Suomessa ja toisen puolison asuin- tai kotipaikka on tai oli hänen kuollessaan edelleen täällä, asiaa koskeva omaisuus on Suomessa tai, jos vastaaja hyväksyy toimivallan tai ei valita toimivallan puuttumisesta. (Mikkola 2009, 140-141; AL 127 §.)

Edellä mainituista toimivaltasäännöksistä neljä ensimmäistä eivät ole pakottavia, vaan puolisoit voivat tehdä prorogaatiosopimuksen toimivallasta. Omaisuuden sijaitessa Suomessa on mahdollista, että omaisuudesta toimitetaan erillinen ositus Suomessa, jos vieras valtio ei sovellu universaaliperiaatetta. Suomen tuomioistuimella on aina toimivalta, kun asia koskee Suomen tuomioistuimen määräämän pesänjakajan toimia, vaikka Suomen tuomioistuimella ei olisikaan enää toimivaltaa valituksen tekohetkellä. Pohjoismaisen avioliittokonvention mukaan se tuomioistuin tai viranomainen, joka tutkii asumus- tai avioero vaatimuksen, voi tutkia niiden yhteydessä myös ositusta ja yhteiselämän väliaikaista lopettamista koskevat kysymykset. Ositusta koskevat asiat ratkaistaan aina aviovarallisuusstatuutin mukaan. (Mikkola 2009, 141-142; AL 127 §.)

3.4 Henkilökohtaiset oikeusvaikutukset

Suomessa avioliittolaki sisältää säännöksiä pääasiassa puolisoitten varallisuussuhteista. Puolisoitten henkilökohtaisiin suhteisiin avioliittolaista löytyy säännökset vain kahdesta pykälästä. Avioliittolain 2 § määrää, että puolisoitten tulisi olla yhdenvertaiset ja heidän tulisi osoittaa

luottamusta toisilleen sekä toimia yhdessä perheen parhaaksi. Lain 46 §:n mukaan molemmilla puolisoilla on elatusvelvollisuus toisiaan kohtaan ja elatuksen tulee kattaa niin yhteiset kuin henkilökohtaiset tarpeet. Aiemmin avioliittolaki sisälsi säännökset uskollisuusvelvollisuudesta ja puolison kanssa yhdessä asumisesta. Nämä avioeroperusteet olivat voimassa vuoteen 1988 asti. Nykyisin avioeroon ei tarvitse olla perusteita. Uskollisuusvelvollisuus on edelleen voimassa esimerkiksi Englannissa. (Mikkola 2009, 142.)

Kaikissa valtioissa avioliitto ei ole näin vahvasti varallisuussuhteisiin perustuva. Siksi avioliittolakiin on lisätty lainvalintasäännöksiä, joiden avulla voidaan selvittää esimerkiksi henkilökohtaisia oikeusvaikutuksia. Näissä lainvalintasäännöksissä kotipaikkaperiaate on keskeisessä asemassa. Suomessa voidaan tutkia henkilökohtaisia oikeusvaikutuksia koskeva asia, mikäli vastaajan kotipaikka on Suomessa. Jos puolisoilla ei ole enää samaa kotipaikkaa, sovellettava laki tulee sen valtion oikeusjärjestyksestä, jossa puolisoilla oli viimeksi yhteinen koti ja jossa toinen puoliso asuu edelleen. Tämä estää oikeuspaikkakeinottelun, ettei kotipaikkaa vaihtamalla pääse vaihtamaan sovellettavaa lakia. Muussa kuin elatusta koskevassa asiassa ja selkeän kotipaikan puuttuessa, sovelletaan sen valtion lakia, johon katsotaan puolisoilla olevan läheisin yhteys. Elatusasioissa sääntely on tiukempaa. Niihin sovelletaan sen valtion oikeusjärjestyksestä, jossa elatukseen oikeutetulla on kotipaikka. (Mikkola 2009, 143.)

Koska Suomessa omaisuus ei ole yhteistä avioliiton myötä, on jouduttu tekemään erilliset säännökset elatuksesta. Avioliittolaissa ei ole säännelty sitä, kuinka elatus tulisi tehdä, eikä elatuksen määrää. Tasavertaisuusperiaatteesta pitäisi kuitenkin seurata, että puolisoitten elintaso olisi samanlainen. Elatusvastuu on yleensä vain avioliiton voimassaollessa. Avioliiton purkauduttua elatusapua voidaan määrätä maksettavaksi vain poikkeustapauksissa ja silloinkin avioliiton tulee olla syy elatustarpeelle. (Mikkola 2009, 143-144.) Puoliso, joka on laiminlyönyt elatusvelvollisuuden avioliiton aikana, voidaan määrätä maksamaan elatusapua toiselle puolisolle (AL 47 §). Elatusavun määrän kohtuullisuutta harkittaessa otetaan huomioon muun muassa puolison maksukyky. Elatusavulla ei ole tarkoitus säilyttää avioliiton aikana ollutta elintasoa, vaan sillä pyritään turvaamaan vähimmäissuoja. Elatusavun maksuvelvollisuus raukeaa, jos elatusta saava puoliso solmii uuden avioliiton. (AL 48 §.)

Jos lainvalintasäännöt osoittavat, että elatusta koskevaan asiaan tulisi soveltaa vieraan valtion lakia ja kyseisessä oikeusjärjestyksessä noudatetaan avioeroperustetta, jonka mukaan avioeroon syyllinen olisi oikeutettu saamaan pienempää elatusapua kuin syyttömänä ollessa, Suomen tuomioistuimien voi soveltaa välittömästi sovellettavia säännöksiä elatusapuun oikeute-

tun kotipaikan ollessa Suomessa. Avioliittolain 132 § sisältää välittömästi sovellettavat säännökset, joiden mukaan vieraan valtion lain säännökset voidaan jättää huomiotta tietyissä tilanteissa. Koska Suomessa ei ole enää avioeroperusteita käytössä, elatusavun määrän riippuvaisuus siitä on Suomen oikeusjärjestyksen vastaista. Toisaalta taas joissakin valtioissa elatusapu voi olla tietty prosenttiosuus elatusvelvollisen tuloista, jolloin elatusavun määrä voi olla maksukykyyn nähden liian suuri tai pieni. Pykälän mukaan elatusavun määrää harkittaessa on aina otettava huomioon elatusvelvollisen maksukyky ja elatukseen oikeutetun tarve. Tätä pykälää sovelletaan ainoastaan elatusavun määrän vahvistamiseen ja muuttamiseen. Jos vieraan valtion lain mukaan puolisoilla ei ole elatusvelvollisuutta, säännöstä ei voida noudattaa. Mikäli on kyse vain elatuksen kestosta, tämän säännöksen noudattamisella ei voida vaikuttaa siihen, millaisen tuomion vieraan valtion tuomioistuin antaa. (Mikkola 2009, 144-145.)

Kansainvälisiä toimivaltasäännöksiä henkilökohtaisiin oikeusvaikutuksiin koskeviin asioihin ei aiemmin ollut oikeusjärjestyksessämme, mutta nykyisin nämä säännökset sisältyvät avioliittolain V-osaan. Eurooppalaisissa sopimuksissa elatusta koskevat määräykset on sisällytetty Bryssel I -asetukseen. Tuomioistuimen toimivallan muodostuminen ei ole riippuvainen siitä, että maksetaanko elatusapu kerran vai toistuvasti. Pääsääntöisesti toimivalta muodostuu *actor sequitur forum* -säännön mukaan; kanne nostetaan siinä tuomioistuimessa, joka on vastaajan kotipaikkavaltio ja kuuluu Euroopan unioniin. Tästä säännöstä voidaan kuitenkin poiketa sopimuksin. Henkilön kansalaisuudella ei yleensä ole merkitystä toimivallan kannalta, mutta joissakin yksittäistapauksissa kansalaisuus voi vaikuttaa siihen, mihin kotipaikan katsotaan syntyneen. Pääsäännöstä poiketen Bryssel I -asetuksen 5. artiklan 2. kohta antaa toissijaisia toimivaltaperusteita elatusta koskeviin asioihin. Sen mukaan elatusapuun oikeutettu henkilö voi nostaa kanteen koti- tai asuinpaikkansa tuomioistuimessa. (Mikkola 2009, 145-146.)

Kyseisessä artiklassa on myös säännökset mahdollisuudesta liittää elatusapuasiala toisessa tuomioistuimessa käsiteltävään elatusapuun yhdistettävään asiaan. Tällaisia asioita ovat muun muassa isyyttä ja huoltajuutta koskevat asiat. Koska Bryssel I -asetuksessa ei ole toimivaltasäännöksiä isyys- ja huoltajuusasioihin, elatusavun asiayhteyteen perustuva toimivalta katsotaan kansallisen lain mukaan. Koska kohtuuttomat eli exorbitantit toimivaltaperusteet eivät ole sallittuja, ei kansallista lakia noudattava tuomioistuin saa käyttää esimerkiksi toisen asianosaisen kansalaisuutta toimivaltaperusteena. Jos avioliiton henkilökohtaisia oikeusvaikutuksia koskeva asia ei kuulu Bryssel I -asetuksen alaisuuteen, voidaan asia tutkia Suomen tuomioistuimessa, mikäli vastaajan koti- tai asuinpaikka on Suomessa. Suomessa voidaan tutkia myös

elatusta koskeva asia, jos elatukseen oikeutetun koti- tai asuinpaikka on Suomessa. (Mikkola 2009, 146-147.)

Kansainvälisten parisuhteiden lisääntymisen myötä myös niiden purkautumiset ovat lisääntyneet. Tästä johtuen myös elatusapuvaatimukset ja –maksut valtiosta toiseen ja niihin liittyvät ongelmat ovat lisääntyneet. Näitä ongelmia on pyritty selvittämään tekemällä erilaisia sopimuksia. Suomi on allekirjoittanut kaikki tärkeimmät sopimukset elatusta koskevien tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Näitä sopimuksia ovat Pohjoismaiden välinen sopimus elatusapujen perimisestä pakkokeinoin, Haagin yleissopimus elatusapua koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta (1958, 1973), New Yorkin oikeusapusopimus, Bryssel I –asetus ja muut Eurooppalaiset sopimukset. Suomella on myös kahdenkeskisiä sopimuksia eri valtioiden kanssa. (Mikkola 2009, 147.)

Pohjoismaisissa tapauksissa sovelletaan yleensä Pohjoismaiden välistä sopimusta, mutta joissakin tilanteissa voidaan soveltaa useampaakin sopimusta. Tällaisissa tilanteissa elatusapuun oikeutettu voi vaatia käytettäväksi sellaista sopimusta, joka on hänelle edullisin. Elatusavun perinnän onnistuminen ulkomailta vaihtelee valtioittain oikeusjärjestelmien erilaisuuksien vuoksi. Useissa oikeusjärjestelmissä elatusapu vanhenee tietyn ajan kuluttua elatusavun erääntymisestä ja vahentumisen jälkeen elatusapu on perintäkelvoton. Tätä ongelmaa ei ole saatu ratkaistua edes sopimuksilla. Jos sopimuksista ei ole hyötyä, elatukseen oikeutetulla on mahdollisuus nostaa kante elatusvelvollisen koti- tai asuinvaltiossa ja vaatia elatusavun vahvistamista sen valtion oikeusjärjestyksen mukaisesti. Tämä tapa toimia on mahdollista niissäkin tilanteissa, joissa kyseinen valtio ei tunnusta muissa valtioissa annettuja elatusaputuomioita. (Mikkola 2009, 148-149.)

Lakia ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta (370/1983) sovelletaan silloin, kun elatusapua peritään Suomessa asuvalta elatusvelvolliselta ja elatusapupäätös on annettu ulkomailla. Tämä laki pohjautuu Haagin yleissopimukseen elatusapua koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Aiemmin tätä lakia noudatettiin vain sellaisten valtioiden kanssa, jotka olivat allekirjoittaneet kyseisen yleissopimuksen, mutta vuonna 1989 lakia laajennettiin koskemaan kaikkia ulkomailla annettuja elatusapupäätöksiä. Täytäntöönpanoa voidaan hakea hakemuksella ja täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä *ordre public* –periaatteella. Jos syytä kieltäytymiselle ei löydy, päätös vahvistetaan ja se voidaan panna täytäntöön muiden Suomessa annettujen elatusapupäätösten tavoin. (Mikkola 2009, 149.)

Euroopan unionissa Bryssel I –asetuksen 33. artiklan ensimmäisen kohdan mukaan jossakin sopimusvaltiossa annettu tuomio tulee tunnustaa muissa sopimusvaltioissa ilman erillistä menettelyä. Asetuksen 38. artiklan mukaan elatusapupäätös voidaan panna täytäntöön Suomessa, jos se voidaan panna täytäntöön siinä valtiossa, jossa päätös on annettu. (EY 44/2001.) Täytäntöönpanon edellytyksenä on kuitenkin se, että täytäntöönpanomääräystä haetaan sen valtion tuomioistuimesta, jossa täytäntöönpanon tulisi tapahtua tai vastaajan kotipaikan tuomioistuimesta. Tätä menettelyä kutsutaan eksekvatuuriksi. (Mikkola 2009, 151.)

Avioliiton purkautumistilanteissa ei ole aina selvää, onko kyse puolisoitten välisestä elatuksesta vai aviovarallisuussuhteista. Aviovarallisuussuhteita koskevat asiat eivät sisälly Bryssel I –asetuksen eikä Brysselin yleissopimuksen soveltamisalueeseen. Näitä ongelmia on ratkottu EY:n tuomioistuimessa asti. Englannin oikeusjärjestyksen mukaan avioeron vuoksi tehtävät omaisuusjärjestelyt liittyvät sekä avioyhteyden taloudellisten vaikutuksien päättämiseen että puolison elatusavun järjestämiseen avioeron jälkeen. Jos voidaan osoittaa, että omaisuusjärjestelyyn liittyy osittain tai kokonaan elatusapua, voidaan tämä järjestely panna täytäntöön Bryssel I –asetuksen nojalla. (Mikkola 2009, 151-152.)

3.5 Parisuhteen purkautuminen

Kuten avioliittokäsitteet vaihtelevat valtioista toiseen, myös avioeron saamiseen liittyy monenlaisia tapoja. Avioeron voi saada neljän eri periaateratkaisun avulla. Näitä periaateratkaisuja ovat syyllisysero, väliensirkoutumisero, sopimusero ja irtisanomisero. Syyllisyys- ja väliensirkoutumiserossa puolison tulee näyttää toteen esimerkiksi aviorikos tai puolisoitten väliensirkoutuminen. Sopimuserossa puolisoit ovat yhtä mieltä erosta ja tämä riittää avioeron saamiseen. Irtisanomiserossa puoliso voi yksipuolisesti ilman syytä purkaa avioliiton ja avioeron saa irtisanomisajan jälkeen. Säännökset asumuseroon löytyvät enää vain joistakin oikeusjärjestyksistä. Koska avioeroperusteet vaihtelevat suuresti eri oikeusjärjestyksien välillä, tärkeimmät selvitettävät asiat ovat avioeron käsittelyn oikeuspaikka ja laki, jota toimivaltainen tuomioistuin tulee soveltamaan. (Mikkola 2009, 153-154.)

Suomen tuomioistuin voi tutkia avioeroa koskevan asian, jos ainakin toisella puolisoilla on kotipaikka Suomessa. Jos hakijalla on ollut kotipaikka Suomessa tai jokin muu läheinen yhteys Suomeen ja avioeroa koskevan asian tutkiminen ei ole mahdollista siinä valtiossa, jossa toisella puolisoista on kotipaikka tai se aiheuttaisi hakijalle kohtuuttomia hankaluuksia, voi-

daan asia tutkia Suomessa. (AL 119 §.) Suomen tuomioistuin voi saada toimivallan silloinkin, kun hakijan uuden kotimaan oikeusjärjestyksessä avioero on kielletty tai se olisi hankalasti saatavissa tai jos avioeroprosessi tulisi kohtuuttoman kalliiksi vieraassa valtiossa. Jotta Suomen tuomioistuin voisi näillä perusteilla ottaa asian tutkittavakseen, sitä on alunperinkin katsottava aiheelliseksi. Aiheellisena tutkintaa pidetään silloin, kun on selvitetty, että täällä annettu ratkaisu tunnustettaisiin myös valtioissa, joihin puolisoilla on keskeinen yhteys. (Mikkola 2009, 154.)

Virallinen syyttäjä voi ajaa kannetta avioeroon tuomitsemisesta ilman harkinta-aikaa, jos vihkimisen on tehnyt Suomen vihkimisviranomaisen ja toisella puolisoista on Suomessa kotipaikka. Syitä ilman harkinta-aikaa avioeroon tuomitsemiseen ovat lähisukulaisuus ja jo ennestään voimassa oleva avioliitto. Virallinen syyttäjä voi myös ajaa kannetta avioeroon tuomitsemisesta silloin, kun jommallakummalla puolisoista on ollut jo avioliitto voimassa ja molemmilla puolisoista on kotipaikka Suomessa. (AL 119 §.)

Yhteiselämän lopettamisesta tehty vaatimus voidaan tutkia Suomessa, jos puolisoitten yhteisenä kotina käytetty asunto sijaitsee täällä (AL 119 §). Tällöin tuomioistuimen ei tarvitse enää erikseen tutkia, onko vaatimuksella kansainvälisiä liittymiä, jotka määräisivät toimivallan. Koska yhteiselämän lopettamiseen sovelletaan Suomen lakia, voi Suomen tuomioistuin hakemuksesta päättää siitä, kumpi puolisoista saa jäädä asumaan Suomessa sijaitsevaan asuntoon ja velvoittaa toisen muuttamaan pois. Tuomioistuin voi antaa asuntoon jäävälle puolisolalle myös oikeuden käyttää asuntoon kuuluvaa irtaimistoa, vaikka se olisi lähteneen puolison omaisuutta. Vaatimus yhteiselämän lopettamisesta voidaan tehdä avioliiton aikana, avioeroa koskevassa oikeudenkäynnissä tai avioeron lainvoimaiseksi tulon jälkeen, jos ositus tai omaisuuden erottelu on vielä toimittamatta. (Mikkola 2009, 123.)

Näitä säännöksiä noudatetaan vain silloin, kun Bryssel II ja Bryssel IIa -asetus ja Suomea sitovat valtiosopimukset eivät muuta määrää (AL 119 §). Kannetta avioliiton peruuntumisesta ei voi enää nostaa Suomessa, koska sitä koskevat säännökset on poistettu avioliittolaista vuonna 1988 (Mikkola 2009, 155). Avioeroon ja yhteiselämän lopettamiseen sovelletaan Suomen lakia, jos Suomen tuomioistuin on toimivaltainen (AL 120 §). Myös avioliittokonvention 9. artiklan mukaan toimivaltainen tuomioistuin noudattaa kotimaansa lakia. (SopS 20/1931.)

Avioliittolaissa ei ole säännöksiä *lis pendens* -vaikutuksesta ulkomailla vireillä olevaan avioeroasiaan. Yleisenä ajatuksena voidaan pitää sitä, että vireilläolovaikutus on riippuvainen ulkomailla annetun päätöksen tulemisesta Suomen tuomioistuimen tunnustettavaksi. Jos katsotaan, että päätös tulee Suomeen tunnustettavaksi, asiaa ei voida ottaa tänne uudelleen käsiteltäväksi samasta asiasta samojen asianosaisten kesken. (Mikkola 2009, 155.)

Ulkomailla annettu päätös avioliiton peruuntumisesta, asumuserosta tai avioerosta on pääsääntöisesti tunnustettava Suomessa. Tunnustamista koskevat säännökset on sisällytetty avioliittolain V-osaan. Säännökset koskevat vain avioliiton purkamisesta annetun päätöksen tunnustamista, ei avioliiton liitännäisasioiden kuten elatusapupäätöksen tunnustamista. Vuonna 1970 tehdyssä Haagin yleissopimuksessa on säännöksiä ulkomaisten avio- ja asumuserojen tunnustamisesta, mutta Suomessa avioliiton purkamista koskevia päätöksiä on tunnustettu laajemmin kuin mitä yleissopimus velvoittaa. (Mikkola 2009, 156.) Avioliiton peruuntumisesta, asumus- tai avioerosta annettu päätös on tunnustettava Suomessa ilman erillistä vahvistamista, jos molemmat puolisoista olivat päätöksenantohetkellä sen valtion kansalaisia, johon tuomioistuin kuuluu. Jos he eivät olleet sen valtion kansalaisia, eivätkä he olleet Suomen kansalaisia, päätös on tunnustettava, jos se on pätevä kummankin puolison kotimaassa. (Mikkola 2009, 156.)

Vahvistus tarvitaan, jos ainakin toinen puolisoista on päätöksenantohetkellä ollut Suomen kansalainen tai jos päätöstä ei katsota puolisoitten kotimaassa päteväksi (AL 121 §). Jotta avioero voidaan vahvistaa, vähintään toisen puolisoista tulee olla sen valtion kansalainen tai hänen kotipaikkansa tulee sijaita siinä valtiossa, jotta se muodostaisi riittävän yhteyden antamaan kyseisen valtion tuomioistuimelle oikeuden tutkia asia. Vahvistamisen edellytyksenä on myös, ettei päätös ole ristiriidassa Suomen oikeusjärjestyksen kanssa. (AL 122 §.) Vahvistusta voi hakea Helsingin hovioikeudelta ja hovioikeuden päätökseen voi hakea muutosta korkeimmasta oikeudesta, jos korkein oikeus antaa valitusluvan (AL 123 §). Vieraassa valtiossa annettu päätös avioliiton mitätöimisestä tulee tunnustaa Suomessa samalla tavoin kuin avioliiton peruuntuminen, avioero tai asumusero (AL 124 §). Avioliiton purkamisen tai mitätöinnin tunnustamiseen sovelletaan avioliittolain sijasta Bryssel IIa –asetusta tai muita valtiosopimuksia, esimerkiksi avioliittokonventiota.

Bryssel IIa –asetus ei anna säännöksiä siihen, minkä valtion lainsäädäntöä tulisi soveltaa avioeroa, asumuseroa ja avioliiton pätemättömäksi julistamista koskevissa asioissa. Sovelletava laki valitaan kansallisten säännösten perusteella. Sitä ennen on kuitenkin selvítettävä,

onko tuomioistuimella toimivalta käsitellä asia Bryssel IIa -asetuksen säännösten nojalla. Jäsenvaltion tuomioistuin on toimivaltainen, jos puolison asuinpaikka, puolison viimeisin asuinpaikka toisen puolison siellä edelleen asuessa tai vastaajan asuinpaikka on kyseisen jäsenvaltion alueella. Puolison jättäessä yhteisen hakemuksen, toimivaltaisuus on sillä jäsenvaltiolla, jonka alueella jommallakummalla puolisoista on asuinpaikka. Myös hakijan asumisaika jäsenvaltiossa vaikuttaa toimivaltaisuuteen. Hakijan tulee olla asunut välittömästi ennen hakemuksen tekemistä vähintään vuoden ajan siinä valtiossa, jonne hakemus jätetään, jotta jäsenvaltio olisi toimivaltainen. Asuinajaksi riittää kuusi kuukautta, jos hakija on sen valtion kansalainen, jonne hakemus jätetään tai hakijan kotipaikka on Yhdistyneessä kuningaskunnassa tai Irlannissa ja hakemus jätetään kyseisiin maihin. Se valtio, jonka kansalaisia molemmat puoliset ovat tai jos molemmilla puolisoilla on kotipaikka Yhdistyneessä kuningaskunnassa tai Irlannissa, on tämä kyseinen valtio toimivaltainen. (EY 2201/2003, 3 art.)

Edellä mainitut toimivaltaperusteet ovat vaihtoehtoisia eli keskenään tasavertaisia, joka toisaalta tuo mahdollisuuden oikeuspaikkakeinottelulle. Vaikka toimivaltaperusteet ovat vaihtoehtoisia, ne ovat kuitenkin myös pakottavia. Suomen tuomioistuimen tulee jättää kanne tutkimatta, jos tuomioistuimella ei ole siihen toimivaltaa ja jollakin toisella jäsenvaltion tuomioistuimella on tämä toimivalta. (Mikkola 2009, 163.) Tuomioistuin, joka on saanut toimivallan 3. artiklan nojalla, voi käsitellä myös vastakanteen, jos se kuuluu Bryssel IIa -asetuksen soveltamisalaan. (EY 2201/2003, 4 art.) Sen valtion tuomioistuin, joka on antanut tuomion asumuserosta, on toimivaltainen muuntamaan asumusero avioeroksi, jos kyseisen valtion oikeusjärjestyksessä niin säädetään. Muuntaminen ei kuitenkaan saa rajoittaa 3. artiklan soveltamista. (EY 2201/2003, 5 art.)

Jos valtion tuomioistuin ei ole toimivaltainen edellä mainittujen artiklojen nojalla, toimivalta määräytyy valtion oman lainsäädännön mukaan. Tätä toimivaltaa kutsutaan jäännöstoimivallaksi ja sitä sovelletaan vain, jos vastaajan asuinpaikka ei ole Euroopan unionissa eikä hän ole minkään jäsenvaltion kansalainen. Asuinpaikkaliittymä on tärkein toimivaltaa perustettaessa. (Mikkola 2009, 163.) Koska toimivalta voidaan perustaa useamman eri perusteen pohjalta, on asetukseen sisällytetty *lis pendens* (vireilläolovaikutus) -määräys; samaa asiaa samojen asiensaisten välillä ei voida käsitellä eri valtioiden tuomioistuimissa yhtäaikaan. (EY 2201/2003, 19 art.) Samaksi asiaksi voidaan katsoa esimerkiksi kanteet asumuserosta ja avioerosta.

Bryssel IIa -asetuksen soveltamisalaan eivät sisälly liitännäiskysymykset. Puoliso voi nostaa kanteen avioeroa ja elatusta koskevista asioista, mutta *lis pendens* -vaikutus kattaisi vain

avioeroa koskevan asian. Elatus liitännäiskysymyksenä voitaisiin siis käsitellä toisen valtion tuomioistuimessa yhtäaikaan. Se, milloin asia on tullut vireille tuomioistuimeen, riippuu usein kansallisista säännöksistä ja ne vaihtelevat usein eri valtioiden välillä. Siksi vireilletulosta on sisällytetty säännös asetukseen. (Mikkola 2009, 164.)

Hakemuksen katsotaan tulleen vireille, kun hakemus on jätetty tuomioistuimeen ja hakija on ryhtynyt toimiin haasteen tiedoksiantamiseksi vastaajalle. Jos hakemus tulee antaa tiedoksi vastaajalle ennen sen tuomioistuimeen jättämistä, tulee tiedoksiannon jälkeen hakijan jättää hakemus tuomioistuimeen (EY 2201/2003, 16 art.) Jos hakija jättää toimimatta näiden säännösten mukaisesti, asia ei tule vireille. Avioliiton purkamista koskevassa asiassa annettu kielteinen ratkaisu toisessa valtiossa ei kuulu Bryssel IIa -asetuksen soveltamisalaan. Silloin avioeroasia voidaan laittaa vireille uudestaan esimerkiksi Suomessa, jos Suomen tuomioistuimella on kansainvälinen toimivalta käsitellä asia Bryssel IIa -asetuksen tai muiden toimivalta-perusteiden mukaisesti. Asetuksen 3. artiklan mukaan saatu toimivalta ulottuu avioeron yhteydessä yleensä käsiteltävään vanhempainvastuuseen. (Mikkola 2009, 165.)

Asetuksen mukaan avioliittoa ja yhteisen lapsen huoltoa koskevat tuomiot tulee tunnustaa muissa jäsenvaltioissa ilman erillistä menettelyä, vaikka tuomioistuimen toimivalta olisi saatu tuomioistuinvaltion oman lainsäädännön mukaan. Tunnustamista ja täytäntöönpanoa voidaan lykätä vain silloin, jos tuomiosta on valitettu. (Mikkola 2009, 165-166.) Tuomioiden tunnustamisesta kieltäytyminen on mahdollista asetuksen 22. artiklan mukaan. Tuomion tunnustamisesta voidaan kieltäytyä, jos se on sen valtion oikeusjärjestyksen vastainen (ordre public), jossa tunnustamista pyydetään. Jos vastaaja ei ollut paikalla oikeudenkäynnissä, eikä hän ole saanut haastehakemusta tiedoksi, voidaan tunnustamisesta kieltäytyä, ellei ole selvää osoitusta siitä, että vastaaja on hyväksynyt tuomion. Lisäksi tunnustamisesta on mahdollisuus kieltäytyä, jos tunnustaminen olisi ristiriidassa aiemmin annetun tuomion kanssa. (EY 2201/2003, 22 art.) Koska esimerkiksi avioliiton purkautumiseen annettu kielteinen ratkaisu ei kuulu asetuksen soveltamisalaan, voi muut jäsenvaltiot kieltäytyä tunnustamasta tätä tuomiota tämän asetuksen nojalla. (Mikkola 2009, 166.)

Koska ordre public -periaatetta voidaan soveltaa yleisesti, on asetukseen lisätty säännöksiä ordre public -periaatteen käyttämisen rajoittamiseksi. Tuomioistuin ei voi kieltäytyä tunnustamasta tuomiota sillä perusteella, että tuomion antanut vieraan valtion tuomioistuin ei sen mielestä olisi toimivaltainen. Asetuksen 25. artikla kieltää tutkimasta toisen jäsenvaltion toimivaltaisuutta. Tuomioistuin ei voi kieltäytyä tunnustamasta tuomiota, vaikka avioero, asu-

musero tai avioliiton pätemättöksi julistaminen ei olisi sallittu tuomioistuinvaltiosta eikä aiemmin annettua tuomiota saa käsitellä uudelleen uuden asiaratkaisun saamiseksi. (EY 2201/2003, 24-26 art.) Tunnustaminen koskee vain itse avioeroa tai avioliiton pätemättömyyttä, eikä niihin liittyviä liitännäiskysymyksiä kuten elatusvelvollisuutta tai aviovarallisuutta (Mikkola 2009, 167). Vaikka tuomioiden tunnustaminen pitäisi tapahtua yleensä suoraan, on heillä, joiden etua tunnustaminen koskee, oikeus esittää vaatimus täytäntöönpanohakemuksessa tuomion tunnustamisesta tai tunnustamatta jättämisestä (ns. preventiivinen tunnustaminen). (EY 2201/2003, 21 art.)

Bryssel IIa -asetusta sovelletaan juttuihin, jotka ovat tulleet vireille 1.3.2001 jälkeen. Jutut, joihin on annettu tuomio kyseisen päivämäärän jälkeen, mutta juttu on tullut vireille ennen päivämäärää, sovelletaan Bryssel IIa -asetusta, jos käytetyt toimivaltasäännökset vastaavat asetuksen säännöksiä tai, jos toimivaltasäännöksiä sovellettiin jäsenvaltioiden välillä voimassaolevasta sopimuksesta. (Mikkola 2009, 167.)

Vaikka Bryssel II -asetus korvaa soveltamisalaan kuuluvat kansalliset säännökset ja sopimukset jäsenvaltioiden kesken, Suomi ja Ruotsi ovat saaneet poikkeusluvan soveltaa keskinäisiin suhteisiin Islannin, Norjan ja Taskan kanssa Pohjoismaista avioliittokonventiota. Tanska ei sovelta Bryssel II -asetusta. Vaikka Tanska on EU:n jäsenvaltio, perhe- ja perintöoikeudellisissa asioissa Tanska on samassa asemassa valtioiden kanssa, jotka eivät kuulu EU:hun. (Mikkola 2009, 168.)

Avioliittokonvention toimivaltaperusteet ovat lähes yhtenevät Bryssel IIa -asetuksen toimivaltaperusteiden kanssa. Bryssel IIa -asetuksesta poiketen toimivallan tuomioistuimelle tuo molempien puolisoitten kansalaisuus kyseiseen valtioon ja se, että hakijan asuinpaikka on ollut vähintään puolen vuoden ajan jossakin Pohjoismaista ennen hakemuksen tekemistä ja hän on sen Pohjoismaan kansalainen. Asumuseropäätöksen antanut tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan myös vaatimuksen avioeron myöntämisestä asumuseron perusteella. Säännökset *lis pendens* -vaikutuksesta löytyvät avioliittokonvention 8a artiklasta. Nykyisin asumuseroaika sisältyy harkinta-aikaan, joten vireilläolovaikutus ei sen vuoksi voi pitkittyä, eikä täten esimerkiksi toinen puolisoista voi yrittää pitkittää avioeron saamista vireilläolovaikutuksen perusteella. Avioliittokonventio ei sisällä säännöksiä vireilletulon ajankohdasta, joten vireilletuloon sovelletaan kansallisia säännöksiä. (Mikkola 2009, 169-170.)

Avioliittokonvention 9. artiklan mukaan jossakin Pohjoismaista saatu asumusero tuo samat oikeudet saada avioero toisessa Pohjoismaassa. Jos puoliset ovat saaneet asumuseron jossakin Pohjoismaista eivätkä he ole palanneet asumaan yhteen, puolisoilla on oikeus saada avioero sellaisessa Pohjoismaassa, jossa asumuseron sijasta on säännökset harkinta-ajasta ja puoliset ovat asuneet erillään vähintään harkinta-ajan verran. Suomen lakien mukainen harkinta-aika on kuusi kuukautta. Jossakin Pohjoismaissa annettu avioliitto, avioeroa tai asumuseroa koskeva tuomio on tunnustettava ja täytäntöön pantava muissa Pohjoismaissa ilman erillistä vahvistusta. (Mikkola 2009, 170-171.)

Konventiosta ei löydy kieltäytymisperusteita eikä myöskään säännöksiä preventiiviseen tunnustamiseen. Epävarmoissa tilanteissa henkilö, jonka etua asia koskee, voi kuitenkin hakea tunnustamista ja täytäntöönpanoa muissa Pohjoismaissa. (Mikkola 2009, 171.) Avioliittokonvention ja Bryssel IIa -asetuksen yhdenmukaisuuden vuoksi Bryssel IIa -asetuksen 59. artiklan mukaan Suomessa ja Ruotsissa annetut tuomiot avioliittokonvention mukaan on tunnustettava muissa EU:n jäsenvaltioissa. (EY 2201/2003, 59 art.)

Rekisteröidyn parisuhteen purkautumiseen ei sovelleta Bryssel IIa -asetusta. Kansainvälisen parisuhteen purkamiseen säännökset löytyvät rekisteröidylle parisuhteelle annetusta laista. Suomen tuomioistuimien on toimivaltainen tutkimaan parisuhteen purkamista koskeva asia, jos parisuhteen rekisteröinti on tehty Suomessa tai, jos jommallakummalla osapuolista on läheinen liittymä (kotipaikka) Suomeen. Poikkeustilanteissa parisuhteen purkamista koskeva asia voidaan tutkia Suomessa avioliittolain 119 §:n mukaan. Poikkeustilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun parisuhteen purkaminen ei ole mahdollista hakijan nykyisessä kotipaikassa. (RPL 13 §.) Vieraassa valtiossa annettuun päätökseen rekisteröidyn parisuhteen purkamisen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sovelletaan samoja säädöksiä kuin avioliiton purkamisen osalta.

4 KANSAINVÄLINEN JÄÄMISTÖOIKEUS

Kansainvälinen jäämistöoikeus liittyy läheisesti kansainväliseen avioliitto-oikeuteen ja etenkin kansainväliseen aviovarallisuus-oikeuteen. Jäämistöoikeuteen kuuluvat säännökset luovat menettelyn, jolla voidaan määrätä omaisuudesta kuoleman varalta tai siirtää omaisuuden omistusoikeus henkilön kuoltua. Omistusoikeus voi siirtyä henkilöltä toiselle eri tavoin ja näitä tapoja kutsutaan saantotyypeiksi. Siirtyminen voi olla mahdollista kaupan, vaihdon tai lahjan yhteydessä. Jäämistöoikeudessa saantotyyppinä on perimys, joka toteutuakseen on järjestettävä säännösten mukaisesti. Suomessa perintöä ja jäämistöä sääntelee perintökaari (PK). (Tammilehto 2012, 157-158.)

4.1 Suomen perintökaari pääpiirteissään

Pääsääntöisesti, perintökaaren mukaan periä voi henkilö, joka on ollut elossa perittävän kuolinhetkellä. Poikkeuksena tilanne, jossa ennen perittävän kuolemaa siitetty syntymätön lapsi voi periä, jos hän syntyy elävänä. Tilanteissa, joissa ei voida todistaa kuoliko perillinen ennen perittävää, pääsäännön vahvistamiseksi katsotaan perillisen kuolleen ennen perittävää. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi liikenneonnettomuuden sattuessa. Vieraan valtion kansalaisella on pääsääntöisesti samalainen perinnönsaamisoikeus, kuin Suomen kansalaisella Suomessa. Vieraan valtion kansalaisen perinnönsaantia voidaan kuitenkin rajoittaa asetuksella tilanteissa, joissa Suomen kansalaisella ei ole samanlaista perinnönsaamisoikeutta vieraan valtion kansalaisen kotimaassa. (PK 1:1-3 §; Tammilehto 2012, 167-168.)

Sukulaisuus on peruste lakimääräisessä perimysjärjestyksessä. Verisukulaisuudesta poiketen, perintöoikeus on myös aviopuolisolla, rekisteröidyn parisuhteen puolisoilla ja ottolapsella. Avopuolisolla ei ole perintöoikeutta ilman testamenttia. Perintökaaren mukaan lähin sukulainen on ensisijaisena perimysjärjestyksessä (1. parenteeli), ellei perimysjärjestystä ole muutettu testamentilla. Läheisiä sukulaisia ovat rintaperilliset eli lapset, joille kullekin kuuluu pääsääntöisesti yhtäsuuri osa perinnöstä. Mikäli rintaperillinen on kuollut, on hänen lapsensa seuraavana perimysjärjestyksessä yhtäsuurilla osuuksilla. Ottolapsi on samassa asemassa rintaperillisten kanssa. (PK 2:1 §; Tammilehto 2012, 168-169.) Toisena perimysjärjestyksessä (2. parenteeli) ovat perittävän vanhemmat, sisarukset ja sisarusten lapset. Kolmantena perimysjär-

jestyksessä (3. parenteeli) ovat isovanhemmat ja heidän lapsensa. Tätä taemmas perintöoikeus ei enää mene. Esimerkiksi serkuilla ei ole perintöoikeutta ilman testamenttia. (PK 2:2-5 §.)

Jos perittävä oli avioliitossa kuollessaan, eikä hänellä ole rintaperillisiä, eloonjäänyt puoliso eli leski perii jäämistön. Lesken perintöoikeuden voi kuitenkin estää vireillä oleva avioero. Entisellä puolisollla ei ole perintöoikeutta. Puolison perintöoikeus ei ole kuitenkaan rinnastettavissa rintaperillisten perintöoikeuteen, vaan sitä on rajoitettu. Leski ei saa testamentilla määrätä mitä perittävän sukulaiset saavat perittävän omaisuudesta. Leski voi kuitenkin elinaikanaan tehdä perintönä samaansa omaisuutta koskevia oikeustoimia ilman rajoituksia. Puolison perintöoikeus voidaan syrjäyttää testamentilla. (Tammilehto 2012, 169-170.)

Vaikka perittävällä olisi rintaperillisiä, puolisollla on hallintaoikeus jäämistöön tai jäämistöön kuuluvaan yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon ja sen irtaimistoon (jakamattomuussuoja, lesken suoja). Kun leski kuolee, häneltä jäänyt jäämistö jaetaan pääsääntöisesti tasan lesken perillisten ja ensiksi kuolleen puolison toissijaisten perillisten kesken. Toissijaisista perillisistä perivät vain he, jotka ovat olleet elossa lesken kuollessa. Jos ensiksi kuolleelta ei ole elossa toissijaisia perillisiä, lesken perilliset perivät koko jäämistön. Isovanhemmat ja heidän lapsensa eivät tässä tapauksessa peri. (Tammilehto 2012, 170.) Jos leskeltä ei jää perillisiä, perintö menee ensiksi kuolleen puolison vanhemmille, sisaruksille tai sisarusten lapsille. (PK 3:1 §.) Jos perillisiä tai testamenttia ei ole, perintö menee valtiolle (PK 5:1 §).

Rintaperillisen saadessa omaisuutta perittävältä perittävän ollessa vielä elossa, voidaan saatu omaisuus katsoa ennakkoperinnöksi, joka tulee vähentää hänen perinnöstään, ellei toisin ole määrätty (PK 6:1 §). Rintaperillisellä, ottolapsella ja heidän lapsillaan on oikeus vähintään lakiosaan perinnöstä. Puolisollla tätä lakiosaoikeutta ei ole. Lakiosa on puolet perimysjärjestyksen mukaisesta perintöosan arvosta. Jos perittävällä esimerkiksi on kaksi lasta, perintö jakautuu puoliksi lasten välillä. Lakiosa on tällöin puolet lapselle kuuluvasta osuudesta eli tässä tapauksessa $\frac{1}{4}$ perinnöstä. (PK 7:1 §.)

Henkilön kuolemasta kolmen kuukauden kuluessa on pidettävä perunkirjoitus, jossa laaditaan perukirja, josta käy ilmi kuolleen ja mahdollisen eloonjääneen puolison varat, varojen arvo ja velat. Kuolinpesän hallinnoijan tulee huolehtia perunkirjoituksen toimittamisesta määräaikaan mennessä. Uskotut miehet toimittavat perunkirjoituksen, laativat perukirjan ja arvostavat omaisuuden. Uskottuina miehinä voivat toimia täysivaltaiset oikeustoimikelpoiset henkilöt. Perukirjassa on mainittava avio-oikeuden ulkopuolelle jäävä omaisuus ja peruste

sen ulkopuolelle jäämiseen sekä puolisoiden osuudet yhteisestä omaisuudesta ja veloista. Myös ennakkoperintö ja muu pesään kuulumaton omaisuus, joka vaikuttaa lakiosan suuruuteen on mainittava perukirjassa. Jos henkilö on tehnyt testamentin tai puoliset tehneet avioehtosopimuksen, tulee ne liittää perukirjaan. Perukirja tulee toimittaa verotoimistoon kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta. (PK 20:1-2 §, 4-5 §, 8 §; Verohallinto 2010, uskotut miehet.)

Henkilö, joka haluaa määrätä siitä, kuinka häneltä jäävä perintö jaetaan, voi tehdä testamentin. Testamentin tekijän tulee olla yleensä vähintään 18-vuotias, mutta alaikäinenkin voi tehdä testamentin, jos hän on tai on ollut avioliitossa tai on vähintään 15-vuotias ja haluaa tehdä testamentin omaisuudesta, johon hänellä on hallintaoikeus. (PK 9:1 §.) Testamenttia ei voi tehdä henkilölle, joka ei ole enää elossa tai lapselle, jota ei oltu vielä siitetty ennen perittävän kuolemaa. Testamentin voi kuitenkin tehdä siten, että omistusoikeus perilliseltä siirtyy hänen mahdollisille lapsilleen viimeistään hänen kuollessaan tai väliaikaisen omistusoikeuden päättyessä. (Tammilehto 2012, 167.) Ulkomaalaisella on samanlainen oikeus saada testamentilla omaisuutta, kuin Suomen kansalaisella (PK 9:3 §).

Suomessa testamentti on tehtävä määrämuotoisesti ollakseen pätevä. Testamentin on oltava kirjallinen ja sillä pitää olla kaksi todistajaa, joiden tulee olla tietoisia siitä, että heidän allekirjoittamansa asiakirja on testamentti. Pakottavissa tilanteissa testamentin voi tehdä myös suullisesti kahden todistajan läsnäollessa tai ilman todistajia omakätisesti kirjoittamalla ja allekirjoittamalla asiakirjan. Pakottaviksi tilanteiksi voidaan katsoa esimerkiksi sairastapaukset tai onnettomuudet. Jos testamentin tekijä kuitenkin selviää elossa edellä mainitusta tilanteesta, on hänellä kolme kuukautta aikaa tehdä lainsäätämä määrämuotoinen testamentti. Todistajia eivät voi olla testamentin saajat, puoliso, lähisukulaiset, alle 15-vuotias tai henkilö, joka ei sieluntoiminnan häiriön vuoksi ymmärrä mitä hän todistaa. Testamentti voidaan peruuttaa samalla tavoin kuin se on tehtykin, mutta lupaus peruuttamatta jättämisestä on pätemätön. (PK 10: 1-6 §.)

Testamentti voidaan moitteesta julistaa pätemättömäksi. Pätemättömyysperusteita ovat henkilön vajaavaltaisuus, testamentti ei ole määrämuotoinen, testamentin tekijä ei ole ymmärtänyt testamentin tarkoitusta, testamentin tekijä on jollakin tavalla pakotettu tai harhautettu tekemään testamentti tai todistamista ei ole tehty lain määräämällä tavalla. Todistaja ei voi olla todistamassa määräystä, joka on tehty hänen tai hänen läheisensä hyväksi. Tällaisen määräyksen osalta testamentti on pätemätön. (PK 13:1-2 §.) Testamentti tulee antaa tiedoksi pe-

rillisille. Suullisesta testamentista tulee taas antaa tiedoksi tuomioistuimen pöytäkirja, joka on laadittu todistajien kuulustelusta tai testamentin sisällöstä tehty muu kirjallinen selvitys. Perillinen voi moittia testamenttia kuuden kuukauden kuluessa testamentin tiedoksiannosta. Perillisellä ei ole moiteoikeutta, mikäli hän on hyväksynyt testamentin tai luopunut todistettavasti moiteoikeudestaan. Moiteoikeus ei siirry perillisen velkojille. (PK 14:4-6 §.)

Perillinen tai testamentin saaja voi menettää oikeutensa perintöön kokonaan tai osittain, jos hän on aiheuttanut perittävän kuoleman rikollisesti tai jos hän on hävittänyt tai salannut perittävän testamentin. Henkilö, joka on ollut osallisena tällaiseen toimintaan, voi myös menettää oikeutensa perintöön tai testamenttiin. Henkilön tahallisesti aiheuttama perillisen tai testamentin saajan kuolema ei tuo hänelle parempaa oikeutta perintöön tai testamenttiin. Perimyoikeus pysyy sellaisenaan, kuin se olisi ollut perillisen tai testamentin saajan eläessä. Perittävällä on mahdollisuus tehdä perillinen perinnöttömäksi, jos perillinen on tarkoituksella rikollisesti loukannut syvästi perittävää tai hänen perimysjärjestyksessä olevia lähiomaisiaan tai jos hän on jatkuvasti viettänyt epäsiiveellistä ja kunniatonta elämää. Perinnöttömäksi tekeminen tulee määrätä testamentissa ja siihen on annettava peruste. Henkilön, joka vetoaa perinnöttömäksi tekemisen määräykseen, tulee näyttää peruste toteen. Menetetyn perinnön saa se, jolla olisi ollut oikeus perintöön silloin, kun perillinen olisi kuollut ennen perittävää. (PK 15:1-5 §.)

Pääsääntöisesti perintöoikeus tulee saattaa voimaan ottamalla perintö vastaan kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta. Perintö katsotaan vastaanotetuksi, kun perillinen yksin tai muiden kanssa on alkanut hoitamaan pesää, osallistunut perunkirjoitukseen tai perinnönjakoon tai aloittanut tekemään jäämistöä koskevia toimia. Näitä samoja säännöksiä sovelletaan myös testamentin saajaan. Jos perillinen on menettänyt oikeutensa perintöön, koska ei ole toiminut määräaikaisten puitteissa, perinnön saa se, joka olisi saanut perinnön perillisen kuoltua ennen perittävää. (PK 16:1-4 §.)

Perillinen ja testamentin saaja voivat luopua oikeudestaan perintöön tai testamenttiin ilmoittamalla siitä kirjallisesti. Jäämistöstä tehty sopimus perittävän ollessa elossa on pätemätön. Perilliset eivät siis voi tehdä keskenään sopimusta elossa olevan perittävän jäämistöstä eikä perittävä itse voi myöskään tehdä sopimusta jäämistöstään. Tällaisia kiellettyjä sopimuksia kutsutaan perintösopimuksiksi. Perittävän kuoltua täysivaltaisilla perillisillä on oikeus tehdä sopimuksia jäämistöstä. Perillisellä on kuitenkin oikeus lakiosansa, jollei hän ole saanut sitä vastaavaa korvausta. Perillisellä ja yleisjälkijäädöksen eli yleistestamentin saajalla on mahdol-

lisuus luovuttaa pesäosuutensa toiselle perittävän kuoltua ja pesäosuuden luovutus tulee tehdä kirjallisesti. (PK 17:1-3 §; Tammilehto 2012, 165.)

Perittävän jäämistöstä muodostuu kuolinpesä, jonka osakkaina ovat perilliset, yleistestamentin saajat ja eloonjäänyt puoliso. Jos eloonjääneellä puolisoilla ei ole avio-oikeutta kuolleen puolison omaisuuteen tai omaisuudesta on tehty ositus, voi hän olla kuolinpesän osakas vain jos hän on perillinen tai yleistestamentin saaja. Kuolinpesän osakkaat hallitsevat kuolinpesän omaisuutta yhteisesti eli he muodostavat kuolinpesän hallinnon. Kuolinpesän hallinnon tehtävänä on kuolinpesän jakokuntoon saattaminen, omaisuuden säilyttämisperiaatteesta huolehtiminen ja eloonjääneen puolison jakamattomuussuojan huomioiminen. Jakokuntoon saattamisessa selvitetään, ketkä ovat pesän osakkaita ja mitä omaisuutta ja velkoja perittävällä on. Omaisuuden säilyttämisperiaatteella tarkoitetaan sitä, että pesää hoidetaan ja hallinnoidaan siten, ettei kenenkään osakkaan tai kolmansien osapuolien (velkojien) oikeuksia rikota. (Tammilehto 2012, 171-172; PK 18:1-2 §.)

Jos kuolinpesän osakkaat eivät kykene yhdessä hallinnoimaan kuolinpesää, tuomioistuin voi hakemuksesta määrätä pesänselvittäjän hoitamaan pesää. Hakemuksen voivat tehdä esimerkiksi osakkaat, velkoja, takaaja tai ulosottomies. Tässä tapauksessa pesänosakkaille ei ole enää toimivaltaa hallinnoida pesää. Pesänselvittäjäksi voidaan määrätä henkilö, joka on tähän suostuvainen ja jonka voidaan katsoa olevan kykenevä tekemään pesän selvityksen laadukkaasti. Osakkaiden ehdotukset on otettava huomioon pesänselvittäjää määrätessä. Pesänselvittäjäksi voidaan määrätä kuolinpesän osakas silloin, kun muut osakkaat eivät sitä vastusta ja sille on erityinen syy. Pesänselvittäjäksi voidaan määrätä myös testamentissa nimetty testamentin toimeenpanija. Kun pesänselvitys on tehty ja pesänselvittäjä on antanut tilityksensä osakkaille, voidaan suorittaa ositus tai perinnönjako. (PK 19:1 §, 4 §, 16 §; Tammilehto 2012, 173-174.)

Ennen perinnönjakoa tai ositusta kuolinpesästä maksetaan ensiksi pesänselvitysvelat ja sen jälkeen perittävän velat ja mahdolliset muut pesän velat. Osakas ei pääsääntöisesti ole henkilökohtaisessa vastuussa perittävän veloista. Henkilökohtaiseen vastuuseen voi joutua, jos osakas ei toimita perunkirjoitusta määräajassa, antaa väärää tietoa tai jättää tarkoituksella jonkin asian ilmoittamatta ja velkojan mahdollisuus saada saatavansa vaikeutuu. Osakasta, jolla on edunvalvoja, ei voida asettaa henkilökohtaiseen velkavastuuseen perittävän veloista. Osakkaat vastaavat henkilökohtaisesti siitä velasta, jonka he ovat tehneet kuolinpesälle, ellei asiasta ole muutoin sovittu. (PK 21:1-2 §, 4 §.)

Pesänselvityksen jälkeen osakkailla on oikeus vaatia perinnönjakoa. Ennen perinnönjakoa on kuitenkin suoritettava omaisuuden ositus, mikäli perittävä oli naimisissa ja pantava täytäntöön erityisjälkisäädös eli erityistestamentti (legaatti) ja tarkoitemääräys. Erityistestamentilla määrätään jostain tietyistä osasta omaisuutta, esimerkiksi tietyistä rahamäärästä tai esineestä, ja testamentin saaja ei ole pesän osakas sen perusteella. Tarkoitemääräyksellä määrätään omaisuutta koskevista asioista, jotka tulee testamentin tai määräyksen saajan toteuttaa. Tarkoitemääräys voi olla esimerkiksi sellainen, jolla määräyksen saajan tulee toimittaa jokin tietty osa omaisuudesta hyväntekeväisyyteen. Jos joku osakkaista kieltää perinnönjaon, sitä ei saa tehdä ennen kuin perunkirjoitus on toimitettu ja velat maksettu. Hakemuksesta oikeus voi määrätä pesänjakajan suorittamaan perinnönjaon, josta täytyy laatia jakokirja. Kuolinpesä voidaan jättää myös jakamatta. (PK 22:1 §, 6 §; PK 23:1-2 §, 4 §, 9 §; Tammilehto 2012, 187.)

4.2 Sovellettava laki ja lainvalinta

Kansainvälisessä jäämistöoikeudessa perimyksen sovellettavalla lailla eli perintöstatuutilla ratkaistaan perimyksen liittyvät kysymykset, joista löytyy kattava, joskaan ei tyhjentävä luettelo perintökaaresta. Perintöstatuutin mukaan ratkaistaan asiat, jotka koskevat:

1. kelpoisuutta saada testamentti tai perintö ja lakimääräistä perintöoikeutta
2. perintöosuutta ja perimysjärjestystä
3. lakiosaa ja sitä vastaavaa turvattua osaa jäämistöstä
4. perinnönjaossa huomioon otettavaa ennakkoperintöä ja lahjoitusta sekä saadun ennakkoperinnön ja lahjoituksen palautusvelvollisuutta
5. perinnöttömäksi tekemistä, perintöoikeuden menettämistä ja perintöoikeuden lakkaamista perinnöstä luopumisen tai vanhentumisen vuoksi sekä se kenelle perintö menee näissä tapauksissa
6. kuoleman varalta tai testamentissa annetun määräyksen aineellista pätevyyttä, sallittavuutta, oikeusvaikutuksia ja määräyksen purkamista tai peruuttamista
7. jakamattoman jäämistön hallintaoikeutta, jäämistöön kuuluvan omaisuuden hallinta- ja käyttöoikeutta tai jäämistöön tai siihen kuuluvan omaisuuden nautintaoikeutta

8. oikeutta jäämistöstä saatavaan elatukseen tai avustukseen.

Luettelon kuudennen kohdan nojalla selvitetään testamentissa sallitut määräykset, niihin liittyvät ehdot, kielletyn ehdon vaikutus testamentin pätevyyteen, kuolemanvaraislahjojen sallittavuus ja niiden oikeusvaikutukset. Suomessa kuolemanvaraislahjat ovat kiellettyjä, mutta esimerkiksi Englannissa oikeuskäytäntö on antanut vahvistuksen sille, että kuolemanvaraislahjat ovat sallittuja. (PK 26:7 §; Mikkola 2009, 174-175.)

Tyhjentävä tämä luettelo ei ole sen vuoksi, että vieraan valtion laissa voi olla sellaisia asioita, jotka eivät välttämättä sisälly tähän luetteloon. Siksi täytyykin tutkia, kuuluuko jokin asia jäämistöoikeuden alaisuuteen ja jos kuuluu, siihen tulee soveltaa perintöstatuuttia, vaikka asia ei olisikaan edellä mainitussa luettelossa. Perintöstatuuttia sovelletaan vain aineellisiin kysymyksiin ja prosessioikeudellisiin kysymyksiin sovelletaan tuomioistuinvaltion lakia eli *lex fori* alueellisuusperiaatteen mukaisesti. Kuten avioliittolaissa, myös perintökaaressa on suoraan sovellettavia säännöksiä, joita sovelletaan perintöstatuuttina olevan vieraan valtion lain rinnalla. (Mikkola 2009, 175-177.)

Jäämistöön kuuluva kiinteistö on useissa eri valtioissa lainsäädännöllisesti erityisasemassa. Siksi perintökaareen on lisätty säännös koskemaan erityisesti jäämistöön kuuluvia kiinteistöjä. Sen mukaan kiinteistön sijaintivaltion lakia sovelletaan perintöstatuutin sijasta, jos sijaintivaltion laissa on erityissäännöksiä kiinteälle omaisuudelle ja niiden tarkoituksena on säilyttää kiinteistö jakamattomana suvun omistuksessa, suojata tietty elinkeino ja ammatin harjoittaminen tai muu samankaltainen toiminta. Tällaisissa tilanteissa voidaan päätyä soveltamaan kahden tai jopa useamman eri valtion lakia samaan perimykseen. Suomessa kiinteää omaisuutta koskevia erityissäännöksiä on maatilaperimysjärjestelmälle, jotka löytyvät perintökaaren 25:stä luvusta.

Testamentissa tai kuoleman varalta annettua määräystä ei saa noudattaa tilanteessa, jossa syntymättömälle lapselle on annettu kiinteää omaisuutta ja tämä on vastoin kiinteistön sijaintivaltion lakia, vaikka perintöstatuutin mukaan tämä määräys olisi pätevä. Määräys on tehoton myös perintökaaren mukaan, jos syntymätöntä lasta ei oltu siitetty ennen perittävän kuolemaa tai lapsi syntyy kuolleena. (Mikkola 2009, 177-178; PK 26:8 §.) Pohjoismaisen perintökonvention mukaan sovelletaan sen sopimusvaltion erityissäännöksiä, jossa omaisuus sijaitsee. Oikeuteen antaa testamentilla sääntöperintömääräyksiä ja määräyksiä syntymättömän

lapsen hyväksi koskien kiinteätä omaisuutta, sovelletaan myöskin sen sopimusvaltion lakia, jossa omaisuus sijaitsee. (Mikkola 2009, 179; SopS 21/1935, 13. art.)

Perittävä voi tehdä lakiviittauksen perimyksen sovellettavasta laista, jos hänellä on riittävät liittymät ulkomaille. Suomen kansalainen, jolla ei ole liittymiä ulkomaille ei siis voi tehdä lakiviittausta. Jos hän haluaa vaikuttaa siihen, kuinka hänen jäämistönsä jaetaan, tulee hänen tehdä testamentti. Lakiviittaus on hyvä ratkaisu esimerkiksi tilanteisiin, jossa perittävän omaisuutta on useammassa eri valtiossa tai hän on kansainvälisessä avioliitossa. Koska kaikki valtiot eivät sovelle universaaliperiaatetta, edellä mainitussa tilanteessa lakiviittauksella voidaan mahdollisesti varmistaa se, että koko jäämistöön sovelletaan vain yhden valtion lakia. Lakiviittauksella voidaan turvata myös se, että perintöstatuutti olisi sama kuin aviovarallisuusstatuutti ja tällä vältytään lakikonflikteilta, jotka voisivat syntyä silloin kun aviovarallisuusstatuutti ja perintöstatuutti olisivat eri valtioiden lakeja. (Mikkola 2009, 180-181.)

Lakiviittaus voidaan tehdä sen valtion lakiin, jonka kansalainen perittävä on antaessaan määräystä tai kuolinhetkellään. Sovellettavaksi laiksi voidaan määrätä myös sen valtion laki, jossa perittävä on antaessaan määräystä, kuolinhetkellään tai aiemmin ollut kotipaikka. Lakiviittaus voidaan tehdä myös aviovarallisuusstatuuttina sovellettavaan lakiin, jos perittävä on ollut avioliitossa antaessaan määräystä. (PK 26:6 §.) Lakiviittauksen sallittavuus vaihtelee eri valtioittain. Esimerkiksi Saksassa perintöstatuutti määräytyy kansalaisuuden mukaan ja lakiviittaus voidaan tehdä ainoastaan kiinteästä omaisuudesta, joka sijaitsee Saksassa ja silloinkin sovellettavaksi laiksi voidaan määrätä ainoastaan Saksan laki. Espanjassa lakiviittaus ei ole ollekaan mahdollinen. (Mikkola 2009, 182.)

Lakiviittauksen muotovaatimukset ovat samanlaiset kuin testamentilla ja sen peruuttaminen tulee tehdä samalla tavoin kuin testamentin peruuttaminen, jotta se on pätevä. Lakiviittausta voidaan muuttaa, mutta muutoksen tulee pysyä edellä mainittujen säännösten rajoissa. Perittävän peruuttaessa suullisesti koko testamenttinsa, katsotaan, että hän on tällöin peruuttanut myös lakiviittauksensa. Lakiviittaus voi sisältyä testamenttiin jopa ilman, että sitä nimenomaisesti mainitaan. Riittävänä lakiviittaukselle voidaan pitää sitä, kun testamentista käy selkeästi ilmi, että perittävä on halunnut sovellettavan jonkin tietyn valtion lakia jäämistöönsä. Lakiviittausta ei saa tehdä osittaisena, esimerkiksi koskemaan vain tiettyä esinettä. Osittaisella lakiviittauksella ei ole merkitystä perintöstatuutin kannalta, mutta sitä voi olla mahdollista soveltaa testamenttina. Tällainen osittainen lakiviittaus voi olla mahdollista panna täytäntöön

jälkisäädösmääräyksenä, jos se ei ole ristiriidassa perintöstatuutin pakottavien säännösten kanssa. (Mikkola 2009, 182-183; PK 26:6 §.)

Eri valtioissa on erilaiset säännökset koskien perimystä. Oikeusvertailun avulla eri järjestelmistä voidaan erottaa esimerkiksi länsimaiset ja itämaiset oikeusjärjestelmät. Länsimaisissa oikeusjärjestelmissä säännökset vastaavat suurimmalta osin yhteiskunnallisia arvoja, kun taas itämaisissa oikeusjärjestelmissä säännökset ovat luoneet heimot ja uskonnolliset ryhmät. Itämaisia oikeusjärjestelmiä on muun muassa Aasiassa ja Afrikassa. Itämaisista oikeusjärjestelmistä etenkin islamilainen oikeus katsotaan Jumalan säätämiksi säännöksiksi. Koraanista löytyy säädökset perintöosuuksista. Islamilaisessa jäämistöoikeudessa mies perii enemmän, koska katsotaan ettei naisella ole taloudellista vastuuta. Puolisoiden lisäksi myös sukulaiset saavat osan perinnöstä ja jos suvussa on paljon miehiä, lesken osuus voi jäädä hyvinkin pieneksi. Lesken oikeus perii on sidottu suvun kokoon ja uskontoon. Islaminuskoisen miehen eri uskontoinen leski ei peri mitään. Perittävä voi ainoastaan määrätä pesänhoitajan. Testamentilla ei voi vaikuttaa Jumalan määräämään perimysjärjestykseen. Monissa maissa näitä säännöksiä on kuitenkin uusittu ja testamentin tekemisen mahdollisuutta laajennettu. (Mikkola 2009, 183-184.)

Myös länsimaisten oikeusjärjestelmien välillä löytyy eroja. Suurimmat erot ovat lesken perimisoikeudessa ja vapaudesta tehdä testamentti. Näistä voidaan erottaa järjestelmät, joissa leskellä on avio- ja perintöoikeus ja järjestelmät, joissa leskellä ei näitä ole. Jälkimmäisessä lesken asemaa voidaan turvata harkinnanvaraisella elatusavulla ja omaisuuden siirrolla. Erot testamenttivapaudessa voivat koskea esimerkiksi rintaperillisten lakiosaoikeutta. Joissakin oikeusjärjestelmissä rintaperillisillä on lakiosaoikeus, johon ei testamentilla voi yleensä vaikuttaa kun taas joissakin testamentilla voi syrjäyttää lakiosaoikeuden. Jopa pohjoismaisten oikeusjärjestelmien välillä on eroja. Saksassa lesken perintöosuus on neljännes, jos perittävältä on jäänyt lapsia tai perittävän vanhemmat ovat elossa. Leski perii koko jäämistön, jos perittävältä jää vain kaukaisia sukulaisia. Saksassa testamenttivapautta on rajoitettu siten, että leskelle kuuluu suojaosuus. Englannissa suositaan testamentin tekoa ja myös jäämistöoikeudessa testamenttioikeutta ei juuri ole rajoitettu. Jos testamenttia ei ole tehty, ensimmäisenä perimysjärjestyksessä on leski. (Mikkola 2009, 184-187.)

Perintöstatuutin valintaan vaikuttavat liittymät eri valtioihin. Common law -maissa kiinteään omaisuuteen sovelletaan sen sijaintivaltion lakia. Tällaisia common law -maita ovat esimerkiksi Yhdysvallat ja Englanti. Näiden maiden lisäksi myös Ranskassa ja Venäjällä on omak-

suttu tämä käsitys. Perintöstatuuttia sovellettaessa koko jäämistöön, puhutaan universaaliperiaatteesta. Kotipaikan mukainen universaaliperiaate on käytössä ainakin Norjassa, Sveitsissä, Tanskassa ja joissakin Latinalaisen Amerikan maissa. Kansalaisuuden mukaista universaaliperiaatetta käytetään esimerkiksi Portugalissa, Espanjassa, Alankomaissa, Puolassa ja Italiassa. Joissakin Latinalaisen Amerikan maissa sovelletaan irtaimistoonkin sijaintivaltion lakia. Kansainvälisesti on kuitenkin yleistymässä periaate, jonka mukaan kotipaikka menee kansalaisuuden edelle jäämistöoikeudessa. (Mikkola 2009, 187-188.)

Perintökaressakin kotipaikkaperiaate menee kansalaisuuden edelle. Pääsäännön mukaan sovelletaan sen valtion lakia, jossa perittävällä oli kotipaikka kuollessaan eikä hän ollut tehnyt sopimusta sovellettavasta laista. Jos perittävän kotipaikka on ollut kyseisessä valtiossa alle viisi vuotta välittömästi ennen kuolemaa, pääsääntöä sovelletaan vain perittävän ollessa kyseisen valtion kansalainen. Muussa tapauksessa sovellettava laki tulee kansalaisuuden mukaan, ellei katsota, että perittävällä on läheisempi yhteys johonkin muuhun valtioon, jolloin sovellettavaksi tulee tuon valtion laki. (PK 26:5 §.) Myös aviovarallisuussuhteisiin sovelletaan tätä viiden vuoden aikarajaa ja tällöin on mahdollista, että useimmissa tapauksissa päästäisiin soveltamaan saman valtion lakia sekä aviovarallisuussuhteisiin että perimyksen. Näin voidaan turvata myös lesken asema, kun sovellettava laki on sama. Viiden vuoden aikaraja on sisällytetty myös Haagin yleissopimukseen ja pohjoismaiseen perintökonventioniin. (Mikkola 2009, 188-189.)

Läheisiä liittymiä ajatellen tulee ottaa huomioon perittävän koko elämä. Läheisiä liittymiä voivat olla esimerkiksi perhe, työ ja omaisuuden sijainti. Sovellettavaa lakia valittaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon myös syyt, miksi yhteydet kansalaisuusvaltioon ovat niin vähäiset tai kokonaan kadonneet. Esimerkiksi henkilöllä, joka on tullut Suomeen kotimaassaan kohdistuneen vainon vuoksi, voidaan katsoa olevan läheisemmät liittymät Suomeen, koska hän ei todennäköisesti voi koskaan palata kotimaahansa. Tällöin perimyksen sovelletaan Suomen lakia. Tässäkään tilanteessa henkilön kansalaisuusvaltion lakia ei tulisi automaattisesti syrjäyttää. (Mikkola 2009, 189-190.)

Perintökonvention mukaan perimyksen sovellettavaksi laiksi tulee sen Pohjoismaan laki, jossa Pohjoismaan kansalaisella oli kuollessaan kotipaikka. Perittävän kansalaisuusvaltion laki voidaan valita sovellettavaksi, jos perittävällä ei ollut kotipaikkaa kuolinvaltiossaan vähintään viiden vuoden ajan välittömästi ennen kuolemaansa. Tässä tilanteessa kansalaisuusvaltion laki valitaan sovellettavaksi automaattisesti, jos joku testamentin saajista tai perillisistä sitä vaatii.

Kun perimysasia koskee kiinteää omaisuutta, voidaan päätyä soveltamaan kiinteän omaisuuden sijaintivaltion lakia. (Mikkola 2009, 190-191; SopS 21/1935, 1 art.)

4.3 Kansainvälinen toimivalta jäämistöoikeudessa

Perintökonventio sisältää säännökset ainakin tuomioistuimen toimivallasta ositusta, pesänselvitystä ja perinnönjakoa koskevista asioista. Tärkein liittymä perintökonventiossa on perittävän viimeisin kotipaikka. Lesken kotipaikalla on kuitenkin joissain asioissa merkitystä toimivallan muodostumiseen. (Mikkola 2009, 191.) Suomen tuomioistuin on toimivaltainen määräämään pesänselvittäjän ja -jakajan, jos perittävän koti- tai asuinpaikka oli Suomessa hänen kuollessaan. Suomen tuomioistuimella on toimivalta myös silloin, kun perittävä oli Suomen kansalainen ja hän on tehnyt lakiviittauksen Suomen lakiin. Toimivallan muodostumisen kannalta kansalaisuudella on merkitystä myös silloin, kun pesänselvitystä tai perinnönjakoa ei toimiteta Suomen kansalaisen viimeisimmässä asuin- tai kotipaikkavaltiossa. Hakijan tulee tällöin selvittää syyt, miksi pesänselvitystä ja perinnönjakoa ei toimiteta kyseisessä valtiossa. Riittäväksi selvitykseksi katsotaan esimerkiksi se, että hakija pystyy näyttämään toteen, ettei kyseisen valtion tuomioistuimella ole toimivaltaa käsitellä asiaa. Jos perittävän omaisuudesta suurin osa sijaitsee vieraassa valtiossa ja asiassa tehdään pesänselvitys ja perinnönjako Suomessa, on riski, ettei täällä annettua päätöstä tunnusteta vieraassa valtiossa. (Mikkola 2009, 193; PK 26:1.1,1-3 §.)

Jos perittävältä on jäänyt omaisuutta Suomeen ja pesänselvitys ja -jako suoritetaan muussa valtiossa eikä Suomessa sijaitsevaa omaisuutta oteta siihen mukaan, Suomen tuomioistuimella on toimivalta määrätä pesänselvittäjän tai -jakajan käsittelemään Suomessa sijaitsevan omaisuuden. Mikäli perittävältä jäi Suomeen maatila, voi Suomen tuomioistuin määrätä pesänselvittäjän ja -jakajan, jos perimyksen sovelletaan Suomen lakia. Tällöinkin toimitus koskee vain kyseistä maatilaa. Pesänselvittäjä voidaan määrätä silloinkin, kun perittävältä on jäänyt Suomeen omaisuutta ja pesänselvittäjä on tarpeen määrätä velkojien ja erityistestamentin saajien oikeuksien turvaamiseksi. Tämä säännös on harkinnanvarainen ja sitä voidaan soveltaa esimerkiksi tilanteeseen, jossa erityistestamentin saaja asuu Suomessa ja voidaan epäillä, että hänelle testamentattu omaisuus aiotaan viedä pois maasta loukaten testamentin saajan oikeuksia. (Mikkola 2009, 193-194; PK 26:1.1,4-5 §; PK 26:1.2 §.)

Kansainvälisen toimivallan Suomen tuomioistuimelle voi tuoda myös muut perintöä koskevat asiat, silloin kun perittävän koti- tai asuinpaikka oli Suomessa hänen kuollessaan. Sellaisia asioita voivat olla testamenttia, perintöoikeutta ja perinnönjakoa koskevat asiat ja näistä tarkemmin esimerkiksi elatukset ja avustukset, jotka suoritetaan kuolinpesästä. Jos perittävän asuin- tai kotipaikka on ollut hänen kuollessaan jossain muussa maassa, Suomen tuomioistuimella on toimivaltainen tutkimaan asian, joka koskee pesänselvittäjän tai -jakajan tehtäviin luokiteltavaa toimenpidettä ja pesänselvittäjä ja -jakaja on Suomen tuomioistuimen määräämä. Tässäkin tilanteessa perittävän kansalaisuudella ei ole väliä. Myös vastaajan kotipaikan tai asuinpaikan sijainnilla on merkitystä. Vastaajan asuin- tai kotipaikan ollessa Suomessa on Suomen tuomioistuin toimivaltainen tutkimaan ennakonpalauttamista, lakiosan täydentämistä, testamentin pätevyyttä tai näihin rinnastettavaa vaatimusta koskevan asian. (Mikkola 2009, 194-195; PK 26:2 §.)

Vaikka Suomen tuomioistuin ei olisi toimivaltainen edellämainituin perustein, se voi silti tutkia perintöä koskevan asian, jos vastaaja hyväksyy Suomen tuomioistuimen toimivallan tai ei tee vastaväitettä toimivallan puuttumisesta. Tässä tilanteessa asia ei saa koskea sellaisen henkilön oikeutta, joka olisi osapuolena asiassa silloin, kun asia olisi tullut vireille perittävän viimeisessä asuin- tai kotipaikassa. Kantajan on annettava tämän säännöksen käyttämiseen riittävät selvitykset osapuolista. Suomen tuomioistuin voi ryhtyä toimenpiteisiin Suomessa sijaitsevan jäämistöön kuuluvan omaisuuden turvaamiseksi, vaikka sillä ei olisikaan mitään perusteita toimivallalle. (Mikkola 2009, 195-196; PK 26:3-4 §.)

4.4 Pesänselvitys ja perinnönjako

Perintökaaren kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvissa säännöksissä pesänselvitys- ja perinnönjakomenettelyissä (prosesseissa) noudatetaan alueellisuusperiaatetta. Suomessa toimitettaviin menettelyihin sovelletaan Suomen lakia, vaikka perimyksen aineellisiin säännöksiin sovellettaisiin vieraan valtion lakia. Prosessioikeudellisesti tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että osakkaat voivat hallinnoida pesää yhdessä, jäämistölle voidaan määrätä pesänselvittäjä tai että perinnönjako voidaan toimittaa joko sopimus- tai toimitusjakona. (Mikkola 2009, 199.) Tällaiset vaihtoehdot eivät ole mahdollisia esimerkiksi Englannissa (Mikkola 2009, 196-198). Aina ei ole helppoa päätellä, mikä asia katsotaan aineellisten säännöksiin alaisuuteen ja mikä menettelyllisten säännösten alaisuuteen. Edellä mainittujen lisäksi menettelyllisten

säännösten alaisuuteen katsotaan kuuluvan muun muassa oikeus osallistua yhteishallintoon ja kuolinpesän osakkuus. Näihin sovelletaan Suomen lakia, vaikka perintöstatuuttina olisi vieraan valtion laki. Jos perinnönjako toimitetaan Suomessa, myös osakkaan korvausvastuuseen ja kuolinpesän edustamista koskeviin kysymyksiin sovelletaan Suomen lakia. Oikeus perintöön kuuluu perintöstatuutin eli aineellisten säännösten alaisuuteen. (Mikkola 2009, 199; PK 26:15 §.)

Perintöstatuutin mukaan ratkaistaan vanhentumisen perusteella lakkaava perintöoikeus ja perinnön vastaanottamisesta seuraavat oikeusvaikutukset (PK 26:7 §). Suomen lakia sovelletaan perinnön vastaanottamisajan lyhentämiseen, vaikka perintöstatuutti olisi vieraan valtion laki. Tuomioistuin voi lyhentää perinnön vastaanottamisaikaa hakemuksesta, jonka on tehnyt joko joku perillisistä, testamentin saajista tai perillisten jälkeen seuraavana perimysjärjestyksessä olevista. Näin perinnönjakoa voidaan nopeuttaa. Jos perillinen tai testamentin saaja ei saata oikeuttansa perintöön voimaan esimerkiksi vuoden määräajan kuluessa määräyksen tiedoksiannosta, perintö menee seuraavalle perimysjärjestyksessä olevalle. (PK 26:15 §; PK 16:1.2 §; Mikkola 2009, 200.)

Pesänselvitykseen katsotaan kuuluvan perittävän koko omaisuus ja velat, jos perittävällä oli Suomessa koti- tai asuinpaikka hänen kuollessaan. Perintöstatuutilla, perittävän kansalaisuudella tai jollakin yksittäisen omaisuuden kuuluvan esineen sijainnilla ei ole merkitystä. Tätä kutsutaan universaaliperiaatteeksi. Pesänselvitykseen kuuluu vain Suomessa oleva omaisuus, jos perittävän koti- tai asuinpaikka ei ollut Suomessa hänen kuollessaan ja pesänselvitys toimitetaan kuitenkin täällä. Vieraassa valtiossa oleva omaisuus otetaan huomioon silloin, kun perittävä oli Suomen kansalainen ja hän on tehnyt lakiviittauksen Suomen lakiin tai jos vieraan valtion omaisuutta ei oteta huomioon pesänselvityksessä siinä valtiossa, jossa perittävän viimeisin asuin- tai kotipaikka oli. Jos pesänselvityksessä huomioidaan vain Suomessa sijaitseva omaisuus, silloin huomioidaan myös vain Suomessa olevan velkojan saatavat, Suomessa sijaitsevaan omaisuuteen liittyvät velat ja ulkomaiset velat, jotka velkoja on ilmoittanut erikseen pesänselvittäjälle. (Mikkola 2009, 200-201; PK 26:16 §.)

Jos perinnönjako suoritetaan muualla kuin Suomessa, pesänselvittäjän tulee antaa tilityksensä sille, jolla on oikeus edustaa kuolinpesää sen valtion säännösten mukaan, jossa perittävällä oli koti- tai asuinpaikka kuollessaan. Tässä tilanteessa renvoi on hyväksytty. Pohjoismaainen perintökonventio soveltaa myös universaaliperiaatetta pesänselvitykseen. Tilanteessa, jossa perittävältä on jäänyt omaisuutta useampaan eri Pohjoismaahan, sovelletaan perintökonvention

22. artiklaa. Artiklassa on säännökset siitä, kuinka eri Pohjoismaiden viranomaisten tulee avustaa pesänselvittäjää luetteloimaan, säilyttämään tai myymään omaisuus. (Mikkola 2009, 202; PK 26:16 §; SopS 21/1935, 19 art., 22 art.)

Myös perinnönjaossa noudatetaan universaaliperiaatetta. Jos perittävän kuollessa hänen asuin- tai kotipaikka oli Suomessa, perinnönjaossa otetaan huomioon koko jäämistö sen sijainnista riippumatta. Ongelmia tuo se, ettei universaaliperiaate ole käytössä kaikissa valtioissa sekä se, ettei tuomioistuimen kansainvälisestä toimivallasta koskien perintöä ja ulkomailla annettujen perinnönjakoa koskevien ratkaisujen tunnustamisesta ole kansainvälisiä sopimuksia. Tästä johtuen Suomessa tehtyä perinnönjakoa ei välttämättä huomioida ollenkaan omaisuuden sijaintivaltiossa. Perintöstatuutti määrää kuitenkin edelleen sen, mitä kullekin perijälle kuuluu. Perintöstatuutista voidaan poiketa, jos katsotaan, että se on tarpeellista lainmukaisen perintöosuuden saamiseksi. Jos jäämistöön kuuluu vieraassa valtiossa sijaitsevaa kiinteää omaisuutta ja vieraan valtion laissa on erityissäännöksiä tällaiselle omaisuudelle, sovelletaan vieraan valtion lakia perintöstatuutin sijaan. Vaikka perittävällä ei olisi asuin- tai kotipaikkaa Suomessa hänen kuollessaan, tuomioistuin voi kuitenkin joissain tilanteissa määrätä pesänjakajan. Muilta osin säännökset perinnönjakoon vastaavat pesänselvityksen säännöksiä tilanteessa, jossa perittävän asuin- tai kotipaikka ei ollut Suomessa. (Mikkola 2009, 202-203; PK 26:17 §.)

Osakkaat voivat myös sopia perinnönjakoon kuuluvasta omaisuudesta. Omaisuutta perinnönjakoon voidaan jopa lisätä, jos se ei loukkaa kolmansia osapuolia. Sopimus on tehoton sellaista henkilöä vastaan, joka on oikeutettu perintöön perittävän viimeisen asuin- tai kotipaikkavaltion säännösten mukaan. Omistusoikeuden rekisteröinti (lainhuuto) voidaan myöntää vain lisätystä omaisuudesta, jos kolmas osapuoli on hyväksynyt tehdyn sopimuksen. (PK 26:17 §; Mikkola 2009, 203-204.)

Perinnönjako katsotaan päteväksi muotonsa puolesta, jos se on pätevä siinä valtiossa, jossa perinnönjako tehtiin, valtiossa, jonka kansalainen perittävä oli tai jossa hänellä oli koti- tai asuinpaikka kuollessaan tai valtiossa, jonka laki on määräytynyt sovellettavaksi perintökaaren 26 luvun 5 §:n tai 6 §:n mukaan. (PK 26:18 §.)

Jos perittävällä ei ole lakimääräisiä perillisiä eikä testamenttia ole tehty, perintö menee valtiolle. Se, ketkä ovat lakimääräisiä perillisiä vaihtelevat valtioittain. Perintöstatuutin ollessa vieraan valtion laki, jonka mukaan jäämistön tulee mennä valtiolle, muulle yhteisölle tai se tulee

käyttää yleishyödylliseen tarkoitukseen, sovelletaan jäämistöön perintökaaren 5 luvun säännöksiä, mikäli perittävän kotipaikka oli Suomessa hänen kuollessaan. Valtiolla on perintöoikeus tällöin koko jäämistöön sen sijainnista riippumatta. Valtio menettää perintöoikeuden silloin, kun perintöstatuuttina on vieraan valtion laki ja sen mukaan perittäväällä on lakimääräisiä perillisiä, vaikkakin he olisivat kaukaisia. Jos perittävän kotipaikka oli vieraassa valtiossa, Suomen valtiolla voi olla perintöoikeus Suomessa sijaitsevaan omaisuuteen silloin, kun Suomessa sijaitsevaan kuolinpesään voidaan määrätä pesänselvittäjä, koska pesänselvitystä ja -jakoa ei toimiteta tästä omaisuudesta vieraassa valtiossa. (Mikkola 2009, 204-205; PK 26:14 §.)

4.5 Testamentti kansainvälisessä jäämistöoikeudessa

Eri valtioiden lainsäädännöt koskien perimystä vaihtelevat ja tästä syystä esimerkiksi toisessa valtiossa tehtyä perinnönjakoa ei välttämättä saada täytäntöönpantua muissa valtioissa. Testamentin tekemisellä näitä täytäntöönpano-ongelmia voidaan mahdollisesti pienentää, koska useissa valtioissa perittäväällä on oikeus määrätä omaisuudestaan jollakin tasolla. Testamentilla voidaan vähentää myös menettelyllisiä ongelmia liittämällä pesänselvitys perinnönjakoon esimerkiksi testamentin toimeenpanijan määräämisellä. Lakiviittauksen lisäämisellä testamenttiin välttyään siltä, että aviovarallisuussuhteisiin ja perinnönjakoon sovellettaisiin eri valtioiden lakeja. (Mikkola 2009, 206-207.)

Vieraassa valtiossa tehdyn testamentin osalta tulee selvittää, onko testamentti tehty pätevästi muodon puolesta sekä se, kuinka testamentin peruuttaminen tulisi tehdä, että se olisi tehokas. Perintökaaresta löytyy viittaus Haagin yleissopimukseen testamenttimääräysten muotoa koskevista lakiristiriidoista sekä lakiin, jolla tuo yleissopimus saatettiin voimaan. Testamentin muodon pätevyyttä ja peruuttamisen tehokkuutta arvioidaan kyseisen lain perusteella. (Mikkola 2009, 207; PK 26:9 §.)

Lähtökohtaisesti *locus regit actum* –periaatteen mukaan testamentin tekopaikka määrää testamentin muodon. Haagin yleissopimuksessa sovelletaan *favor testamenti* –periaatetta, jonka mukaan testamentin muotovaihtoehtoja on useita, jotta perittävän tahto toteutuisi ainakin suurimmaksi osaksi, eikä jäisi toteutumatta pelkästään testamentin väärän muodon vuoksi. Tällöin yleensä riittää, että perittävä tekee vain yhden testamentin. (Mikkola 2009, 207.)

Haagin yleissopimuksen 1. artiklan mukaan testamenttimääräys on muodoltaan pätevä, jos se on pätevä sen valtion lain mukaan, johon testamentin tekijällä on artiklan mukainen liittymä. Testamenttimääräys on pätevä, kun se täyttää sisäisen lain määräykset:

- paikkakunnalla, jossa testamenttimääräys tehtiin
- valtiossa, jonka kansalainen testamentin tekijä oli testamenttia tehdessään tai kuollessaan
- paikkakunnalla, jossa testamentin tekijällä oli koti- tai asuinpaikka testamentin teko-
hetkellä tai kuollessaan
- sillä paikkakunnalla, jossa kiinteä omaisuus sijaitsee.

Ensimmäisen artiklan säännöksiä sovelletaan myös tilanteisiin, joissa aikaisemmin tehty testamenttimääräys halutaan kumota tai peruuttaa uudella testamenttimääräksellä. Testamenttimääräyksen peruutus katsotaan muodoltaan päteväksi, jos se on pätevä edellä olevan luette-
lon mukaisesti. Esimerkiksi vanhassa kotipaikkavaltiossa tehty testamentti voidaan peruuttaa uuden kotipaikan lainsäädännön mukaisesti pätevästi. Testamentin sisällön tulkintaan sovel-
letaan perintöstatuuttia. Testamenttia tulisi pyrkiä tietyissä rajoissa tulkitsemaan siten, että testamentin tekijän tarkoitus ja käsitys testamenttiin sovellettavasta laista ja oikeusvaikutuk-
sista tulisivat esille. Esimerkiksi perintöstatuutin vaihtuessa oikeanlainen tulkinta on tärkeää, jos perittävä ei ole tehnyt lakiviittausta, eikä perittävä siten ole käsittänyt perintöstatuutin vaihtumisen oikeusvaikutuksia jäämistön jakamiseen. Tällöin voidaan pyrkiä ohjaamaan tul-
kintaa sitä lopputulosta kohden, johon testamentin tekijä on testamentillaan pyrkinyt. (Mikkola 2009, 208-209; SopS 77/1976, 1-2 art.)

Yleissopimuksen 1. artiklan säännöksiä muodon pätevyydestä sovelletaan myös perinnöstä luopumiseen, perintösopimukseen ja muihin kuoleman varalta tehtyihin oikeustoimiin. Kuolemanvaralta tehtyjen oikeustoimien aineellista pätevyyttä tulkitaan perintöstatuutin mukaan ja perintösopimuksen aineellista pätevyyttä ja oikeusvaikutuksia taas perintökaaren mukaan. Perintösopimukseen sovelletaan sen valtion lakia, jossa perittävän kotipaikka oli sopimusta tehtäessä. Jos sopimuksen teko-
hetkellä perimykseen sovelletaan jonkin toisen valtion lakia, tällöin myös perintösopimukseen sovelletaan tätä samaa lakia. (Mikkola 2009, 209; PK 26:9 §, 11 §)

Kelpoisuuteen tehdä testamentti vaikuttaa lain säätämä ikä sekä mahdollisen edunvalvojan määrääminen tai muu toimenpide perittävän suojaamiseksi. Perintökaaren mukaan perittävä on ollut kelpoinen tekemään testamentin tai antamaan muita määräyksiä kuolemansa varalta kuten kuolemanvaraislahjan tai perintösopimuksen, jos hänellä on ollut näihin kelpoisuus perintöstatuutin mukaan tai sen valtion lainsäädännön mukaan, jossa perittävällä oli koti- tai asuinpaikka tai jonka kansalainen hän oli testamenttia tehdessään tai määräystä antaessaan. Kelpoisuusvaihtoehtoja on annettu useita, jotta välttyttäisiin siltä, että testamentti katsottaisiin pätemättömäksi vain sen vuoksi, että testamentin tekijällä ei ole kelpoisuutta esimerkiksi kotipaikkavaltionsa lainsäädännön mukaan. Perittävällä tulee kuitenkin olla asianmukainen liittymä toiseen valtioon, jonka mukaan hänellä on kelpoisuus tehdä testamentti. (Mikkola 2009, 209-210; PK 26:10 §.)

Perintökonventiota sovelletaan silloin, kun perittävä oli Pohjoismaan kansalainen ja hänen kotipaikkansa oli jossakin Pohjoismaista. Perintökonvention mukaan testamentti on muotonsa puolesta pätevä, jos se on pätevä sen Pohjoismaan lain mukaan, jossa testamentti tehtiin tai jossa hänen kotipaikkansa tai jonka kansalainen hän oli testamenttia tehdessä. Testamentin peruuttaminen tai muuttaminen katsotaan päteväksi, jos se on pätevä sen Pohjoismaan lain mukaan, jossa hänellä oli kotipaikka tai jonka kansalainen hän oli oikeustointa tehdessä.

Kiinteään omaisuuteen sovelletaan *lex rei sitae* –periaatetta. Testamentin koskiessa kiinteää omaisuutta, on se muotonsa puolesta pätevä, jos se on pätevä omaisuuden sijaintipaikkakunnan lain mukaisesti. (SopS 21/1935, 8 art.; Mikkola 2009, 210-211.) Kelpoisuuteen tehdä tai peruuttaa testamentti määräytyy sen tekohetkellä testamentin tekijän kotipaikan lain mukaan. Jos testamentintekijällä ei ollut kotipaikkaa kyseisessä valtiossa kuolemaa edeltäneiden viiden vuoden ajan, kelpoisuus määräytyy kansalaisuusvaltion lain mukaan. (SopS 21/1935, 9 art.) Jos epäillään testamentin olevan pätemätön testamentintekijän mielentilan, petoksen, erehdyksen, pakottamisen tai muun pätemättömyysperusteen nojalla, pätemättömyyttä arvioidaan sen Pohjoismaan lain mukaan, jossa testamentintekijällä oli kotipaikka testamentin teko- tai peruutushetkellä. Testamentin aineellinen pätevyys arvioidaan perintökonventiosta määräytyvän perintöstatuutin mukaan. (Mikkola 2009, 211; SopS 21/1935, 10 art.)

Perintösopimuksen osalta Pohjoismaista ainakin Tanska ja Norja sallivat perintösopimukset. Muista Euroopan maista ainakin Englannissa ja Saksassa perintösopimukset ovat sallittuja. Englannissa perintösopimuksen loukkaaminen saattaa asettaa perittävän jopa korvausvastuu-

seen. Perintösopimuksella voidaan sopia myös siitä, että testamenttia ei peruta. Tämä ei ole Suomessa mahdollista. Saksassa perintösopimuksen sisällön laajuus on yleisempi, eli siinä ei ole tarkemmin määritelty sitä, mistä osasta perintöä sovitaan. Vain yksittäisen testamenttimääräyksen tekeminen katsotaan Saksassa mitättömäksi. Perintösopimuksen muotoon, ai-neelliseen pätevyteen ja oikeusvaikutuksiin sovelletaan aiemmin mainittuja perintökaaren ja Haagin yleissopimuksen säännöksiä. (Mikkola 2009, 212-213.)

Perintökaaren mukaan perintösopimusta tehtäessä tärkein liittymä on perittävän kotipaikka. Jos perintösopimuksen tekohetkellä perintöstatuuttina on jonkin toisen valtion laki, myös perintösopimukseen sovelletaan tuon valtion lakia. Tällä turvataan sopimuskumppanin asemaa siten, ettei se heikenny perintöstatuutin vaihtumisen vuoksi. Tällä suojataan myös se, ettei aiemman perintöstatuutin mukaan pätemätön perintösopimus muutu päteväksi perintöstatuutin vaihtuessa. Aina sopimusosapuolelle ei välttämättä ole selvää se, minkä valtion lakia sovelletaan perintöstatuuttina lakikiemuroiden vuoksi. Pohjoismaan kansalaisen osalta perintösopimusta ja kuolemanvaraislahjan pätevyyttä arvioidaan perintökonvention mukaisesti sen Pohjoismaan lain mukaan, jossa perittävällä oli kotipaikka perintösopimuksen tekohetkellä tai kuolemanvaraislahjan antohetkellä (SopS 21/1935, 12 art.). (Mikkola 2009, 214.)

4.6 Erityistilanteita

Perittävän kuollessa leski saa pitää jäämistön hallinnassaan jakamattomana, jos rintaperilliset tai yleistestamentin saaja ei vaadi perinnönjakoa. Perinnönjakoa vaadittaessa leskelle jää kuitenkin vielä asumissuoja ja suoja asuntoirtaimistolle. Leskellä on aina oikeus asumissuojaan riippumatta siitä, millainen varallisuus hänellä on. Leski voi joutua luopumaan asumissuoja-staan, jos tämä on ainoa keino velkojien vaatimusten toteutumiseen. Tällaisessa tilanteessa leski voi kuitenkin saada vähimmäissuojan. Leski voi menettää asumissuojan, jos hän omistaa asunnon, joka voidaan rinnastaa yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon. Asumissuojan menettämistä tulee kuitenkin harkita tarkkaan. Tämä on lesken suoja, kun perintöstatuuttina on perintökaari. (Mikkola 2009, 221.)

Lesken suoja ei ole yhtä vahva, kun perintöstatuuttina on vieraan valtion laki. Perintöstatuuttin ollessa vieraan valtion laki, leski voi pitää Suomessa yhteisenä kotina käytettyä tai muuta jäämistöön kuuluvaa asuntoa ja sen irtaimistoa jakamattomana hallinnassaan, mutta vain jos sitä pidetään kohtuullisena. Tällaisissa tilanteissa otetaan huomioon lesken omaisuus sekä

omaisuus, jonka hän mahdollisesti saa osituksesta, perintönä tai testamentilla. Tätä edellä mainittua säännöstä sovelletaan kuitenkin vain silloin, kun lesken asema on merkittävästi huonontunut vieraan valtion lain soveltamisen vuoksi. Ei siis riitä, että vieraan valtion lain soveltamisen vuoksi lesken suoja on vain vähän heikentynyt. (PK 26:12.1 §; Mikkola 2009, 221-222.)

Avoliittolakiin on lisätty säännös, jota tulee soveltaa silloin, kun perintöön sovelletaan vieraan valtion lakia, mutta ositus toimitetaan Suomessa ja se tehdään kuoleman johdosta. Avoliittolain 134 §:n mukaan leskellä on hallintaoikeus puolisoiden yhteisenä kotina käytettyyn tai muuhun jäämistössä olevaan asuntoon ja sen irtaimistoon, jos sitä pidetään kohtuullisena ottaen huomioon lesken varallisuus ja hänen mahdollisesti saamansa omaisuus. (AL 134 §.)

Leskellä on oikeus myös saada avustusta jäämistöstä, vaikka perintöstatuuttina olisi vieraan valtion laki ja jos katsotaan, että lesken toimeentulo on huomattavasti heikentynyt perittävän kuoleman vuoksi. Avustuksella voidaan loukata perillisen lakiosaoikeutta, jotta leski saisi kohtuullisen osan puolisoiden omaisuudesta. Kohtuullisuuden arvioinnissa otetaan huomioon lesken saama omaisuus osituksesta, perintönä tai testamentilla sekä lesken hallintaansa saama asunto irtaimistoneen. Lakiosan loukkaaminen on mahdollista vain kansainvälisissä tapauksissa. Jos tapauksella ei ole kansainvälisiä liittymiä, lakiosan loukkamiseen avustuksen vuoksi tarvitaan painavat syyt (esimerkiksi lesken varattomuus). Hallintaoikeus ja avustuksen saaminen ovat vaihtoehtoisia tapoja lesken toimeentulon turvaamiselle. Toimeentulon turvaaminen valitaan hallintaoikeuden ja avustuksen väliltä. On kuitenkin mahdollista, että leski saa hallintaoikeuden lisäksi avustusta, jos katsotaan ettei hallintaoikeus ole riittävä. (PK 26:12.2 §; PK 8:2 §; Mikkola 2009, 222-224.)

Tilanteessa, jossa aviovarallisuusstatuutti ja perintöstatuutti ovat eri valtioiden lakeja, perinnönjakoa on mahdollista sovittaa perillisten tai lesken vaatimuksesta, jos lopputulos perinnönjaossa tai osituksessa olisi kohtuuton ilman sovittelua eri lakien vuoksi. Tätä säännöstä sovelletaan vain silloin, kun perittävä on ollut avioliitossa kuollessaan ja sitä sovelletaan vain perinnönjakoon. Sovittelua harkittaessa on huomioitava lopputulos, joka olisi saavutettu silloin, kun perintöstatuutti ja aviovarallisuusstatuutti ovat samat. Sovittelua voidaan tehdä sekä perillisten että lesken hyväksi. Sovittelua harkittaessa huomioidaan myös avioliiton kesto ja aviopuolisoiden sopimusvapaus. (PK 26:13 §; Mikkola 2009, 224-227.)

Ordre public –periaatteen ja renvoin osalta kansainvälisessä jäämistöoikeudessa sovelletaan samanlaisia säännöksiä, kuin avioliittolain V-osaan on kirjattu. Sanamuodot säännöksillä ovat täysin samat. Renvoita koskeva säännös menee näin: lakiviittaus ei saa koskea vieraan valtion kansainväliseen yksityisoikeuteen kuuluvia lainvalintasäännöksiä, jollei muuta säädetä. Ordre public –periaatetta noudatetaan silloin, kun vieraan valtion lain soveltaminen johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen vastaiseen lopputulokseen. (PK 26:19 §.)

Vieraan valtion lain sisältö on selvitettävä, jos lainvalintasäännökset osoittavat, että vieraan valtion lakia tulee soveltaa. Säännökset siihen, kenen ja kuinka tulee selvittää, löytyvät oikeudenkäymiskaaren 17. luvusta. Asiaa tai säännöstä, joka jo tiedetään, ei tarvitse näyttää toteen. Jos tuomioistuimella ei ole tietämystä vieraan valtion laista, on sen kehotettava asianosaista tekemään selvitys vieraan valtion laista kohtuullisessa ajassa. Selvitys voidaan antaa esimerkiksi kirjallisena aineistona. Tuomioistuin tekee selvityksen itse, jos siitä on erikseen säädetty. Jos vieraan valtion laista ei saada selvitystä, sovelletaan juttuun Suomen lakia. (OK 17:3 §; Mikkola 2009, 238.)

Suomi on allekirjoittanut valtiosopimuksen, joka velvoittaa Suomen viranomaisen (oikeusministeriö) antamaan pyydettyä tietoa ulkomaalaiselle viranomaiselle lakien sisällöstä, oikeuskäytännöstä ja oikeusjärjestelmästä. (SopS 58/1990.)

4.7 Kansainvälisen jäämistöoikeuden tulevaisuus Euroopan unionissa

Kansainvälisessä jäämistöoikeudessa kansainvälisten sopimusten määrä on ollut tähän asti varsin vähäinen. Euroopan unionin alueella on kuitenkin kahden vuoden neuvottelujen jälkeen saatu allekirjoitettua perintöasioita koskeva sopimus, joka koskettaa Iso-Britanniaa, Irlantia ja Tanskaa lukuunottamatta kaikkia Euroopan unionin jäsenmaita. Kuten Brysselin asetukset, myös perintöasioita koskeva asetus sisältää säännökset toimivallasta, sovellettavan lain valinnasta, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Säännös ei vaikuta kansallisiin prosessimenettelyihin, eikä kosketa myöskään perintöverotusta. Sovellettavan lain valinnassa asetuksessa tärkeimpänä liittymänä on henkilön asuinpaikka hänen kuollessaan, mutta perittävällä on mahdollisuus tehdä lakiviittaus sovellettavaan lakiin. Muissa jäsenvaltioissa annetut päätökset tulee asetuksen voimaan astumisesta lähtien tunnustaa muissa jäsenvaltioissa ilman erillistä käsittelyä. (Oikeusministeriö 2012, uusi EU -asetus)

Euroopan unioniin tulee asetuksen myötä käyttöön eurooppalainen perintötodistus, jolla perijät, testamentinsaajat ja toimeenpanijat sekä jäämistön hoitajat voivat todistaa asemansa, oikeutensa tai valtuutensa jäämistöasioissa. Todistuksen käyttö on vapaaehtoista ja se tulee saada toimivaltaiselta viranomaiselta. (Oikeusministeriö 2012, uusi EU -asetus, EU N:o 650/2012, 62 art.)

Perintökonventiota tullaan soveltamaan jatkossakin, tosin siihen joudutaan tekemään joitakin muutoksia vastaamaan neuvoston asetusta. Myös Suomen perintökaareen tulee jonkin verran muutoksia. Vuoteen 2014 mennessä jäsenvaltioiden tulee toimittaa komissiolle yhteenveto sovellettavista kansallisista säädöksistä ja menettelyistä ja näitä tietoja on ylläpidettävä. (Oikeusministeriö 2012, uusi EU -asetus, EU N:o 650/2012, 62 art.)

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta astuu voimaan 17.5.2015. (EU N:o 650/2012, 84 art.)

5 POHDINTA

Kansainvälinen yksityisoikeus on oikeudenala, joka on jäänyt vähemmälle huomiolle niin Suomessa kuin maailmallakin. Säädännäisen oikeuden määrä tällä alueella on vähäistä ja oikeuskäytäntö vielä vähäisempää. Moni voi ajatella, että kansainvälinen yksityisoikeus olisi sen nimen vuoksi kansainvälisesti voimassa olevaa oikeutta. Näin ei kuitenkaan ole, vaan kansainvälinen yksityisoikeus on osa kansallista oikeutta ja sen säännöksiä sovelletaan kansainvälisiä kytköksiä sisältäviin henkilöiden välisiin oikeussuhteisiin.

Kansainvälisen yksityisoikeuden säännösten avulla tutkitaan, minkä valtion tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään jutun ja minkä valtion lakia jutun käsittelyssä tulee soveltaa. Sille ei ole säännöksiä, kuinka jokin juttu tulisi ratkaista. Toisinaan tuomioistuimet voivat joutua soveltamaan vieraan valtion lakia ja tällöin on tehtävä oikeusvertailua. Eri valtioiden lakien sisällön selvittäminen voi kuitenkin olla erittäin hankalaa, sillä eri valtioiden oikeusmäärittelyillä voi olla eri merkitykset kielestä riippuen sekä tieto lainsäädännön sisällöstä ei välttämättä ole helposti saatavilla.

Kansainvälinen yksityisoikeus ei ole täysin ongelmaton. Ongelmiksi on esitetty oikeuspaikkakeinottelu, lainvalinnallinen kotiinpäinveto ja kotikenttäetu, joissa kaikissa hyötyjänä on joko asianosainen tai tuomioistuin. Nämä ongelmat ovat vähentyneet lainsäädäntöjen yhtenäistämisen ja kansainvälisten sopimuksien myötä. Näistä sopimuksista tärkeimpiä ovat Brysselin yleissopimus ja siitä jatkettut Bryssel II ja Bryssel IIa -asetukset sekä uusimpana lisäyksenä vuonna 2015 voimaan tuleva Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus perimysasioihin.

Lakien yhtenäistämällä on suurin hyöty oikeuspaikkakeinottelun torjumisessa. Ei ole väliä, vaikka asianosainen pyrkisi saamaan asiansa käsittelyn omasta mielestään itselleen edullisimpaan tuomioistuimeen, kun sovellettava laki on kuitenkin sama. Lainvalinnallista kotiinpäinvetoa ja kotikenttäedun hyödyntämistä voidaan torjua tekemällä oikeusvertailua ja ottamalla selvää muiden valtioiden lainsäädännöstä sekä oikeuskäytännöstä. Perimystä koskevassa neuvoston asetuksessa tämä oikeusvertailu on otettu hyvin huomioon, kun jokaisen jäsenvaltion tulee toimittaa yhteenveto lainsäädännöistään. Koska lainsäädännöt vaihtelevat todella paljon ja tiedon saanti voi olla välillä varsin hankalaa, tällainen säännös tuo huomattavasti helpotus-

ta eri valtioiden lainsäädännön selvittämiseen. Tällaista yhteenvetojen ylläpitämistä tulisi harmita myös muilla kansainvälisen yksityisoikeuden alueilla.

Avioliitto on yksi ihmisen perusoikeuksista. Tämä perusoikeus on edelleen suurimmassa osassa valtioista sallittu vain miehen ja naisen välillä. Joissakin maissa lainsäädäntöjä on kehitetty, jonka johdosta samaa sukupuolta oleville on tullut mahdollisuus solmia avioliitto tai rekisteröidä parisuhde. Suomessa on ollut mahdollista rekisteröidä parisuhde jo vuodesta 2002 lähtien, mutta sukupuolineutraalista avioliitosta on tehty lakialoite helmikuussa 2012. Nähtäväksi jää, meneekö lakialoite läpi.

Tärkeimmät säännökset kansainväliselle avioliitolle ja rekisteröidylle parisuhteelle löytyvät avioliittolain ja rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvista säännöksistä, Bryssel IIa:sta ja pohjoismaisesta avioliittokonventiosta. Avioliittolain kansainvälisiä säännöksiä sovelletaan vasta, jos muita kansainvälisiä sopimuksia ei voida soveltaa. Rekisteröityyn parisuhteeseen sovelletaan aina kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia säännöksiä.

Puolisoiden, jotka haluavat solmia avioliiton tai rekisteröidä parisuhteensa Suomessa, esteet tulee tutkia. Esteiden tutkimiseen Suomessa sovelletaan Suomen lakia, kun toinen puolisoista on Suomen kansalainen ja hänen asuinpaikkansa on Suomessa. Vieraan valtion lakia sovelletaan silloin, kun kumpikaan ei ole Suomen kansalainen eikä kummankaan asuinpaikka ole Suomessa. Vaikka kumpikaan puolisoista ei ole Suomen kansalainen tai kummallakaan ei ole asuinpaikkaa Suomessa eikä esteitä ole, avioliitto voidaan solmia Suomessa, jos se on Suomen lakien mukaan sallittu. Erityisestä syystä oikeusministeriö voi myöntää poikkeusluvan esimerkiksi lähisukulaisille, jotka haluavat solmia avioliiton. Henkilöille, joilla ei ole minkäänlaisia yhteyksiä Suomeen, ei voida myöntää poikkeuslupaa.

Esteet voidaan tutkia kansalaisuusvaltion, vihkimisvaltion tai kotipaikkavaltion lakien mukaan. Avioliittokonvention mukaan esteet tutkitaan kansalaisuusvaltion lain mukaan, kun Pohjoismaan kansalaisella ei ole kotipaikkaa Suomessa. Jossakin Pohjoismaista saatu todistus esteettömyydestä ja kuulutuksesta on voimassa kaikissa Pohjoismaissa. Suomen kansalaisella on myös oikeus saada tuollainen todistus, jos hän haluaa solmia avioliiton ulkomailla. Todistuksen voi myös saada ulkomaan kansalainen, jolla on kotipaikka Suomessa ja väestötietojärjestelmässä on riittävät tiedot hänen perhesuhteistaan. Vihkimisoikeuden omaavat tahot voivat toimittaa vihkimisen vieraassa valtiossa, jos toinen puolisoista on Suomen kansalainen.

Ulkomaalaisille virkamiehille ja papeille myönnetty lupa antaa heille mahdollisuuden toimittaa vihkiminen edustamansa valtion lakien muotomääräysten mukaisesti. Suomen muotomääräysten mukaan molempien puolisoiden tulee olla läsnä vihkimisessä todistajien läsnäollessa ja heidän tulee osoittaa tahtonsa solmia avioliitto. Vihkiminen voidaan katsoa mitättömäksi, jos nämä muotomääräykset eivät täyty tai jos vihkijältä uupuu vihkimisoikeus.

Koska avioliiton käsitteet vaihtelevat ympäri maailmaa, tulee tutkia täyttyykö parisuhteen tunnuspiirteet Suomen lakien mukaisesti, jotta avioliitto tai rekisteröity parisuhde voidaan tunnustaa Suomessa. Monenlaiset avioliitot tulisi pyrkiä tunnustamaan Suomessa, vaikka ne eivät olisikaan Suomen lakien mukaisia, koska tunnustamatta jättäminen voi olla kohtuutonta puolisoille. Rekisteröity parisuhde tulee tunnustaa Suomessa, jos se on laillinen sen valtion lakien mukaisesti, jossa se on rekisteröity. Myös moniavioliitot ja sukupuolineutraalit avioliitot tulee tunnustaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että moniavioisuus olisi sallittua Suomessa tai että, sukupuolineutraali avioliitto toisi samat oikeusvaikutukset. Tunnustaminen on mahdollista, jos nämä avioliitot ovat laillisia sen valtion lain mukaan, jossa avioliitot ovat muodostuneet. Toisinaan tunnustamisesta voidaan kieltäytyä, mutta sitä tulisi harkita tapauskohtaisesti, koska puolisoiden elämäntilanne on voinut muuttua ennen kuin avioliiton pätevyys on tullut käsiteltäväksi.

Varallisuussuhteisiin sovelletaan puolisoiden kotipaikkavaltion lakia, elleivät puolisot ole sopineet kirjallisesti sovellettavasta laista. Sovellettava laki voidaan valita joko kotipaikan tai kansalaisuusvaltion mukaan. Puolisot voivat sopia varallisuussuhteistaan avioehtosopimuksella tai sopimuksella avioeron varalta ja ne voivat sisältää sopimuksen sovellettavasta laista. Suomessa omaisuus ja yleensä myös velat ovat erillisiä, mutta avioliitto ja rekisteröity parisuhde tuo avio-oikeuden toisen omaisuuteen. Omaisuuden omistavalla osapuolella on kuitenkin oikeus hallita omaisuuttaan ja tehdä siihen liittyviä oikeustoimia. Suomessa sijaitsevaan omaisuuteen sovelletaan Suomen vallinnanrajoitussäännöksiä.

Avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen oikeusvaikutukset ovat lähinnä yhdenvertaisuus ja elatusvelvollisuus. Euroopassa unionissa elatusta koskevat asiat käsitellään Bryssel I -asetuksen mukaan. Vastaajan kotipaikan ollessa Suomessa, oikeusvaikutuksia koskeva asia voidaan tutkia Suomen tuomioistuimessa. Pohjoismaisiin elatusaputapauksiin sovelletaan Pohjoismaiden välistä sopimusta elatusapujen perimisestä pakkokeinoin. Kun elatusapupäätös on annettu ulkomailla ja elatusvelvollinen asuu Suomessa, sovelletaan lakia ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta.

Yleensä puolison kotipaikka Suomessa antaa Suomen tuomioistuimelle toimivallan tutkia avioeroa koskeva asia. Suomen tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan yhteiselämän lopettamista koskevan asian, jos puolisoitten yhteinen koti sijaitsee Suomessa. Suomen lakia sovelletaan avioeroon ja yhteiselämän lopettamiseen, kun Suomen tuomioistuin on toimivaltainen. Muualla annettu päätös avio- tai asumuserosta tulee pääsääntöisesti tunnustaa Suomessa. Bryssel IIa -asetusta toimivaltaisuuteen sovelletaan silloin, jos ainakin toisella puolisosta on asuinpaikka Euroopan unionin alueella. Euroopan unionin alueella annetut päätökset tulee pääsääntöisesti tunnustaa muissa jäsenvaltioissa. Avioliittokonvention mukaan toimivaltaisuuteen vaikuttaa puolisoitten kansalaisuus ja hakijan asuinpaikka. Rekisteröityä parisuhteen purkamista koskeva asia voidaan tutkia Suomessa, jos parisuhde on rekisteröity Suomessa tai toisen puolison kotipaikka on Suomessa. Avio-oikeus toisen omaisuuteen lakkaa, kun avioerohakemus on tullut vireille.

Jäämistöoikeudessa omaisuuden omistusoikeus siirretään toiselle henkilön kuoltua tai omaisuudesta määrätään kuoleman varalta. Suomen jäämistöoikeudessa on pyritty turvaamaan rintaperillisten, ottolasten ja lesken asema perinnönsaajina. Vieraan valtion kansalaisella on samanlainen perinnönsaamisoikeus kuin Suomen kansalaisella Suomessa, myös testamentilla. Kansainvälisissä jäämistöoikeudellisissa tapauksissa sovellettava laki määräytyy pääsääntöisesti kotipaikan mukaan. Kansalaisuudella on merkitystä vain silloin, kun perittävä on asunut kotipaikkavaltiossa alle viisi vuotta. Perintökonvention mukaan sovellettava laki määräytyy samalla tavoin. Perittävä voi kuitenkin tehdä sopimuksen sovellettavasta laista.

Sovellettava laki voidaan valita kotipaikkavaltion, kansalaisuusvaltion tai aviovarallisuussuhteisiin sovellettavan lain väliltä. Silloin, kun henkilö on ollut avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa kuollessaan, selkeintä olisi, jos jäämistöasioihin sovellettaisiin samaa lakia kuin aviovarallisuussuhteisiin. Tällä vältytään eri valtioiden lakien soveltamisen aiheuttamilta ristiriidoilta. Kiinteä omaisuus on erityisasemassa kansainvälisessä jäämistöoikeudessa ja siihen sovelletaan usein sen sijaintivaltion lakia. Suomessa kiinteään omaisuuteen sovelletaan vieraan valtion lakia, jos tuossa laissa on erityisiä säännöksiä kiinteälle omaisuudelle. Erityissäännöksiä puuttuessa sovelletaan perintöstatuuttia.

Suomen tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään jäämistöoikeudellisen asian, kun perittävän koti- tai asuinpaikka oli Suomessa tai, kun perittävä on Suomen kansalainen ja on tehnyt sopimuksen sovellettavasta laista Suomen lakiin. Kansalaisuudella on merkitystä myös silloin, kun perinnönjakoa tai -selvitystä ei tehdä vieraassa valtiossa. Silloin, kun pesänselvitys

ja perinnönjako toimitetaan Suomessa, sovelletaan Suomen lakia, vaikka perimyksen sovellettava laki olisi vieraan valtion laki. Suomessa suoritettavaan pesänselvitykseen ja perinnönjakoon huomioidaan koko omaisuus ja velat universaaliperiaatteen mukaisesti. Ulkomailla sijaitseva omaisuus jätetään huomiotta vain silloin, kun perittävän asuin- tai kotipaikka ei ollut Suomessa hänen kuollessaan. Pohjoismaisen perintökonvention mukaan sovelletaan myös universaaliperiaatetta. Valtiolla on perintöoikeus vain, jos sovellettava laki ei ole vieraan valtion laki, jonka mukaan perittäväällä on edelleen lakimääräisiä perillisiä.

Testamentin teon ja sen peruuttamisen pätevyyttä arvioidaan sen tekopaikan lakien perusteella. Usein testamentilla tulee olla jokin tietty muoto, jotta se katsotaan päteväksi. Tärkeintä kuitenkin olisi, että testamentin tekijän tahto toteutuisi mahdollisimman pitkälle ja tämä pyrkimys on myös Suomen allekirjoittamassa Haagin yleissopimuksessa. Kelpoisuus tehdä testamentti tutkitaan perintöstatuutin, koti- tai asuinpaikkavaltion tai kansalaisuusvaltion lakien mukaisesti. Vaikka perintösopimusten teko ei ole Suomessa mahdollista, on perintökaareissa huomioitu, että perintösopimukset ovat sallittuja joissain muissa valtioissa.

Kun perintöstatuuttina on Suomen laki, lesken asema on turvattu. Silloin, kun perintöstatuuttina on vieraan valtion laki, lesken asema voi heikentyä jopa merkittävästi. Lesken asemaa pyritään tällöin kuitenkin turvaamaan siten, että leski saisi pitää esimerkiksi Suomessa yhteisenä käytettyä kotia ja sen irtaimistoa hallinnassaan tai siten, että hänelle annetaan avustusta jäämistöstä.

Näyttäisi siltä, että kotipaikka on merkittävin liittymä kansainvälisessä perhe- ja jäämistöoikeudessa. Kansainväliset sopimukset ovat tuoneet yhtenäisyyttä lainsäädäntöihin ja helpottaneet eri valtioissa annettujen tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa. Avioliitto-oikeudessa on jo pitkään ollut kansainvälisesti voimassa olevia sopimuksia, jotka ovat vaikuttaneet myös Suomen lainsäädännön kehitykseen. Kansainvälisen jäämistöoikeuden puolella kehitystyö on selkeästi vielä alussa. On kuitenkin selvää, että vuonna 2015 voimaan astuva sopimus Euroopan unionin alueella tulee selkeyttämään ja jopa helpottamaan kansainväliseen jäämistöoikeuteen kuuluvien asioiden käsittelyä, ainakin Euroopan unionin alueella.

Koska kansainvälinen yksityisoikeus on jäänyt vähälle huomiolle, sitä voisi lisätä esimerkiksi alemman asteiden koulutuksiin. Kansainvälistymisen myötä tietoutta etenkin kansainvälisestä perhe- ja jäämistöoikeudesta kaivataan entistä enemmän. Monikaan ei ole varmaan tietoinen, kuinka kansainvälisen parisuhteen solmiminen vaikuttaa oikeudellisesti.

LÄHTEET

2000/C 364/01. Euroopan unionin perusoikeuskirja.

2006/325/EY. Neuvoston päätös. Euroopan yhteisön ja Tanskan kuningaskunnan välisen tuomioistuimen toimivaltaa sekä tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa siviili- ja kauppaoikeuden alalla koskevan sopimuksen tekemisestä.

Avioliittoasetus 6.11.1987/820.

Avioliittolaki 13.6.1929/234.

EIF. Encyclopaedia Iuridica Fennica. 1998. VI Kansainväliset suhteet. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

EIS. Euroopan ihmisoikeussopimus. Sops 63/1999.

EU N:o 650/2012. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta.

Euroopan komissio. 2012a. Euroopan oikeudellinen verkosto. Sanasto. Saatavilla:
http://ec.europa.eu/civiljustice/glossary/glossary_fi.htm#Tuomioistuimen%20kansainv%C3%A4linen%20toimivalta (Luettu 20.5.2012).

Euroopan komissio. 2012b. Euroopan oikeudellinen verkosto. Sanasto. Saatavilla:
http://ec.europa.eu/civiljustice/glossary/glossary_fi.htm#Kansainv%C3%A4linen%20yksityisoikeus_ (Luettu 19.5.2012).

Euroopan komissio. 2004. Euroopan oikeudellinen verkosto. Tuomioistuinten toimivalta. Saatavilla:
http://ec.europa.eu/civiljustice/jurisdiction_courts/jurisdiction_courts_int_fi.htm (Luettu 3.6.2012)

Euroopan unioni. 2012. Tuomioistuimen toimivalta, tuomioiden tunnustaminen ja täytäntöönpano avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ("Bryssel II").

- Euroopan unioni. 2011. Tuomioistuimen toimivalta sekä tuomioiden tunnustaminen ja täytäntöönpano siviili- ja kauppaoikeuden alalla ("Bryssel I").
- Euroopan unioni. n.d. Euroopan unioni lyhyesti. Euroslangi. Saatavilla: http://europa.eu/abc/eurojargon/index_fi.htm (Luettu 3.6.2012).
- EY 44/2001. Neuvoston asetus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.
- EY 2201/2003. Neuvoston asetus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta.
- Haavisto, R. (toim.) 2004. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja C36. Oikeusjärjestys 2000, osa I. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- HE 44/2001. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden avioliittoa ja perimystä koskevien kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten uudistamisesta.
- HE 67/2001. Hallituksen esitys Eduskunnalle pohjoismaisen avioliittokonvention muuttamisesta tehdyn sopimuksen hyväksymisestä sekä laiksi kyseisen sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.
- Klami, H. & Kuisma, E. 2000. Suomen kansainvälinen yksityisoikeus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Lakialoite 2/2012. Laki avioliittolain muuttamisesta, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 1 luvun kumoamisesta sekä transeksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 §:n 2 ja 3 momentin kumoamisesta.
- Maistraatti. n.d. Avioehtosopimus. Saatavilla: <http://www.maistraatti.fi/avioehtosopimus> (Luettu 21.8.2012).
- Mikkola, T. 2004. Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus. Helsinki: WSOY.
- Mikkola, T. 2009. Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus. Juva: WS Bookwell Oy.
- Notaires de France. 2010. Civil Solidarity Pact (PACS). Saatavilla: <http://www.notaires.fr/notaires/en/civil-solidarity-pact-pacs> (Luettu 2.7.2012).

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Oikeusministeriö. 2012. Uusi EU –asetus yhtenäistää kansainvälisten perintöasioiden hoitamista – eurooppalainen perintötodistus käyttöön 2015. Saatavilla: <http://www.om.fi/text/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/1330603890997> (Luettu 12.11.2012)

Perintökaari 5.2.1965/40

RPL. Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950.

SopS 20/1931. Avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä, Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Tukholmassa 6 päivänä helmikuuta 1931 tehty sopimus.

SopS 21/1935. Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva sopimus.

SopS 36/1977. Avioerojen ja asumuserojen tunnustamista koskeva yleissopimus.

SopS 44/1993. Yleissopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla.

SopS 58/1990. Ulkomaisesta lainsäädännöstä saatavia tietoja koskeva eurooppalainen yleissopimus.

SopS 77/1976. Yleissopimus testamenttimääräysten muotoa koskevista lakiristiriidoista.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Tammilehto, T. (toim.) 2012. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja C59. Oikeusjärjestys, osa I. Rovaniemi: Bookwell Oy.

Valtioneuvoston asetus rekisteröidystä parisuhteesta 21.2.2002/141

Verohallinto. 2010. Perintö- ja lahjaverotus – usein kysyttyä. Saatavilla: http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Perinto_ ja_lahjaverotus/Perinto_ ja_lahjaverotus__usein_kysyttya%2815124%29#Keitovatuskotutmiehetjakukavoitoimiauskottunamiehen (Luettu 27.8.2012).

